

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Vliv rodiny na fenomén ženského bezdomovectví

**The influence of family on the phenomenon
of female homelessness**

Bakalářská práce

Mgr. Tereza Palánová

Martina Krejčová

Praha 2021

Poděkování

Veliké poděkování patří vedoucí mé práce Mgr. Tereze Palánové za trpělivost, ochotu, vstřícnost a cenné odborné připomínky. Dále rodině a přátelům za psychickou podporu. Úcta a poděkování patří též všem ženám, které v důvěře se mnou sdílely své osobní příběhy. Děkuji za vše Bohu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Vliv rodiny na fenomén ženského bezdomovectví“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: 15.7. 2021

Jméno autora: Martina Krejčová

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na roli rodiny v životě matek s dětmi bez domova. Zkoumá především nejčastější nežádoucí patologické jevy vyskytující se v rodinném prostředí, které vedou k narušení funkcí a chodu rodiny. Práce se primárně zaměřuje na matky s dětmi žijících v azylových domech. Praktická část obsahuje rozhovory s těmito klientkami.

Klíčová slova

Rodina, sociálně patologické jevy, bezdomovec, bezdomovectví, azylové domy.

Annotation

The bachelor's thesis focuses on the role of the family of homeless mothers with children. Most of all, it analyses the undesirable pathological phenomena, occurring at home, which lead to the disruption of the proper functions and actions of a family. Furthermore, the thesis primarily studies mothers with children living in shelter houses. The practical part includes interviews with these clients.

Keywords

Family, social-pathological phenomena, the homeless, homelessness, shelter houses

Obsah

Úvod.....	9
1. RODINA.....	11
1.1. Vymezení pojmu rodina.....	11
1.2. Funkce rodiny.....	13
1.3. Typy rodiny.....	15
1.4. Právní vymezení rodiny.....	19
1.5. Fungování rodiny.....	20
1.6. Domov.....	21
1.7. Příchod dítěte do rodiny.....	25
1.7.1. Těhotenství.....	25
1.7.2. Vývojové fáze dítěte.....	28
1.7.3. Potřeby dítěte.....	31
1.7.4. Práva a povinnosti dítěte.....	32
1.7.5. Výchova, učení, socializace dítěte.....	33
1.8. Vývojové fáze rodiny.....	34
1.9. Historické utváření rodiny.....	35
1.10. Rodina v současné společnosti.....	38
1.10.1. Znaký současné rodiny.....	38
1.10.2. Role ženy.....	41
1.10.3. Role muže.....	42
1.10.4. Hodnoty a jejich význam pro rodinu a společnost.....	45
1.11. Náhradní výchovná péče.....	48
2. SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY V RODINĚ.....	52
2.1. Sociální patologie – vymezení pojmu.....	52
2.2. Sociální deviace – vymezení pojmu.....	53

2.3. Zdroje a příčiny sociálně patologických jevů a deviace.....	53
2.4. Sociálně patologické jevy v rodině.....	54
2.4.1. Agresivita a násilí.....	54
2.4.2. Suicidální jednání.....	56
2.4.3. Závislostní chování.....	57
2.5. Sociálně patologické jevy spojené s prostředím rodiny.....	58
2.5.1. Rodina jako zdroj vzniku a rozvoje sociálně patologických jevů.....	58
2.5.2. Poruchy ve výchově a funkcích rodinného prostředí.....	59
2.5.3. Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, syndrom CAN.....	59
2.5.4. Psychická deprivace v dětství.....	64
2.5.5. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny.....	67
3. BEZDOMOVECTVÍ.....	70
3.1. Vymezení pojmu bezdomovec, bezdomovectví.....	70
3.2. Typologie bezdomovectví.....	71
3.3. Formy bezdomovectví.....	73
3.4. Příčiny bezdomovectví.....	74
3.5. Průzkum osob bez domova.....	77
3.6. Příběhy lidí bez domova.....	78
4. AZYLOVÉ DOMY.....	79
4.1. Vymezení pojmu azylový dům.....	79
4.2. Činnost azylových domů.....	80
4.3. Historie vzniku azylových domů v ČR.....	81
5. PRAKTICKÁ ČÁST.....	83
5.1. Cíl výzkumného šetření.....	83

5.2. Azylové domy.....	83
5.3. Respondentky.....	84
5.4. Metody a techniky výzkumu.....	84
5.5. Průběh výzkumného šetření.....	86
5.6. Analýza rozhovorů s respondentkami.....	87
5.6.1. Klientky Domova sv. Alžběty pro matku a dítě	87
5.6.2. Klientky Azylového romu Strakonice – rodiny.....	103
5.7. Shrnutí šetření.....	109
ZÁVĚR.....	118
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ELETRONICKÝCH ZDROJŮ.....	119
SEZNAM PŘÍLOH.....	124

Seznam zkratek

AD – Azylový dům

ČB – České Budějovice

FEANTSA – Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci, představuje střešní organizaci nad neziskovými subjekty, které jsou v ní zapojeny nebo přispívají k boji s bezdomovectvím v Evropě. Cílem je zabránit chudobě a sociálnímu vyloučení lidí ohrožených bezdomovectvím nebo již v něm žijících, případně je zmírnit pomocí povzbuzování a usnadňování spolupráce mezi všemi relevantními aktéry bojujícími s bezdomovectvím v rámci Evropy.

ETHOS – Typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení. Vytvořila ji organizace FEANTSA. Primárním vodítkem se stává pojetí domova, které můžeme chápat ve třech oblastech, jejichž absence může vést k bezdomovectví.

LDN – Léčebna dlouhodobě nemocných

MPSV ČR – Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky

N.v.p. – Náhradní výchovná péče

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

S.A.D. – Síť aktérů pro domov. Je nositelem tématu a garantem odborné diskuze v oblasti bezdomovectví. Nastavuje a rozvíjí humánní udržitelné cesty k důstojnému bydlení a začlenění do společnosti. Spojuje organizace i jednotlivce, s nimiž vytváří prostor pro poznávání, osvětu a hledání možností prevence a řešení bezdomovectví.

Soc. pr. - Sociální pracovník

ÚP ČR – Úřad práce České republiky

Úvod

Od mládí mě zajímala různá témata ze sociálního oboru. Sledovala jsem pořady, dokumenty a filmy o dětech žijících v dětských domovech či pěstounské péči, o tělesně a mentálně postižených lidech, o problematice seniorů a matek, které se ocitly z různých důvodů bez domova. Na základě vnímání sociálních problémů tehdejší doby ve mně vyvstalo přání naplnit svůj život smysluplnou prací v této oblasti, jednoduše řečeno být nápomocna lidem. Neměla jsem tehdy vůbec jasnou představu, co znamená pomoc lidem v nouzi. Zkušenosti jsem postupně získávala praxí s rozmanitou cílovou skupinou, pracovní náplní a místem poskytované služby. Začínala jsem v pobytové službě péči o seniory a pokračovala v domově se zvláštním režimem u seniorů s různým typem demence. V popisu práce byla také náplň volného času, kde hlavním cílem bylo pokusit se pomocí různých aktivizačních technik zachovat co nejdéle jejich stávající schopnosti, dovednosti a vlastní kompetentnost v rozhodování sama za sebe. Poté mi byla nabídnuta pozice aktivizačního pracovníka v denním stacionáři pro tělesně a mentálně postižené děti ve věku od 16 – 64 let.

Z této pozice jsem odešla, abych se plně mohla věnovat studiu Sociálního a charitativního oboru. Po určitém čase hledání nového místa jsem na doporučení mé spolužačky nastoupila do respitní péče České Alzheimerovské společnosti v Praze. Cílem služby bylo především odlehčit rodinným příslušníkům, kteří v domácím prostředí pečovali o osobu seniorského věku trpící Alzheimerovou chorobou. Tato práce mě vždy bavila a naplňovala v pobytové službě, nejinak tomu bylo i v této terénní. Na základě životního příběhu seniora a společné komunikace s rodinou jsem vytvářela program na každou asistenci. Zde jsem mohla uplatnit bohaté dosavadní pracovní zkušenosti a prožitky s touto cílovou skupinou.

Osobně se hodně zamýšlím nad postavením ženských a mužských rolí v rodině, kam směřuje dnešní pojetí rodiny a výchova dětí. Tyto myšlenky se ve mně ještě více prohloubily na základě absolvované praxe v Kolpingově azylovém domě pro matky s dětmi v Praze Bohnicích. Setkání s mladými ženami a jejich dětmi mě v nitru zasáhla a přinutila přemýšlet o mnoha vlivech problémů ženského bezdomovectví. Začala jsem se zabývat otázkami, z jakého rodinného prostředí a podmínek tyto ženy pocházejí, jaký životní příběh se skrývá za každou z nich? Okamžiky, se kterými se musely vypořádat a donutily je vyhledat sociální pobytovou službu poskytující řešení v jejich nepříznivé životní situaci?

Je velmi pomocné, když na určitý čas matky získají potřebné ubytování, stravu, pomoc při vyřizování různých osobních záležitostí, především na úradě a lékaře. Mají možnost využívat různé podpůrné aktivity, týkající se např. vzdělávání v peněžní gramotnosti, v osobnostním růstu, motivaci k překonávání životních překážek a zvyšování vlastních kompetencí.

V tíživé životní situaci je bydlení v azylovém domě pro matky s dětmi prvním krokem, možná odrazovým můstkem ke zlepšení své životní úrovně, čas zastavení a uvědomění si svého smyslu života. Mnohé z nich v rodinách zažívaly týrání, ať už fyzické či duševní, sexuální zneužívání, rodiče zadlužené nebo pod vlivem alkoholu a drog.

Jak jsem se mohla přesvědčit po dobu praxe, práce s touto cílovou skupinou vyžaduje značnou trpělivost, velké empatické cítění, schopnost nesoudit, nehodnotit a přijímat matky takové, jaké jsou.

Problém bezdomovectví se netýká jen matek samotných, ale především jejich dětí. Vyzorovala jsem, že některé maminky již neměly sílu ani trpělivost pod vlivem životních událostí, jež je potkaly, se více aktivně věnovat svým dětem, což mi potvrdila i sociální pracovnice. Důsledkem toho bylo vidět, že některým dětem chybí základní návyky. Ve mně vyvstávaly další otázky. Jaká budoucnost čeká tyto děti, když mají takto ztížené startovací podmínky? Dokážou se i přesto uplatnit a najít své plnohodnotné místo ve společnosti?

Všichni jsme součástí této společnosti a nutně se musíme zajímat o dění kolem sebe. Neměli bychom být pasivní, lhostejní a myslet si, že problémy tuzemské či na druhém konci světa se nás netýkají. Bolestných témat, na které bychom rádi našli odpovědi a řešení, je jistě mnoho.

V současné době se hodně diskutuje o tom, jaká výchova je pro dítě ta nejlepší, nejméně frustrující, zda v tradičním pojetí rodiny, kterou tvoří otec, matka a děti nebo ve střídavé péči či výchově homosexuálních, lesbických párů a dalších náhradních řešeních.

Myslím si, že bychom na tuto problematiku neměli nahlížet jen v krátkodobém horizontu, tady a teď. Matky spolu s dětmi vnímám jako budoucnost každého národa. To, co při výchově do dětí vložíme, to se nám všem mnohonásobně vrátí.

1. Rodina

1.1. Vymezení pojmu rodina

Jednoznačné vymezení pojmu rodiny asi není možné stanovit. Můžeme říci, že se definice liší v závislosti na oboru a odborné literatuře. Jinak bude vnímat rodinu psycholog, pedagog, sociolog či filozof nebo právník. Stejně tak si každý člověk pod pojmem rodina představí zcela něco jiného.

Dle mého názoru rodina hraje v životě člověka velmi důležitou roli, kterou si mnohdy při výchově ani neuvědomujeme. Fungující rodina se snaží vytvářet ve vzájemné spolupráci takové podmínky domova, ve kterém se dítě bude cítit v bezpečí, milováno a podporováno. „*Funkční rodina se pozná podle toho, že poskytuje ochranu svým dospělým členům a zejména dětem.*“¹ Uvědomuji si, že žádná rodina i tzv. fungující není bezchybná. Každý rodič si přináší do partnerského či manželského svazku zkušenosti, prožitky a vzpomínky ze své rodiny. Důležité je, aby si dokázal uvědomit, zda principy, které zastávaly jeho rodiče, jsou těmi správnými návody, jež se chce řídit on sám. Mohou se tak stát novým startovacím polem pro změnu a vývoj participace ve výchově svých dětí. Každé dítě jistě zažije určité konflikty mezi rodiči, drobné hádky, většinou vznikající ze vzájemného nepochopení či nedorozumění.

Jak se zmiňuje Matějček ve své knize: „*Dítě totiž dokáže rozlišit, co je jenom zlost a co nepřátelství. Pozná, co je dotčenost a trucováním a co škodolibost, podtrh, zlá vůle. Je dobré, když zažije jistý nesoulad, odlišný názor mezi rodiči a zároveň je svědkem např. schopnosti domluvy rodičů v kompromisu, usmíření v lásce. Ale není mu dobře, jestliže cítí chlad, lhostejnost, ne-lásku, nepřátelství. Pak ztrácí jistotu – i když se navenek v rodině třeba nic nápadného neděje. Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu.*“²

1. NOVOTNÁ, Kateřina a Iva KYSELÁ. *Moje děti, tvoje děti, naše šťastná rodina*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-247-2891-9. s. 42.

2. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6. s. 17.

Kramer (1980) např. vymezuje rodinu takto: „*Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.*“

Možný (1990): „*Rodina je dnes vnímána současně v řádu světa ji obklopujícího jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikálně hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět authenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality.*“⁴

„*Rodinu lze z hlediska její dominantní role pojmout jako strukturovaný celek, jehož smyslem, účelem i náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.*“⁵

Dunovský (1986) vidí rodinu jako základní kámen fungování lidského společenství, postaveném na základě příbuzenských vztahů. Úkolem dospělých je o své děti pečovat a vychovávat je.⁶ Sociolog **A. Giddens** podobným způsobem popisuje rodinu jako „*skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.*“⁷

Nemohu opomenout pojetí rodiny dle **Matouška**, který ji definuje ve slovníku sociální práce takto: „*rodina je v užším, tradičním pojetí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce). V širším pojetí se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti.*“⁸

Šafránková popisuje rodinu jako primární, neformální, malou sociální skupinu, ale je také **základní jednotkou lidské společnosti**. Je dítěti zprostředkovatelem při předávání kulturních, společenských hodnot a norem sociálního chování. Rodinu tvoří jedinci spojení manželskými a pokrevními vztahy (děti), popř. vztahy, které vznikají na základě osvojení.⁹

4. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8. s. 24. Dostupné také z: <https://katalog.cbvk.cz>.

5. PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5. s. 101.

6.7. PROCHÁZKA, pozn. 5, s. 102.

8. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd.2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0. s. 177. Dostupné také z: <https://katalog.cbvk.cz>.

9. ŠAFRÁNKOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2019. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5511-3. s. 270.

1.2. Funkce rodiny

V historii lidstva je známé, že první kmenová společenství usilovala především o přežití v těžkých životních podmínkách. Postupným vývojem, vzájemnou pomocí a solidaritou se lidé učili utvářet „rodinnou pospolitost“ ve společnosti.

Nejen rodina jako taková, nýbrž i její funkce se vyvíjí a mění. Základní funkce rodiny zůstávají, avšak některé se upozaďují na základě života v blahobytu, přemíře možností různých zábavy, požitků a nastavených hodnot ve společnosti.

Funkce rodiny dle **Krause**:

Biologicko - reprodukční – zůstává stále primární funkcí rodiny, přesto můžeme říci, že současná doba se projevuje nižší porodností v porovnání s dřívějšími lety. Dnes se mohou ženy více realizovat v práci, studiu a cestování. Uskutečňují své plány, touhy a sny. Jsou více samostatnější, často ekonomicky zajištěné, v tomto smyslu jim nic v podstatě nechybí. Díky těmto možnostem odkládají mateřství a rodičovství na pozdější dobu.

Sociálně - ekonomická – myslím si, že zaopatřit svou rodinu finančně, bylo a stále je pro určité skupiny rodin obtížné. Důvodem může být nižší platové ohodnocení v zaměstnání jednoho nebo obou rodičů, náklady spojené s péčí o postižené dítě nebo nemocného dospělého člověka v domácím prostředí, úmrtí jednoho z rodičů, matka či otec samoživitelé, vyloučené lokality, nedostupnost pracovních možností, úraz, pracovní neschopnost a mnohé jiné... Chci zmínit, že se stát snaží pomáhat lidem, kteří se dostanou do nepříznivých životních situací různými nástroji sociální politiky a sociálního zabezpečení, je třeba však vnímat a posuzovat každý rodinný příběh samostatně.

V současnosti nemohu opomenout celosvětové ekonomické dopady, které budou probíhat v následujících letech důsledkem koronavirové krize, která se dotkne nějakým způsobem každého z nás.

Ochranná - zaopatřovací, pečovatelská – myslím, že ochranná funkce v rodině je stejně důležitá, ne-li rovna emocionální a socializačně-výchovné funkci. Veliká deviza pro člověka je, pokud jako dítě v rodině zažije bezpečí a jistotu, bezpodmínečné vědomí toho, když se mu něco nepovede, něco pokazí, že se může na rodiče s důvěrou obrátit a společně v komunikaci nalézat řešení.

Když uvidí doma tento vzor nebo model možného zvládnání nepovedených životních (krizových) situací, může ho v dospělosti sám uplatňovat ve své rodině nebo pracovním kolektivu.

Socializačně - výchovná – výše popsaná zkušenost svým způsobem také uplatňuje princip socializačně-výchovné funkce. Socializace a výchova probíhá ve školním, zájmovém a pracovním prostředí. Setkání se spolužáky ve škole, s kamarády na kroužcích postupně ovlivňuje a formuje člověka do dospělého věku, přesto si myslím, že rodina je základním, ničím nenahraditelným fenoménem v životě každého člověka.

Relaxační (rekreace, zábava) – myslím, že na správný vývoj dítěte má vliv i společné rodinné trávení času. Příjemné, neobvyklé zážitky, trávení času ve volné přírodě a mnohé jiné aktivity si dítě nese v sobě až do dospělosti. Pak pod tlakem denních činností a vykonávání zaměstnání člověk postupně zapomíná na tyto prožitky z dětství. Mohou se mu však připomenout nějakou událostí, či situací. Nejvíce z nich může čerpat při vymýšlení aktivit pro své děti, přičemž si může uvědomit, co do něj vložili jeho vlastní rodiče.

Současnost - trávení společného času asi nikdy nebylo tak důležité, jako v době koronavirové karantény, kdy děti nesměly chodit ven, na hřiště a sportovat. Škola probíhala distančně, byl to mnohdy veliký nápor nejen na samotné děti, také na rodiče, nejvíce na matky samoživitelky a otce samoživitele. Při zaměstnání zajistit chod domácnosti, domácí školní výuku, hlídání dětí, příp. péči o nemocné dítě nebylo jistě pro rodiče vždy lehké, i proto, že s touto situací nikdo neměl žádnou zkušenost. I když se dnes děti mohou propojovat se svými vrstevníky a sdílet své zážitky přes sociální sítě a chytré telefony, zastávám názor, že osobní setkávání s druhými ve vzájemné interakci je stále potřebné, možná více, než v dřívějších dobách.

Emocionální – emocionální či citová funkce je v rodině nenahraditelná. Projevy náklonnosti, lásky a citu je důležitá již **od početí dítěte.**¹⁰

10. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3. s. 81-83. Dostupné také z: <https://katalog.cbvk.cz>.

Může někdy nastat situace (úraz, nemoc, smrt rodiče, rozvod, karanténa), kdy rodina nemá potřebné finanční příjmy na zajištění chodu domácnosti takovým způsobem, jakým byli dosud zvyklí. Řešením na tuto situaci může být dočasná výpomoc od širší rodiny, přátel a státu. Pro dítě může být pomocné, když si v rodině prožije jisté uskromnění, vlastní „nepohodlí“ a následný proces zvládání rodičů náhlé krizové životní situace. Vidí komunikaci mezi rodiči a jejich reakce, sounáležitost, pospolitost a snahu si vypomoci navzájem. Projev láskyplných emocí, obejmutí a doteky jsou více než potřebné v těchto náročných životních situacích. Dítě tak může vnímat a postupně se učit na postojích svých rodičů, že se životní překážky snáze překonávají s klidným věcným přístupem, povzbudivým slovem, otevřeným srdcem a pohlazením, než křikem, zlobou a hrubými nadávkami.

1.3. Typy rodiny

Jak jsem se zmínila v 1. kap. o různosti definic pojmu rodina, nejinak je tomu v charakteristice typů rodiny. V odborné literatuře existuje mnoho typologií, rozdělených dle různých kritérií. Ve své práci zmiňuji tato kritéria:

Podle velikosti

Rozdělení rodiny podle **Matouška**:

Nukleární – dvougenerační

Rozšířená – více než dvě generace

Orientační – rodina, do které se člověk narodí.

Prokreační – rodina, kterou člověk založí sňatkem nebo tím, že má děti. ¹¹

Šafránková rozděluje rodinu na:

Základní

Nukleární – děti a rodiče, rodič

Velkou, vícegenerační – děti, rodiče, rodič a prarodiče, prarodič

Podle výchovného stylu

Rodina autokratická

Rodina liberální

Rodina sociálně integrační

11. MATOUŠEK, pozn. 8, s. 177.

Podle převládajícího modelu rodiny a dominance rodiče

Rodina **patriarchální** (otec je ústřední postavou rodiny) a **matriarchální** (rozhoduje matka)

Podle počtu členů

Úplná – oba rodiče a dítě, děti

Neúplná – chybí jeden z rodičů, důvodem může být rozvod, úmrtí nebo výkon trestu jednoho z rodičů.

Doplňená – nevlastní otec, matka, nevlastní děti

Podle funkčnosti

Funkční – rodina plní všechny funkce

Dysfunkční – některé z funkcí nejsou plněny, rodina není ohrožena

Nefunkční (afunkční) – je narušen chod a výchova dětí, rodina již nefunguje

Podle nefunkčnosti – uvádím některé typy dysfunkčních rodin:

Nezralá rodina – nízký věk rodičů, ekonomické a sociální problémy, závislost na původní rodině. Nedostatečné životní zkušenosti, citová nestabilita, neschopnost nastavení určitých morálních hodnot a smyslu života, může vést k prvotním začínajícím problémům v rodině. Mladý rodič, mnohdy dopředu neplánující rodinu, se pod tlakem nově vzniklé situace „musí“ stát dospělým s veškerou zodpovědností za výchovu dítěte. Pod takovým tlakem může docházet k obviňování partnera a hádkám o zabezpečení a fungování rodiny.

Přetížená rodina – charakterizuje navršení např. dlouhotrvajících ekonomických nebo sociálních problémů v důsledku nemoci, úrazu, péče o postiženého člena rodiny.

Ambiciózní rodina – rodiče upřednostňují spíše své osobní a pracovní plány před péčí a výchovou svých dětí. Často dětem chybí prožitek rodinné sounáležitosti, opory, důvěry a dostatek citových projevů.

Perfekcionistická rodina – v takové rodině dítě pociťuje neustálý tlak na podávání nejvyšších možných výkonů ve všech oblastech života. Rodiče neberou ohled na dovednosti, schopnosti, touhy a zájmy svého dítěte.

To může vést k prožívání soustavného strachu z neúspěchu a zklamání rodičů, úzkostem a depresím.

Autoritářská (autokratická) rodina – rodiče vyžadují naprostou poslušnost svých dětí, vychovávají je ve strachu, násilí a napětí. Výchovu často doprovází tresty psychické i fyzické.

Protekcionistická rodina – to je pravý opak rodiny autoritářské. Zde rodiče děti chrání před negativními prožitky, snaží se jim vyhovět za každou cenu.

Liberální a improvizující – tato rodina se projevuje takovým volnomyšlenkářským způsobem života, dětem je dána naprostá svoboda v rozhodování, bez uvedení nějakých pravidel či řádu.

Odkládající rodina – děti prožívají „rodinný“ život spíše u prarodičů, tet nebo přátel rodičů. Důvodem k „odložení“ mohou být nedostatek času nebo velká pracovní vytíženost.

Disociovaná rodina - děti žijí narušeném rodinném systému, vztahy uvnitř rodiny i s okolím nefungují. Takovou rodinu provází napětí, obavy z rozpadu rodiny a časté konflikty.¹²

Po přečtení těchto kritérií si můžeme položit otázku, jaká rodina se jeví jako „normální“? Ve slovníku sociální práce je normalita definována jako „stav souladu s normami, které jsou v určité společnosti platné. Vychází ze statistického pojetí – soulad s míněním nebo chováním většiny. V lidských skupinách se dodržování norem vynucuje, jejich ignorování vyvolává sankce; některé normy jsou tak významné, že jejich překročení vede k sociálnímu vyloučení.“¹³ Z dlouhodobého hlediska se normalitou rodin zabývala např. Froma Walshová, která rozlišuje čtyři přístupy k normalitě. O těchto přístupech se blíže nerozepisuji, uvádím však zdroj, kde je možné si tyto informace dohledat.¹⁴

12. ŠAFRÁNKOVÁ, pozn. 9, s. 272-274.

13. MATOUŠEK, pozn. 8, s. 118.

14. SOBOTKOVÁ, pozn. 4, s. 41.

Každý člověk v životě zažívá stresové situace různého charakteru a časového rozmezí. Záleží na jeho vnitřní vyspělosti a psychické odolnosti zvládat tyto zátěžové situace. Nejinak je tomu v rodinách, kde se ve vzájemném spolužití a spoluprožívání životních událostí prolínají také jednotlivé osudy každého člena domácnosti.

V rodině se mohou vyskytnout situace, na které se nelze dopředu připravit. Narození postiženého dítěte, ekonomické a sociální problémy vzniklé např. rozvodem, ztrátou zaměstnání, dlouhotrvající nemocí člena rodiny fyzického či psychického rázu nebo úmrtím jednoho z rodičů.

Mnoho faktorů ovlivňuje zvládání nepříznivých životních situací. Nejen vnitřní vyspělost jedince a stresová odolnost, jak jsem již zmínila. Velkou roli také hraje možnost výpomoci v nejširší rodině, u přátel, spolupracovníků a okolí, kde rodina je schopna řešit vzniklé problémy bez vlivu pomáhajících či dokonce represivních institucí.

O rodině, která „ *byla nebo je kvůli svým problémům v kontaktu s pomáhající nebo represivní institucí,*“ se Matoušek ve slovníku sociální práce zmiňuje jako o **rodině klinické**.¹⁵

Pro zajímavost chci ještě uvést tři základní typy rodin podle **Sobotkové**:

Uzavřený rodinný systém – se charakterizuje pevnými strukturami (rigidní prostor, pravidelný čas, stálá energie), ze kterých plyne řád a změna.

Otevřený rodinný systém – se vyznačuje pohyblivým prostorem, proměnlivým časem a pružnou energií, řád a změna vyplývá z relativně pevných, vyvíjejících se rodinných struktur.

Náhodný (nepravidelný) rodinný systém – všechny struktury jsou nestabilní (rozptýlený prostor, nepravidelný čas a kolísání energie).¹⁶

Typologie rodiny hraje svůj veliký význam jak v sociální práci, tak pedagogické a psychologické. Problémy vzniklé z nefunkčních rodin nezasahují jen jednu oblast, nýbrž se promítají do širokého společenského spektra. Určitým způsobem je typologie rodiny velmi nápomocna při stanovování primárních problémů v rodinných systémech a následných terapeutických postupech.

15. MATOUŠEK, pozn. 8, s. 177.

16. SOBOTKOVÁ, pozn. 4, s. 52-53.

Každá rodina, rodinný systém je jiný, odlišný v mnoha oblastech života. Počínaje od obecného pojetí fungování rodiny, jejího chodu a zabezpečení, po řešení krizových a zátěžových životních situací. Nesmíme zapomínat, že rodinné celky vytváří jednotliví členové a každý člen tak vytváří v rodině svůj neopakovatelný osobitý životní příběh.¹⁷ „*Rodina je složena z několika členů, z nichž každý má svůj vlastní, oprávněný a legitimní pohled na rodinu, svou vlastní percepci rodiny.*“¹⁸

1.4. Právní vymezení rodiny

V letech 1964 – 2013 vymezoval rodinnou oblast Zákon o rodině 94/1963 Sb.

Od 1.1. 2014 najdeme právní zakotvení rodiny v novém občanském zákoníku, části druhé tzv. **Rodinném právu.**

Rodinné právo vymezuje definici manželství, podmínky k jeho uzavření a zániku, povinnosti a práva manželů a další záležitosti týkající se vzájemného zastupování manželů, výživného mezi manželi, vybavení domácnosti, majetkového práva ad.

Manželství je všeobecně ustanoveno jako „*trvalý svazek muže a ženy, založen na vzájemné podpoře a pomoci, kde hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí.*“

Manželství vzniká na základě „*svobodného a plně souhlasného projevu* muže a ženy, kteří se rozhodli do manželského svazku vstoupit.“

„*Manželé mají rovné povinnosti a rovná práva.*“ Toho by si měli být oba vědomi po celou dobu trvání manželství.

Zákon pamatuje na vymezení podmínek týkajících se **uspokojování potřeb rodiny, rozhodování o záležitostech rodiny a obstarávání těchto záležitostí**, dále „*vzájemné zastupování manželů, výživné a vybavení domácnosti.*“¹⁹

17. SOBOTKOVÁ, pozn. 4, s. 53.

18. SOBOTKOVÁ, pozn. 4, s. 22.

19. ČESKO. Zákon č. 89/2012 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník, část druhá, Rodinné právo, § 655-§975.

In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 1097-1133. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=24084>

1.5. Fungování rodiny

Dobře fungující rodinu vnímám jako ucelenou jednotku, jakýsi přístav bezpečí a jistoty, kde každý člen může rozvíjet své schopnosti a dovednosti, aby je pak mohl předávat dál nejen svým dětem, také okolí a prostředí, v němž se pohybuje.

*„ Rodinu tvoří její jednotliví členové svými mezilidskými vztahy, každý svou osobností a svým jedinečným přístupem k životu. “*²⁰

V rodině dochází k neustálé vzájemné interakci, ovlivněné charakterovými vlastnostmi jedinců, svými naučenými vzorci chování a zralostí či nezralostí své osobnosti.

Jako hlavní pilíře ve fungování rodiny **Plaňava** udává „ *strukturu rodiny, intimitu, osobní autonomii, hodnotovou orientaci včetně postojů, dynamiku a komunikaci.* “²¹

Sobotková vidí funkčnost rodiny v „ *rovnováze mezi udržováním stability a přizpůsobováním se změnám.* “²²

S. R. Sauber s kolegy (1993) vymezuje fungování rodiny ve čtyřech oblastech:

- osobní fungování (spokojenost členů se svou pozicí a rolí v rodině)
- manželské, partnerské fungování (spokojenost v sexuální oblasti, vzájemný soulad)
- rodičovské fungování (výchova dětí a pocit obohacení rodičovské role)
- socioekonomické fungování (ekonomická úroveň rodiny, sociální začlenění)²³

Měřítkem fungování rodiny je pro **Pattersonovou** (2002a) způsob, jak rodina zvládá:

- **Začlenění jedince do rodinné struktury** – prožití pocitu sounáležitosti, bezpečí, jistoty a opory. Ovlivňuje budování své osobní identity a smyslu života.

20. NOVOTNÁ, Kateřina a Iva KYSELÁ. *Moje děti, tvoje děti, naše šťastná rodina*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-247-2891-9. s. 44.

21. SOBOTKOVÁ, pozn. 4, s. 43-44.

22. SOBOTKOVÁ, pozn. 4, s. 23-24.

23. SOBOTKOVÁ, pozn. 4, s. 44.

- **Ekonomická podpora** – zajištění potřeb v rodině.
- **Péče, výchova, socializace** – vývoj dětí po všech stránkách (psychický, fyzický, sociální a duchovní), umožnění kontaktu s okolním prostředím, učení hodnotám a normám společnosti.
- **Ochrana zranitelných členů** – péče a ochrana o mladé, nemocné, handicapované, staré či jinak závislé.²⁴

V odborné literatuře se vedle pojmu fungování rodiny můžeme setkat také s pojmem *funkční rodina* nebo *zdravá rodina*. Např. Oldřich Matoušek se vztahuje především k výrazu „*funkční rodina*“ než zdravá, normální, harmonická či neklinická rodina.²⁵

Odborníci různých profesí, zabývající se problematikou fungování rodin a vztahů uvnitř těchto rodinných systémů, se asi neshodnou na jediné možné definici. Každý bude posuzovat vzniklé problémy a vzájemné interakce v rodinách ze svého úhlu pohledu nejen jako odborník, ale také jako člověk čerpající ze svých osobních zkušeností. Nicméně mohou říci, že řada autorů odborných publikací se shodnou na třech základních principech týkajících se fungování rodiny. Jedná se o princip *soudržnosti, adaptability a komunikace*.²⁶

1.6. Domov

Když nás potká to štěstí, že můžeme vyrůstat **doma** ve fungující rodině, tak získáme silnou devizu pro vstup do našeho života. Mnohdy přijímáme své rodiče a domov jako samozřejmost, aniž bychom si byli vědomi té hloubky a nesmírné ceny, které se nám dostává.

Domov – je dle mého soudu ničím nenahraditelné místo v životě. Neposkytuje „jen“ hmotné zabezpečení. Přírozenou součástí naší bytosti je potřeba někam patřit, znát své kořeny, rodinnou historii a tradice. Když člověk dospěje, odstěhuje se a založí svou rodinu, touha a potřeba **vracet se domů**, byť jen v myšlenkách, stále zůstává v něm. Často se v dospělosti vracíme do dětských let a vzpomínáme na zážitky spojené s domovem, ať jsou pozitivní či negativní. Provází nás a ovlivňuje po celý život.

24. SOBOTKOVÁ, pozn. 4, s. 71.

25, 26. SOBOTKOVÁ, pozn. 4, s. 72.

„ **Domov** je místem, ve kterém se nám vždy znovu poprvé a vždy naposled rodí počátky. **Vrátit se do dobrého světa našich dětských jistot** je nesmírně důležitá součást naší existence. “²⁷

Jak píše Hogenová: „*Domov totiž nejsou jen zdi našeho domu, kde jsme se narodili a vyrůstali, je to právě nefalšované děkování bytí za to, že jsoucna kolem nás existují, vždyť tu nemuselo být vůbec nic.*“²⁸

Domov není samozřejmostí pro nikoho z nás a dokázat jej vytvořit pro druhé tak, aby s láskou vzpomínali a rádi se do něj vraceli, vyžaduje veliké úsilí a vyzrálost osobnosti. „*Rodičovské postoje se připravují celým předchozím životem, a ne až když tito lidé mají své první dítě v náručí. Vše začíná právě zkušeností dítěte s vlastními rodiči, tam **doma**. Děti, které prožily pěkné dětství a měly pěkný domov, s větší pravděpodobností vytvoří pěkný domov svým dětem, až přijde jejich čas.*“²⁹

Domov má daleko hlubší význam v našem životě. Teplo domova pomáhá formovat člověka v růstu jeho osobnosti, vnímat sebe sama, své blízké a okolí, utvářet si postupně životní hodnoty a určitý světonázor. „*Staví člověku základní kámen na cestě k pochopení vlastního bytí a smyslu života.*“³⁰

„ **Domov** není hotový okamžikem našeho zrození, konstituuje se postupně, navíjí se, zvnitřňuje se; usebírání se. “³¹

Domov si představuji jako **přístav**, jakési **prvotní ukotvení** malého novorozence, který se narodí do tohoto světa. „*Domov je místem přijetí...Domov je místem, kde jsme svobodní, kde můžeme žít ze svého pramene, ze svého základu...*“³²

27. HOGENOVÁ, Anna. *Fenomén domova*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. ISBN 978-80-7290-705-2. s. 251.

28. HOGENOVÁ, pozn. 27, s.11.

29. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6. s. 10.

30. HOGENOVÁ, pozn. 27. s. 63.

31. HOGENOVÁ, pozn. 27. s. 101.

32. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 182.

Myslím si, že pokud člověk v sobě prožije pevný základ, má větší možnost se o toto ukotvení opřít a dál v životě na něm stavět. „ *Domov je kořenem, je pramenem, je místem, kde se nevýslovně dotýkáme v nějaké distanci bytí samého. Proto je místem rodivým. Rodí se zde počátky. Proto se člověk rodí ponořením a zanořením do nevýslovna, které má podobu lásky mezi dvěma lidmi.* “³³

„ **Domov** je místem, které je hluboce vepsáno do ještě nevědomých a později vědomých zážitků každé lidské bytosti, je tím, do čeho svým zrozením vrůstáme a pronikáme, ale od čehož se zároveň neustále odpoutáváme. Zakotvenost a odpoutanost, toto obojí působí a vytváří domov jako prvotní setkání, potkávání se, ale také míjení bytí s ostatními „spolubytujícími“. Tato prvotní setkání, vzájemná potkávání, ale také míjení, utvářejí a rozvíjejí bytí daného jedince, působí na něj ve smyslu utváření prvotních i pozdějších vzájemných vztahů. Vztahů nejen k ostatním spolubytujícím, ale také v utváření vztahů k sobě samému. “³⁴

Kdo nebo co utváří „to“ **doma**? Jsem přesvědčena, že utváření domova spočívá ve zdánlivých každodenních opakujících se maličkostech jako je společné sdílení a naslouchání, bezvýhradné přijetí člověka takového, jaký je, harmonické soužití, pocit jistoty, bezpečí a radosti. Vzájemné setkávání s prarodiči a čerpání z jejich životních zkušeností, dodržování tradic a společně tráveného času. Jedna studie ukázala, jak se o ni zmiňuje Matějček, že „ *domov dnešních dětí je předznamenán v domovu jejich rodičů – přesněji řečeno, jejich dospělých vychovatelů, jejich lidí, protože to nemusí být jen vlastní biologičtí rodiče, ale ti, kdo s dětmi skutečně žijí, mají je rádi, patří k nim a vytvářejí jim domov.* ”³⁵

„ **Domov** je tam, kde jste přijati bezpodmínečně. Podmíněný domov není domov. “³⁶

„ **Domov** je místo a čas, kde se můžeme svobodně ptát. “³⁷

„ **Domov** je místem, kde můžete sdílet své problémy s druhými. Vyslechnou vás, prožívají to s vámi. Pokud se tak neděje, člověk je sám, je opuštěn, i když žije uprostřed velké rodiny. Sdílení je podstatné. “³⁸

33. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 262.

34. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 66-67.

35. MATĚJČEK, pozn. 29, s.10.

36. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 99.

37. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 111.

38. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 243.

Myslím si, že vnímání významu a pojetí domova se během života mění dle věku, životních období a proměn člověka. Jiné potřeby a vnímání má malé dítě, jiné dospělý člověk. Nevím, zda jsme v dnešní době schopni si uvědomovat tu hloubku pojmu domova. Nestal se domov „jen“ jakýmsi místem naplňování a zajišťování hmotných potřeb, bez uvědomění hlubšího přesahu?

*„ Domov se proměnil na biologickou a ekonomickou jednotku ve společnosti, již se říká rodina. Pobývat u toho nejhlubšího, prodlévat v posvátnosti domova se proměnilo na popisnou vlastnost, která je jednou z mnoha. Málokdy si uvědomujeme, že bydlet znamená být u sebe, je to místo, kde můžeme prodlévat u toho nejvnitřnějšího, nemusíme o sobě vydávat svědectví v podobě rolí.“*³⁹

*„ Domov je pochopen jako biologická rodina, ekonomická rodina, jako základ státu atd. Domov je však ohňový střed všeho, kam patříme bytostně.“*⁴⁰

Každého člověka je třeba přijímat jako osobnost se svými projevy, individuální schopností vnímat svět kolem sebe a utvářet si určitý názor. Stejně tak každý člověk bude vnímat pojem domova jinak. Sama na sobě jsem si uvědomila, že domov a zakotvení v něm, na mě působilo jinak ve 20 letech a jinak ve 40 letech. Také jiným způsobem jsem prožívala vděčnost za to, že mi bylo dopřáno teplo domova, to místo, kam se může člověk vždycky vrátit.

*„ Domov je místem pro vděk, je blízko tomu, co je nevyřčené.“*⁴¹

*„ Domov je místem pro poděkování, protože tam jsme u sebe nejvíce, jsme tam uvlastněni.“*⁴²

Nejen rodina a blízcí lidé, utváří náš domov. Také prožitky, bláznivé dětské nápady a hry. První zvládnutí nějaké dovednosti, postupné utváření našich koníčků a zájmů. Znamý rybník, kde jsme se učili poprvé bruslit, či zasněžený kopec, kde nám táta trpělivě vysvětloval, jak se lyžuje. Možná se nám také vybaví první nezdar či obraz, jak nás maminka honí s měchačkou po obývacím pokoji.

39. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 259.

40. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 222.

41. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 264.

42. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 253.

Velmi se mi líbí vyjádření pojmu domova od Říčana: „ *Domov je to, co milujeme, kam se chceme a můžeme vracet. Lhostejný člověk nemá domov. Domov jsou lidé, které máme nebo na které dovedeme aspoň s láskou vzpomínat. Domov je to, s čím jsme se nejhloběji sžili: také místa, která jsme si zamilovali, verše, které k nám mnohokrát promluvily, stará vyprávění, jež nám přešla do krve a k nimž se stále vracíme, písňe tisíckrát přezpívané s radostí, smutkem, touhou i hněvem. Jsou to i věci ze dřeva, kamene a kovu, které jsme vzali nesčetněkrát do tuky. Domov máme všude, kde jsme zapustili kořeny, třeba na fotbalovém hřišti, po kterém jsme od raných klukovských let běhali za míčem a kde jsme snili o sportovní slávě.* “⁴³

1.7. Příchod dítěte do rodiny

Narození dítěte přináší rodičům do života jisté změny. Už nemají zodpovědnost jen sami za sebe, ale i za nově příchozího člověka na tento svět. U mnohých se změnil životní hodnoty a priority, pozornost je soustředěna především na potřeby dítěte.

1.7.1. Těhotenství

V minulosti bychom našli v různých společenských vrstvách znatelné rozdíly v péči o těhotnou ženu. Jiný přístup a vzdělanost byl ve vyšších vrstvách společnosti a jiný v chudinských čtvrtích či na venkově. Především doba osvícenství stála za zrodem nového modernějšího pojetí těhotenství.⁴⁴ „ *Témata těhotenství, porodu a výchovy dětí pronikla do salonní konverzace.* “⁴⁵

K těmto tématům ještě přibýly zásady zdravého stravování, pohybu a četba francouzské a německé literatury o těhotenství, porodu a kojencích.⁴⁶ Na venkově, kde se lidé živil převážně zemědělstvím, musely ženy vykonávat těžké práce téměř do vysokého stupně těhotenství a do pracovního procesu se zapojit brzy po porodu. Lenderová zachycuje prostředí žen takto: „ *Ženy řemeslníků a sedláků, byť často těžce pracovaly, se alespoň najedly, udřené ženy chudiny hladověly. Radu, že se těhotná nemá vystavovat „rozčilení“, „náruživosti“, zármutku či leknutí, mohlo bez výhrady respektovat prostředí šlechty či zámožného měšťanstva.* “⁴⁷

43. ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání. 3. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6. s. 381.

44. LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. V Praze: Paseka, 2006. Fénix (Paseka). ISBN 80-7185-647-9. s. 36.

45, 46, 47. LENDEROVÁ, RÝDL, pozn. 44, s. 37.

Jen v krátkosti jsem se chtěla dotknout postavení žen v minulosti, abychom měli srovnání s postoji a péčí o těhotné ženy dnes. Asi se nikdo moc nezabýval myšlenkou, že prostředí, životní podmínky a vnitřní prožívání ženy v době těhotenství, má vliv na budoucí vývoj a život dítěte. Jsem přesvědčena, že na správný psychosociální vývoj dítěte nemá vliv „jen“ to, zda bylo plánované či nikoliv, zda bylo počato vědomě z lásky nebo „náhodně“, ale především **emoční a citové prožívání nastávající maminky v době těhotenství**. Proto je důležité vědomě prožívat celé toto období a ještě nenarozené miminko přijímat jako bytost, která cítí, vnímá a přijímá podněty ze svého blízkého okolí. Nemohu tedy opominout ani vlivy životního prostředí, sociální a ekonomické podmínky, rodinné a partnerské vztahy.

Prenatální komunikací se zabývalo již mnoho odborníků a byla provedena řada výzkumů na toto téma. Např. Gertrud Teusen ve své knize uvádí, že první komunikační úroveň, a to tělesná, „*se dá s velkou jistotou stanovit na pátý měsíc těhotenství.*“ Ale po duševní a citové stránce spolu matka s dítětem komunikují mnohem dříve. Některé ženy již druhý den po oplodnění ví, že jsou těhotné. Jiné ženy v období trimestru cítí, „*že už nejsou sami.*“⁴⁸ Dítě je s matkou jako spojená nádoba. Dobře vnímá, v jakém citovém stavu se matka nachází. „*Děti jsou citově založené bytosti. Citlivě proto reagují i na emoce matky.*“⁴⁹ Působí na něj, když si matka hladí břicho, promlouvá k němu nebo zpívá. Jak jsem se již zmínila, neméně důležitá je komunikace mezi partnery a prostředím, ve kterém se těhotná matka nachází. Dítě je schopno přejímat citové záchvěvy matky.

Např. Říčan píše, že již zárodek se připravuje na samostatnou existenci. Plod se nachází v plodové vodě matčině těle a reaguje nejen na *změnu polohy, na tlak, na bolestivé podněty, na zvuky a světelné záblesky*, ale také na okolní svět. „*Plod je prokazatelně schopen se učit, vytváří podmíněné reflexy a zpracovává přicházející podněty na překvapivě vysoké úrovni.*“⁵⁰ Ve své knize popisuje výsledek jednoho výzkumu, týkající se právě této schopnosti učení se.

48. TEUSEN, Gertrud a Iris GOZE-HÄNEL. *Prenatální komunikace*. Vydání druhé. Přeložil Jana PIŠTOROVÁ. Praha: Portál, 2015. Průvodce výchovou v rodině. ISBN 978-80-262-0970-6. s. 10.

49. TEUSEN, pozn. 48, s. 11.

50. ŘÍČAN, pozn. 43. s. 70.

Kanadský psychiatr Verny vidí již v „*oplozeném vajíčku jakési pra-vědomí*“. A jiní vědci došli k přesvědčení, že „*plod naslouchá matčinu hlasu a citově reaguje na jeho emoční zabarvení. Reaguje snad i na hudbu: Vivaldi a Mozart spíše uklidňují, Beethoven a Brahms navozují neklid, který se projeví kopáním.*“ Laboratorní testy potvrdily, že „*plod na matčin úlek reaguje kopáním, protože do jeho těla pronikla přes placentu vlna matčina adrenalinu.*“ Vysvětlením můžou být již zmíněné *podmíněné reflexy a biochemické mechanismy.*⁵¹

Matějček ve své knize píše: „*Dnes víme, že prostřednictvím neuroendokrinního systému matky se plod „dovídá” o jejím psychickém ladění, o jejím stavu, o jejích citových hnutích.*“⁵²

Těhotenstvím nastává v životě ženy „jiný stav“. Už není zodpovědná jen za sama sebe, ale také za nově přichozí duši na tento svět. Toto období by si žena měla prožít co možná nejradostněji, s vědomím nositelky nového života. Moc hezky tento požehnaný čas popisuje Matějček: „*Doba těhotenství by měla být pro každou ženu dobou duševní pohody, klidu, radostné naděje a přípravy.*“⁵³

Přikládám velký význam tomu, zda je dítě chtěné a počato z lásky, či nikoli. Zda se na něj po celou dobu těhotenství oba rodiče těší, komunikují s ním a chovají se k sobě s úctou. Dítě přicházející na svět v lásce a očekávání má jistě lepší startovací podmínky pro život, než dítě nechtěné. Německé studie prokázaly u tzv. „*rooming-in*“ (soužití matek s dětmi hned od porodu na stejném pokoji, víceméně bez pomoci personálu), největší zisk měly ty matky, které své těhotenství plánovaly a těšily se, u nechtěného a neplánovaného těhotenství tomu bylo naopak.⁵⁴

J.A. Komenský zastával názor, že „*na příchod dítěte máme být vnitřně připraveni.*“⁵⁵ A také že: „*Na začátku mnoho záleží.*“ Tuto poučku sice použil do základu svého pedagogického díla, nicméně si myslím, že je v ní obsažena hluboká pravda k přístupům, postojům a rozhodování v různých aspektech života.⁵⁶

51. ŘÍČAN, pozn. 43, s. 71.

52, 53. MATĚJČEK, pozn. 29, s. 18.

54. MATĚJČEK, pozn. 29, s. 20.

55. MATĚJČEK, pozn. 29, s. 18.

56. MATĚJČEK, pozn. 29, s. 20.

1.7.2. Vývojové fáze dítěte

Než se budu věnovat jednotlivým vývojovým fázím dítěte, v krátkosti se chci zastavit u *probouzení smyslů* ještě nenarozeného miminka. „*Ve druhé polovině těhotenství se u nenarozeného děťátka probouzejí smysly.*“

6. týden – od šestého týdne se začínají utvářet chuťové pohárky a od 4.měsíce dítě pije plodovou vodu, takže přichází na řadu **chuť**.

Od šestého týdne se také utvářejí oční bulvy a zrakové tyčinky až od 16. týdne.

„*Embryologové se domnívají, že od této doby také můžou být vedeny světelné impulzy ze zrakového nervu do mozku. Jakmile je vývoj očí dokončen, oči se otevírají a děťátko se obrací po světle. Reaguje například, když matka nechává na své břícho svítit slunce.*“

18. týden – u děťátka je tak vyvinutý **hmat**, že je schopno cítit dotek hladící ruky skrze břišní stěnu těhotné matky.

20. týden – nos je sice velký jako čočka, ale **čichová** tkáň je už vyžralá. Po narození dítě pozná svou matku podle její vůně. Vědci se zcela neshodnou na tom, co všechno se dá cítit v matčině břiše. Podle amerických badatelů dítě vnímá nasládlou vůni plodové vody a aromatické látky, které se do ní dostanou prostřednictvím matčiny stravy.

Ve 20. týdně se zhruba dokončuje vývoj **uší**. Děťátko už umí vnímat a přiřazovat zvuky.

Již rozpozná, zda matka komunikuje s ním nebo s jinou osobou. Při hlasitých, neočekávaných zvucích, např. prásknutí dveřmi nebo hlasitá hudba, se děťátko poleká.⁵⁷

Vývojovým fázím dítěte se věnuji jen krátce. Účelem této práce není cílem se podrobně rozepisovat o dílčích etapách vývojových fází dítěte. Snažím se poukázat na obecných poznacích postupného dětského vnímání a uvědomování si svých vlastních kompetencí a své osobnosti, tu úzkou propojenost s vytvářením vlastních postojů k domovu a rodině.

57. TEUSEN, pozn. 48, s. 27-30.

Prenatální období – trvá 9 kalendářních, lépe vyjádřeno 10 lunárních měsíců, po 28. dnech.

Novorozenecké období – lidský plod se rodí ve 38. - 42. týdnu těhotenství. Toto období trvá přibližně 1. měsíc.

Kojenecké období – trvá od jednoho měsíce do 1. roku. Vágnerová popisuje, že toto období je charakterizováno rychlým rozvojem mnoha kompetencí, na jejichž rozvoji se matka podílí stimulací a podporou. Rozvoj těchto kompetencí se stávají vstupní branou k osamostatňování.⁵⁸ Důležité je třeba říci, že už na konci tohoto období si dítě vytváří *bezpečný a jistý vztah (ale také třeba méně jistý a méně bezpečný) ke „svým lidem“*, tedy k těm, co ho obklopují, starají se o něj, citově se projevují a dávají mu najevo, že je jejich součástí. „ *Tady se v osudu dítěte hraje o základní důvěru či nedůvěru v lidi, či lépe řečeno, vůbec v lidský svět.* “⁵⁹

Batolecí věk – od 1. roku do 3. let. Dítě si uvědomuje svou vlastní existenci, prohlubují se schopnosti a dovednosti.⁶⁰ „ *Představa domova se u dětí objevuje za normálních okolností kolem dvou let věku.* “ Dochází k přijímání tzv. „*rodinné identity*“. Dítě si uvědomuje, že je součástí rodinného společenství, „ *má v něm své místo, je těmito svými lidmi přijímáno a pro každého z nich má nějaký význam a hodnotu.* “⁶¹

Myslím si, že toto období se stává velmi důležitým mezníkem v životě každého člověka, kde v průběhu 3. roku postupně dochází k utváření vlastního „**já**“, **vědomí vlastní hodnoty a postavení v rodině.**“⁶² To, jakým způsobem si dítě „dokáže“ vytvořit ten správný základ pro získání sebe-hodnoty, sebe-vědomí a vědomí, že někam patří, ovlivňuje rozvoj jeho osobnosti do budoucího života.

58. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1. s. 71. Dostupné také z: <https://katalog.cbvk.cz>.

59. MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7. s. 30.

60. VÁGNEROVÁ, pozn. 58, s. 120.

61. MATĚJČEK, pozn. 59, s. 98.

62. MATĚJČEK, pozn. 59, s. 31.

Předškolní období – od 3- 6,7 let. Matějček uvádí tzv. „*dobu otisku*.“

Dítě „nasává“ a přejímá tak z rodinného prostředí zvyklosti, zaběhlý řád a celkové soužití rodičů. Dochází k postupnému přestupování ochranných hranic rodinného prostředí a k větší interakci s druhými dětmi.⁶³

Školní věk – Vágnerová uvádí: raný školní věk – od 6-9 let.

střední školní věk – od 9-11, 12let.

starší školní věk – do 15 let. (první fáze dospívání).⁶⁴

Matějček udává, že střední školní věk u děvčat začíná v 8 letech, u chlapců v 9 letech a končí kolem 13. roku. V tomto období dochází k „*identifikaci s životní rolí podle pohlaví*.“⁶⁵

Období dospívání Vágnerová rozděluje na dvě fáze: raná adolescence – od 11-15 let.

pozdní adolescence – od 15-20 let.⁶⁶

Podle mého názoru je období dospívání nelehkým přerodem do dospělosti. Člověk se učí být zodpovědný sám za sebe, své myšlenky, slova a činy. Cestou této přeměny se stává především hledání sebe sama, své identity a svého místa v tomto světě, mj. i příprava na budoucí zaměstnání. Dochází k výrazným tělesným změnám a přijetí těchto změn nemusí být vždy jednoduché. Zvláště pro dívky, když dnešní doba stále více dává zřetel na jisté „normy“ krásy a dokonalého těla. Jistě je důležitá osvěta zdravého životního stylu, která zahrnuje návyky správného stravování, péči o tělo a přirozený pohyb. Neméně důležitá je také osvěta psychické, duševní pohody a vědomí toho, že i když člověk nespĺňuje trendy krásy, tak se stává stejně plnohodnotnou osobností svou poctivou prací, příkladným chováním a pomocí druhým.

Myslím si, že mladý jedinec v tomto období je velmi citlivý a dokáže vnímat nefungující aspekty ve své rodině, tak i širším okolí. Dokáže si utvořit svůj názor na věc, vymezuje se a příp. i vzdoruje svým osobitým způsobem. Matějček se zmiňuje, že „*dítě je schopno hodnotit, posuzovat a odsuzovat jednání a chování dospělých*.“⁶⁷

63. MATĚJČEK, pozn. 59, s. 32.

64. VÁGNEROVÁ, pozn. 58, s. 255-256.

65. MATĚJČEK, pozn. 59, s. 33.

66. VÁGNEROVÁ, pozn. 58, s. 369-370.

67. MATĚJČEK, pozn. 59, s. 34.

1.7.3. Potřeby dítěte

Každý člověk má již od narození nějaké potřeby. Od uspokojování základních fyziologických potřeb po rozmanité psychosociální. Postupným lidským vývojem se potřeby navyšují, různorodě přetváří a mění v závislosti na věku, životních obdobích, situacích a prostředí.

Odborná literatura popisuje mnoho kritérií, podle kterých lze potřeby rozdělovat. Klasifikace potřeb se postupně vyvíjela v závislosti na daném oboru. Tak se v odborné literatuře můžeme dočíst o klasifikaci potřeb např. dle amerického psychologa H.A. Murrayho, E.R. Hilgarda, K.B. Madsena nebo V. Frankla. Mezi nejznámější uváděnou klasifikaci potřeb patří tzv. Maslowova pyramida potřeb. Americký psycholog A.H. Maslow v r.1943 vytvořil určitou hierarchii potřeb.⁶⁸

Základní potřeby	- fyziologické (tělesné) – potrava, voda, spánek, přístřeší - jistoty a bezpečí – přístup ke zdrojům, zaměstnání, zdraví, svoboda
Psychologické potřeby	- sounáležitosti a lásky – rodina, přátelství, intimní vztahy - uznání a sebeúcty – sebevědomí, sebedůvěra
Potřeby naplnění	- seberealizace – mravní zásady, tvořivost, schopnost řešit problémy, uplatnění všech schopností, přijímání daného ⁶⁹

Matějček popisuje potřeby	- podnětů zvenčí - smysluplného světa - životní jistoty - vlastní společenské hodnoty (identita, sebevědomí) - otevřené budoucnosti ⁷⁰
---------------------------	--

68. DUŠOVÁ, Bohdana, Martina HERMANNOVÁ a Vladimíra MAJDYŠOVÁ. *Potřeby žen v porodní asistenci*. Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-271-0837-4. s. 15,16.

69. ZIMBARDO, Philip G. a Nikita D. COULOMBE. *Odpojený muž: jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*. Přeložil Libuše ČÍŽKOVÁ, přeložil Kateřina KLABANOVÁ. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 978-80-247-5797-1. s. 86. Dostupné také z: <https://katalog.cbvk.cz>.

70. MATĚJČEK, pozn. 29, s. 25,26.

Pokud dítě v rodině zažije přijetí bez podmínek a pocit životní **jistoty**, tak si myslím, že se tento prožitek pozitivně odrazí na budování **důvěry v sebe sama, ostatní lidi, ve svůj osobní život a okolní svět**. Důvěru vnímám jako určitou „vztahovost“. Když dítě někomu věří, utváří si k té osobě jisté citové pouto. Na základě **důvěry** se postupně rodí víra ve vztah, vztah ke své osobě, blízkým lidem a širšímu společenství. Prožitek **důvěry, jistoty a opory** v rodině zákonitě přináší pocit **bezpečí** a dítě tak nemusí vyrůstat v nejistotě, strachu a úzkosti. Proto je tak důležité snažit se o utváření pozitivního rodinného klimatu a vzájemné uspokojování potřeb. Časté hádky a neshody určitě nepřispívají k harmonickému soužití a utváření rodinné vzájemnosti. Negativní dopad má nejen hlasité hádání a osočování v rodině. Dítě také dokáže velmi dobře vnímat „dusnou“ atmosféru, pokud spolu partneři určitou dobu nemluví. „ *V teorii agresivního chování se upozorňuje na to, že jedním z nejagresivnějších typů chování není křik, vyhrožování nebo výhrůžná gesta, ale že je to mlčení.* “ Tímto chováním partnerů dochází k napadení nejzákladnějších potřeb dítěte, pocitu **jistoty a bezpečí**.⁷¹

„ *Dítě vnímá rodinnou atmosféru přes chování matky.* “⁷² Matka je většinou ta osoba, ke které si dítě buduje svůj první citový vztah. Ona se stává zárukou **jistoty a bezpečí**.

Ovšem takovou zárukou se pro dítě mohou stát další členové rodiny – otec, babička, sestra, adoptivní matka, pěstounka nebo kdokoliv jiný, kdo se „mateřsky“ chová.⁷³

Anglický dětský psychiatr John Bowlby ve svých výzkumech zjistil, že „ *citový vztah dítěte k jeho lidem (k osobám, kteří se k němu mateřsky chovají) se zakládá nikoliv na tom, že tito lidé mu působí nějakou příjemnost (např. že mu podávají stravu), nýbrž že mu zajišťují pocit bezpečí a jistoty.* “⁷⁴

1.7.4. Práva a povinnosti dítěte

Postavení dítěte ve společnosti mělo svůj historický vývoj. Postupně dítě nebylo vnímáno jen jako „pracovní síla“ nebo „další zátěž do rodinného rozpočtu“, (v různých zemích stále přetrvává), nýbrž se začal brát zřetel a ohled na jedinečnost dětské bytosti, na zlepšení životních podmínek a v neposlední řadě možnost prožít si vůbec nějaké plnohodnotné dětství.

71. MATĚJČEK, pozn. 59, s. 15.

72. MATĚJČEK, pozn. 59, s. 15.

73. MATĚJČEK, pozn. 59, s. 99. Zdeněk.

74. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2008. 108 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-504-2. s. 14.

„ Dítě se stalo autentickou bytostí, plnoprávným, rovnocenným, ba zvýhodňovaným členem společnosti, jehož postavení je chráněno legislativou. Současně se stalo bytostí, k níž se upínají naděje rodičů i společnosti.“⁷⁵ V roce 1924 vznikla **Ženevská deklarace práv dítěte**, kde došlo k uznání práv dítěte, jeho podpory, ochrany, péče a zaručení všech těchto podmínek.

Vymezení povinností dítěte najdeme v novém občanském zákoníku, oddíle 3, pod hlavičkou „ **Rodiče a dítě** “. ⁷⁶

1.7.5. Výchova, učení, socializace dítěte

Rodina je primární jednotkou, kde se dítě setkává s **výchovou** a **učením** se nových poznatků. Myslím si, že je důležité dítěti nastavit určité hranice, aby dokázalo rozpoznat, jaké chování je žádoucí a jaké nikoliv. **Schopnost a chuť se učit** je úzce spojena s prožitkem **jistoty** ve „své“ známé lidi, kteří dítěti dodávají citovou oporu.⁷⁷ Děti se nejvíce učí pozorováním a nápodobou, tedy opakují a napodobují to, co vidí kolem sebe. Rodič by se měl stát jistým vzorem, dodržovat zásady, které sám vyžaduje po dítěti. Těžko si např. bude dítě po sobě doma uklízet věci, když uvidí, že ostatní členové rodiny, především dospělí, to sami nedodržují. Kanadský psycholog A. Bandura ve svých výzkumech prokázal, že se „ v procesu učení výrazně uplatňuje učení nápodobou (Bandura et al. 1963a), jež může být podpořeno zprostředkovaným posilováním (Bandura et al. 1963b).“⁷⁸

Výchovu dítěte vidím jako „vedení“ na jeho cestě životem. Postupnými kroky s ohledem na věk „vést“ dítě k přiměřené samostatnosti, zodpovědnosti a tím k navyšování jeho vlastních kompetencí. Do „vedení“ zahrnuji i komunikaci s dítětem, společné povídání, vyprávění a vysvětlování. Důležitá je také podpora a rozvíjení kladných stránek dítěte, určitého talentu, **zájmů a koníčků**.

Rodina není jedinou institucí, která se podílí na výchově a vzdělávání dítěte. Na utváření osobnosti člověka se také podílí škola – učitelé, spolužáci, kamarádi, zájmové kroužky ad.

75. LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. V Praze: Paseka, 2006. Fénix (Paseka). ISBN 80-7185-647-9. s. 7.

76. Občanský zákoník, pozn. 19, s. 1026

77. MATĚJČEK, pozn. 74, s. 103.

78. KVĚTON, Petr. *Hraní videoher v dětství a dospívání: dopady a souvislosti v sociálně-psychologické perspektivě*. Praha: Grada, 2020. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-2887-7. s. 81, 82.

Ale přece jen rodina skýtá to „jedinečné a výsadní postavení“, protože stojí na začátku a má možnost ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích. Rodina ve svém přirozeném vývoji může uspokojovat základní psychické potřeby dítěte a ukazuje vzorce mezilidských vztahů, které si dítě dále nese do života.⁷⁹ Rodinné klima se stává jakýmsi modelem nebo měřítkem, podle kterého člověk navazuje vztahy a vstupuje do svého života.

Když dítě prožije ocenění, pochvalu, pohlazení nebo poděkování za nějakou činnost, která se mu povedla, zaseje tak semínko důvěry v sebe sama, své schopnosti a dovednosti. Na druhé straně, když se něco nepodaří, lze také podpurným přístupem a komunikací dítě naučit, že i nezdary patří k životu, na nichž člověk osobnostně roste, uzrává a že i nezdary mohou „vést“ k vytrvalosti, houževnatosti a trpělivosti.

Socializace – slovník sociální práce uvádí, že je to „*proces utváření osobnosti člověka. Spočívá v osvojování kultury a v začleňování jedince do systému společenských vztahů postupným vytvářením vazeb s jinými lidmi.*“⁸⁰

Dítě se rodí do určité rodiny, společnosti, národa a státu. Postupně je vystavováno vztahům s rodinnými příslušníky, lidmi ze sousedství, kamarády a spolužáky ve školách. Pod pojmem socializace, tedy začlenění jedince do společnosti, si představují také hlubší poznání nejen rodinných tradic a svých kořenů, také historické utváření národa, ve kterém žije. Nejde jen o utváření vztahů a citových vazeb k lidem, nýbrž i k prostředí, jazyku a národní identitě.

1.8. Vývojové fáze rodiny

V předchozích kapitolách jsem se věnovala vývojovým fázím dítěte, jeho potřebám, právům a povinnostem. Nyní se chci zmínit o jednotlivých fázích rodiny dle Matouška.

79. MATĚJČEK, pozn. 29, s. 16.

80. MATOUŠEK, pozn. 8, s. 193.

Jedná se o rodinu:

- **s předškolním dítětem** – toto období považuji za nejtěžší. Přizpůsobení rodinného, pracovního a osobního života se stává pro rodiče určitou zátěží. Pokud spolu partneři nežili před narozením dítěte, musí se naučit nejen pečovat a vychovávat své dítě, ale také vzájemnému spolužití.

- **se školním a dospívajícím dítětem** – rodiče si musí vyčlenit čas na první dětské prožitky se školním prostředím a učení, především v 1. třídě. Z radostného období her dítěti nastávají pomalu se zvyšující školní povinnosti. Dochází k veliké změně, dítě přichází do nového prostředí, potkává neznámé děti a učitele, proto by se rodiče měli stát dítěti oporou.

Školní léta s dospívajícími může proběhnout v poklidu, bez větších problémů nebo s jakousi revoltou vůči rodičům, ať už oprávněnou či nikoliv. Dospívající začínají vidět chyby u dospělých a umí dávat zjevně najevo, jaký postoj zaujímají. Záleží na osobnosti dítěte, rodinných vztazích a celkové domácí atmosféře.

- **opuštěnou dětmi** – tzv. „syndrom opuštěného hnízda“. Tento syndrom mohou cítit po odchodu svých dětí ty maminky, pro které péče o rodinu byla na prvním místě. Své koníčky a zájmy upozadily a nahradily je péčí o děti. Jistá pravděpodobnost může nastat v případě, pokud matka zůstane s dětmi úplně sama. Snazší to mají ti rodiče, kteří prochází péčí o dítě a jeho výchovou vědomě, tzn. uvědomují si, že se stávají pouhými průvodci na jeho cestě životem a vzájemným obohacením, že mu mohou předat to nejlepší, čeho jsou schopni a postupnými kroky ho „propouští“ ze svého vlivu. Uvědomují si, že dítě je samostatná bytost, cítící a vnímavá ke svým potřebám a k jejich naplnění potřebuje harmonické, přátelské prostředí a vymezení určitých morálních hranic.⁸¹

1.9. Historické utváření rodiny

Rodina jako společenská instituce prošla významnou proměnou. Jsem přesvědčena o tom, že bychom měli mít základní povědomí o tom, jak se utvářelo lidské společenství v různých historických etapách. Historie nám může pomoci v chápání a porozumění současných znaků ve společnosti a stejně tak přinést určitá ponaučení.

81. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9. s. 66-71. Dostupné také z: <https://katalog.cbvk.cz>.

Proměny rodinné soudržnosti a pospolitosti se utvářely podle toho, jak se měnil a vyvíjel okolní svět na základě historických, zákonodárných, geologických (přírodních) faktů, tradic a náboženství jednotlivých kmenů či států. Rodina „vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu (k tomu ostatně není potřeba rodiny), ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat pro život.“⁸²

V pravěku muži obstarávali potravu lovem a ženy sbíráním plodů. Schopnost přežít postupně utvářela vzájemnou solidaritu a rodové klany. „Po vzniku trvale obydlených sídel a obhospodařovaných území se mohla rozvinout řemesla, obchod a vojenství. Vedoucí postavení ve společnosti a rodinách postupně získávají muži.“

Starověké Řecko a Řím – „rodina byla silně patriarchální.“ Prováděly se očistné a obětní rituály při svatbě a narození prvorozeného dítěte. Ženy vykonávaly veškeré domácí práce, maso však připravovali muži. Muži byli nuceni do sňatků, ve většině případů se citová stránka opomíjela, šlo spíše o rozumové kalkulování, aby se rodový klan udržel a předával se z otce na syna. Ženy zaujímaly podřadné postavení. Vzdělávání probíhalo zcela minimálně a pouze ve společnosti žen. Žena se směla rozvést, ale byla společností opovrhována. V Řecku bylo možné odložit děti „přespočetné, nemanželské, nedonošené, nemocné“ na veřejné prostranství v proutěných či hliněných nádobách. V lepším případě dítě někdo našel, vychoval jako vlastní nebo se stalo otrokem či zemřelo na ulici.

Pro zajímavost již **staří Římané** považovali rodinu za „základní jednotku společnosti“. Toto prohlášení zapsali do svého prvního právního kodexu kolem roku 450 př.n.l. Nemajetné ženy směly pracovat např. jako „švadleny, porodní báby, kojné, kadeřnice, písařky, sekretářky, vychovatelky, obchodnice, modistky a také jako lékařky.“ Majetné ženy směly vést i svůj majetek s pomocí správce a zapojovat se do politického života. Nesměly však pracovat v oblasti práva a bankovníctví. Římské ženy daly jakýsi první podnět k tzv. ženské emancipaci, což ze strany mužů nebylo vůbec vítáno, proto byly „neposlušné“ ženy usměřňovány pokutami či dokonce vyhnanstvím.

82. MATĚJČEK, pozn. 29, s. 15.

Pokud byli někteří lidé dnešní doby před koronavirovou krizí nespokojeni se svou životní úrovní, (nejsou myšleni lidé v sociální nouzi, bez přístřeší, na pokraji společnosti ad.), tak pro srovnání život ve **středověké společnosti** probíhal „ *ve velké existenční nejistotě, často na pokraji hladu,*“ provázen mnoha morovými epidemiemi a četnými válkami. O typu rodiny a životním stylu rozhodovalo právo, které rozlišovalo místo a o jaký stav obyvatelstva se jedná. O vhodnosti sňatků ve šlechtických vrstvách i měšťanských rozhodovaly majetkové, územní zájmy a moc.⁸³

Sjednávat výhodné sňatky bylo běžné, myslím si ovšem, že ne vždy k sobě snoubenci našli cit, úctu a porozumění v pozdějším společném soužití. Majetek, moc a peníze žel předcházelo přirozenému vývoji v lásce mezi mužem a ženou.

Ve středověku se rodina stávala jakýmsi ochranným štítem, sám jednotlivec by „ *mohl existovat jen těžko.*“ Dnes si každý člověk může najít „své“ místo v životě, zatímco v minulosti „ *bez příslušnosti k feudálnímu pánovi a bez příslušnosti k rodině neměl ve společnosti místo.*“ Středověká rodina je „ *rozsáhlá, patriarchální nebo kmenová.*“ Osobnost jednotlivce je upozaděna.⁸⁴

Evropský novověk - „ *Ještě před buržoazními revolucemi dávají někteří evropští myslitelé najevo do té doby téměř neexistující zájem o rodinu a žádají, aby ji státní moc (panovník) posílila.*“ K běžné záležitosti patřilo „ *odkládání dětí do nalezinců, odesílání malých dětí na učení do cizích rodin nebo do špatně vedených internátních škol.*“

Požadavek rovnoprávnosti mezi muži a ženami a možnost svobodně si zvolit manželského partnera na základě pouze citového vztahu se objevil v Paříži, roku 1791 ve spisku „ *Práva ženy a občanky.*“ Co dnes považujeme za samozřejmost, v minulosti si ženy musely postupně vydobýt. Ať už se jedná o právo na osobní majetek, na vzdělání, např. „ *anglická lékařka směla vstoupit do mužského kolegia až po první válce, přestože promovala již roku 1865.*“ Dále volební právo a uplatnění na trhu práce.

Zásadní změny v postavení žen a mužů ve společnosti nastaly díky industrializaci a rozvoji průmyslu, kde ženy a někde i děti začaly pracovat na přelomu 19. a 20. stol. „ *Muž přestal být jediným živitelem rodiny.*“ Vedení rodin v patriarchálním duchu se postupně rozpadá a „ *stírají se dřívější strmé rozdíly mezi vrstvami a třídami.*“

83. MATOUŠEK, pozn. 81, s. 23-30.

84. MATOUŠEK, pozn. 81, s. 31.

Konec 19. stol. v Evropě značí počátek postupné regulovatelné reprodukce, rodiny s mnoha dětmi přechází k menšímu počtu dětí, ideálním výsledkem se stává rodina se dvěma dětmi. „Nová doba posílila význam rodiny jako útočiště před veřejným světem. Rodina je společenství, které dává příležitost k trvalých hodnot.“⁸⁵

1.10. Rodina v současné společnosti

1.10.1. Znaky současné rodiny

Domnívám se, že tradiční pojetí rodiny, kterou tvoří otec, matka a děti ustoupilo do pozadí. K proměnách vývoje lidské společnosti jsem se vyjádřila již v kapitole o historickém utváření rodiny. Ráda bych zmínila ještě další dva faktory, prvním je osobní postoj, vztah a potřeba jednotlivce podílet se určitým způsobem na utváření rodinné pospolitosti a jako druhý uvádím jistý blahobyt ve společnosti. Zvýšený životní standard oproti dobám minulým je zřejmý a viditelný. Když pomínu nouzový stav, možnost cestování po celém světě, vzdělávat se a studovat, využívat různých benefitů jak firemních, tak zážitkových se stalo naprostou samozřejmostí.

„Česká rodina, tak jako rodina v celé západní civilizaci, se v posledních několika desetiletích dosti vzdálila ustálenému modelu, platnému v Evropě nejméně po tisíciletí, od doby, kdy se s křesťanstvím rozšířila přísná monogamie a univerzální zákaz sexu mimo manželství a také výrazně odlišná, vzájemně komplementární role muže a ženy. Tu náhlou změnu iniciovalo několik vynálezů a také zrání společenské organizace.“⁸⁶

Ženy dneška mají oproti minulosti daleko svobodnější postavení ve společnosti a výběr možností, jak naložit se svým časem a osobním životem. Mohou se dle své vůle rozhodovat, čemu chtějí věnovat pozornost, zda založit rodinu a kdy, zda se věnovat kariéře, studiu či cestování. Zmiňuji evropské ženy, protože víme, že v jiných zemích takové štěstí nemají z důvodů místních tradic, náboženství, právního, politického systému ad. Větší svobodu ještě podpořil vynález antikoncepce na konci 20. století.

85. MATOUŠEK, pozn. 81, s. 32-34.

86. MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1. s. 21.

„ Člověk se vymkl z rukou přírodě, která zajišťovala pokračování druhu tím, že spojila jeho reprodukci se sexuální slastí. Může ji mít, aniž by za to platil péčí o příští generaci.“⁸⁷ Antikoncepce podpořila ještě větší neomezené možnosti v sexuálním životě a v případě jejího selhání zde byla možnost regulace nechtěného početí pomocí umělého přerušování těhotenství.

Trendem současné společnosti je oddalování založení rodiny, s pozdním věkem stoupá vyšší neplodnost u obou partnerů a dochází tak čím dál častěji k umělému oplodnění.

Čím dál více se osobní životy lidí odehrávají ve virtuálním světě. Vedle nynější školní distanční výuky a různých pracovních porad, především pak seznamování na sociálních sítích, kde je možné vydávat se za kohokoliv a navazovat s kýmkoliv tzv. „přátelství.“ Vztahový terapeut Vojtko uvádí např.: „ Sociální sítě mají zásadní vliv, je kvůli nim velmi snadné někoho opustit, pořád si udržujeme otevřená zadní vrátka a intimně komunikujeme s několika dalšími lidmi.“⁸⁸ Pozitivní stránkou je, že se lidé (zvláště v době nouzového stavu) mohou propojovat on-line po celém světě, vzájemně se podporovat, pomáhat a sdílet navzájem své životy.

Mladí lidé mohou volit z mnoha variant, jakým způsobem a s kým žít, ať už se jedná o variantu „singl“, „přítel s výhodami“, „nesezdané partnertství“, „polyamorická skupina“ (soužití ve skupině s více muži nebo ženami)⁸⁹ nebo „manželství“. Také je v současnosti běžné, že spolu žijí v registrovaném partnerství homosexuální a lesbické páry a zakládají rodiny. Homosexuální páry mohou dnes využít tzv. náhradní mateřství, které probíhá za pevně daných kritérií. Připomeňme, že v ČR byly v minulosti jedinci s touto sexuální orientací potlačováni a trestáni.

Charakteristické pro (nejen) mladou populaci (do nouzového stavu) je užívání si života, nevázat se, neinvestovat svůj čas a energii do budování dlouhodobých bližších citových vztahů. V partnerství si nastavujeme vzájemná zrcadla, učíme se respektu, úctě, pochopení, odpouštění, naslouchání a vnímání potřeby druhých. Vztah je především o umění komunikovat, sdělovat laskavým způsobem i méně příjemné věci. Snaha o harmonické fungování vztahů je usilovná každodenní práce.

87. MOŽNÝ, pozn. 86, s. 22.

88, 89. VOJTKO, Jan. *Chodí za mnou fetišáci lásky. Lidé jsou ve vztahu zmatení, pořád chtějí pozitivky.* Interview. In: Studio DVTV, streamová platforma, DVTV, 3.6.2019, 6:00. Dostupné také z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/vojtko-ve-vztazich-jsme-zmateni-porad-chceme-pozitky-chodi-z/r~f87c2c60853811e9b2a00cc47ab5f122/>.

Ze své praxe uvádí Vojtko příklady mužů, kteří upřednostňují před dlouhodobým partnerstvím vztahy na 1 rok či 1,5 roku, stále hledají nové a nové partnerky, protože pro ně představuje první fáze zamilovanosti hlavní naplnění vztahu.⁹⁰

Mezi další znaky současné rodiny patří:

- pracovní vytížení žen a mužů
- izolovanost rodiny
- umenšování rodiny
- odcizování uvnitř rodiny
- vyšší rozvodovost
- demokratizace až liberálnost výchovy
- rozdílnost v socioekonomické úrovni
- devalvace hodnot⁹¹

Myslím si, že rodina současnosti nebyla vystavena takovému psychickému a fyzickému náporu jako v nouzovém stavu. Distanční výuka, zajištění domácnosti, zaměstnání, příp. léčení nákazy, péče o své blízké ad. Problémy a dlouhodobě neřešené záležitosti začaly vyplouvat na povrch, např. nevěra, domácí násilí, agrese, závislosti ad. Řada rodin musela řešit ekonomické zajištění rodiny, především pak matky samoživitelky, které se často snížily k vykonávání prostituce, aby uživily sebe a své děti.⁹²

Tím, že lidé byli „donuceni“ trávit čas společně, mnohdy na malém prostoru, tak se skutečně projevilo, na jakých hodnotách rodinné soužití stojí. „*Jakmile se domov nahradí jen rodinnou jednotkou k plození dětí a jejich zabezpečení, ztratí se to nejpodstatnější. Pak se ale vytratí vše, co s tím souvisí; především schopnost vnímat a uznávat úctyhodnost. Vše se přetaví v tzv. normální status, nic nikoho nepřekvapí a nic není důstojné.*“⁹³

90. VOJTKO, Jan. pozn. 88., 89.

91. ŠAFRÁNKOVÁ, pozn. 9. s. 275.

92. *Syrová zpověď matky: nebyla jiná možnost výdělku. Je ze mě prostitutka..* TV Seznam. Terén. 9.3. 2021. 7:22. Dostupné také z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/syrova-zpoved-matky-nebyla-jina-moznost-vydelku-je-ze-me-prostitutka-146160>.

93. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 269.

Došlo k mnoha rozhodům nebo naopak uvědomění si vzájemné rodinné opory. Rodinnou stabilitu mohou prověřit i jiné nepředvídatelné situace např.: úmrtí v rodině, nemoc, úraz, narození postiženého dítěte ad. V tomto celosvětovém zastavení vidím možnost obratu společnosti k vědomému prožívání toho, co je v životě opravdu důležité, čemu věnovat energii a svůj čas.

„ Jde o to, že se nalzáme v pasti, která nás nutí ke stále intenzivnějším a intenzivnějším výkonům, a to všude, kam sahá společenská významnost. Všude musíme být zítra lepší, než je tomu dnes. Pokud nedostojíme tomuto imperativu, přestali jsme existovat. Výkon je nade vše. Bezdomovci to vzdali, nechtějí podávat výkony, proto je společnost vyloučila a mnozí by tyto lidi nejraději odsunuli od našich zraků vůbec.“⁹⁴

1.10.2. Role ženy

Žena se může realizovat v mnoha směrech oproti minulosti. S pomocí rodiny, přátel a nabízených služeb na hlídání dětí je schopna věnovat se rodině i sobě, studovat a pracovat. Může se rozhodnout, zda chce založit rodinu s partnerem či být svobodná matka nebo bezdětná. Dnes se stává tento fenomén spíše normou a žena tím není vyloučena na okraj společnosti, nenahlíží se na ni jako na méněcennou bytost.

Mateřství už není mezi prvními příčkami hodnot v životě ženy, a přesto si myslím, že je to jedno z nejkrásnějších období. Přivést na svět nový život je samo o sobě dar. „...*Pod Rousseauovým vlivem se mateřství stalo společenskou hodnotou, narození zdravého dítěte matku povznášelo, potvrzovalo její ženství.*“⁹⁵

Jakoby se postupně tato hodnota ženství ve společnosti vytrácela a žena ji „nahrazovala“ jinými podněty. „*Kult mateřství, který chránil ženu a rodinu, je na ústupu, a mnohde už z něho příliš nezbylo.*“⁹⁶

94. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 103,104.

95. LENDEROVÁ, pozn. 75, s. 36. (Jean-Jacques Rousseau-francouzský filozof)

96. MOŽNÝ, pozn. 2002, s. 86. Ivo.

Pro srovnání uvádím můj pohled na 3 generace žen:

- babička, (1932) – se vdávala v 19 letech, 2 děti. Život na vesnici předurčoval většinou práci v zemědělství - obhospodařování pole, chov dobytka a sušení sena. Některé dívky, převážně z venkova, šly po základním vzdělání rovnou pracovat. S hanbou se společnost dívala na svobodné nebo rozvedené matky, postavení takových žen bylo velmi těžké. Pro ušetření společenského opovržení se většinou ženy naučily vše v manželství „vydržet“ a nerozvádět se.
- maminka (1952) – se vdávala ve 23 letech, 2 děti. Možnost vyučení či studia. Lepší životní úroveň s omezeným výběrem spotřebního zboží. Ve společnosti bylo stále přítomno jisté opovržení ze statusu svobodných a rozvedených žen stoupal, zvláště ve vesnickém prostředí.
- já (1978) – svobodná, studující při zaměstnání. Neomezené možnosti vzdělávání, cestování, zábavy a technických vymožeností. Status svobodné a rozvedené matky se stal běžnou součástí společnosti, jakousi přijatelnou normou.

1.10.3. Role muže

Hodnotím velmi pozitivně, že část mužů (tatínků) prožívá průběh těhotenství společně se svou partnerkou, snaží se vnímat její potřeby, být oporou u porodu a zapojovat se také do rané péče o miminko. Muž již nestojí opodál, stává se součástí spoluvytváření rodinného prostředí od počátku. Dnes se nikdo nepozastaví nad tím, když tatínek jede sám s kočárkem po ulici nebo si hraje s dítětem na hřišti.

Na druhou stranu existuje řada nevyzrálých mužů, kteří žijí tzv. „singl“ životem, nejsou schopni navazovat bližší vztahy nebo nejsou schopni se o sebe postarat a žijí v jedné domácnosti se svou matkou. Svůj „pravý život“ prožívají skrytě skrze sociální sítě, přes videohry, seznamovací nebo pornografické portály. Studie ukazují, že *„rozdíl mezi virtuálními světy a realitou se postupně stírá, a dochází to tak daleko, že je dokonce možné oba světy zaměnit.“*⁹⁷ Virtuální svět umožňuje člověku odpojení od reality, utéct od problémů, naproti tomu realita života znamená vědomě pracovat na sobě, měnit postoje a své slabosti, umět se postavit stresovým situacím a řešit je, příp. investovat energii do partnerského vztahu.

Myslím si, že role žen a mužů se vzájemně prolínají a proměňují. Ženy se stávají aktivními osobnostmi, jsou odolné, vnitřně silné, schopné vést firmy a lidi. Přirozená hodnota žen se vytratila, a proto se snaží dosáhnout vysokých výkonů rovnajícím se mužům, ať v zaměstnání či sportu.

97. ZIMBARDO, pozn. 69, s. 88.

Jakoby se snažily dohnat to, co jim bylo po staletí upíráno. Dalším znakem jakéhosi „pomužštění“ žen dneška je, že po svatbě přijímají tvar mužského příjmení.

Neméně k proměně postavení žen přispěly v historii také válečné konflikty. Muži museli odejít do války a ženy tak byly nuceny zastat mužskou roli živitele, což s sebou neslo nejen snášení válečných útrap, ale také jisté zocelení.

Někteří muži naopak se do společnosti zapisují spíše pasivní aktivitou, nechávají se opečovávat a často u nich postrádám zodpovědnost za svůj život a činy, galantnost, úctu k ženě jako takové, rozhodnost, schopnost řešit problémy a stát se pevnou oporou pro své blízké.

Jsem ráda, že se dnes ženy mohou realizovat ve společenském životě a žít životy podle své svobodné vůle. Přesto si myslím, že ten harmonický domov, kde může manžel či partner a děti načerpat síly k dalšímu působení, může vytvořit jen žena ze své přirozené podstaty citlivé vnímavosti a kreativity. Muže svým fyzickým nastavením vnímám spíše ukotveného ve hmotném prostředí, kde staví, buduje a realizuje navenek. Kdežto ženu vidím jako jemnou, cituplnou bytost, jež svým působením dodává harmonii, oporu a zázemí domova. Neznamena to však, že žena nemůže realizovat své plány a touhy jí vlastní.

Muž a žena nejsou soupeři, nepotřebují si dokazovat svou sílu, nýbrž stojí vedle sebe vědomě jako rovnocenní partneři, kteří se vzájemně doplňují a podporují.

V odstavci výše jsem popsala své subjektivní vnímání role ženy a muže. Jsem si plně vědoma toho, že existují muži, kteří vychovávají z různých důvodů své děti sami, vykonávají tzv. „ženské práce“ a musí podle svých nejlepších schopností vytvořit rodinné zázemí a domov, na straně druhé ve společnosti najdeme ženy, kterým mateřské povinnosti jsou cizí a více je naplňuje pracovní kariéra nebo jiné zájmy.

Primárně se v této práci zabývám ženami, které skončily z různých důvodů tzv. „na ulici“ a musely vyhledat pomoc azylového domu. Co se týká rolí žen ve společnosti, nerozlišuji, ženy „bezdomovkyně“ žijící buď v azylových domech, na ubytovnách či na ulici. Stále je to status „**ženy bez domova**“ a pokládám si otázku, jakou **rolí** zaujímá taková žena ve společnosti? Stává se jakýmsi spouštěčem soucitu a cíle pomoci nebo opovržením, pohrdáním a předsudky?

Asi záleží na každém člověku, jakým vnitřním postojem se obecně k lidem bez domova staví ve svém osobním životě. A jakou **roli** si taková **žena** přisuzuje **sama**, s jakým postojem je schopna nahlédnout na svou ženskou osobitost?

Každý z nás se k obecně k lidem bez domova staví podle svých postojů získaných nebo naučených z rodinného či školního prostředí a daných společenských hodnot. Co se týká vnímání žen sebe samých, tak si myslím, že se ztrátou domova, jistoty a bezpečí se vytrácí i pojetí sebe sama v **roli plnohodnotné ženy** jako osobnosti. K tomu se může přidat i pocit osobního selhání v různých aspektech života.

Na druhou stranu, z některých rozhovorů, jež jsem se ženami vedla, mně vyplynulo, že roli plnohodnotné ženy „nahradila“ vědomá role **plnohodnotné matky**. Z výpovědí žen bylo zřejmé, že v nepříznivé životní situaci se pro ně stalo **smysluplným cílem** především **být svým dětem láskyplnou oporou** a dopřát jim, byť v omezených možnostech vše, čeho byly v dané situaci schopny.

*„ Pocit či vědomí vlastní hodnoty je komplexní charakteristika, která jde jen obtížně vysvětlovat z dílčích aspektů vlastního sebehodnocení. Je těsně provázána s morálními normami, celkovou hodnotovou orientací a se **smyslem vlastního života**.“⁹⁸*

Chci upozornit na jednu důležitou věc, že ztráta domova a hrozba ztráty vlastní identity mohou vést k nepozorovatelnému propuknutí duševních nemocí. „ *Pocit ztráty vlastní identity nebo konfliktní vztah k vlastní identitě bývá příznakem a někdy i zdrojem vážných duševních poruch.*“⁹⁹

Rozvoj osobnosti je dlouhodobý a poměrně složitý celoživotní proces, neustále determinován různými vlivy. Každá žena má svůj životní příběh, jinou podstatu osobnosti, charakterové vlastnosti a schopnosti reagovat na stresové a zátěžové situace. Nesmíme zapomínat, že řada žen bez domova pochází často ze sociálně slabých rodin, kde byly vystaveny různým patologickým vlivům. Mohou se ztotožňovat s určitými naučenými rolemi a vzorci sebepojetí především z rodinného prostředí.

98. VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997. Psychologie (ISV). ISBN 80-85866-20-x. s. 199.

99. HELUS, Zdeněk. *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973. Knižnice psychologické literatury. s. 48.

Myslím si, že v nepříznivé životní situaci jakou bezpochyby ztráta domova je, nastane u některých žen jakýsi obranný mechanismus neztratit „vlastní identitu“, a proto se ztotožní alespoň s nějakou rolí a „cílem“, které jim daná situace dovoluje.

Na druhou stranu musím podotknout, že na základě setkávání se ženami v azylovém domě si uvědomuji, že pro některé z nich je přijetí role matky a životního cíle těžké. Mnohdy se matkou stanou ve velmi mladém věku a většinou neplánovaně, ocitnou se bez partnera, rodinného zázemí a domova. Jak jsem mohla pozorovat, některé mladé maminky potřebovaly spíše samy nějakou oporu, citový projev a obejmутí. Řada z nich, před příchodem do azylového domu, žila na ulici, vyzkoušela drogy a živila se prostitucí. Tyto ženy jsou poznamenány svou minulostí a je velmi obtížné se z ní vymanit. Takové „léčení“ osobnosti je dlouhodobý proces, myslím si, že je možné pomoci trpělivostí, lidského přístupu, pochopení a různých terapeutických postupů, především pak na chtění změn k lepšímu u samotné ženy.

1.10.4. Hodnoty a jejich význam pro rodinu a společnost

Mám dojem, že dnešní člověk došel do bodu, kdy si v podstatě mohl splnit jakékoliv přání, když měl dostatek finančních prostředků a příležitostí. Finanční zajištění a výtěžky moderní doby s sebou přináší i proměnu hodnot ve společnosti. Naše společnost je charakteristická pozitivními všeho druhu, tlakem na stále vyšší a vyšší pracovní výkony, soutěživost, individualitu osobnosti, v co možná nejkratší době dosáhnout vysokého finančního ohodnocení a všech pozemských výhod, pohrdáním stáří (ageismus) ad.

Technický pokrok vždy posunul lidstvo o kus dále ve vývoji a ovlivňoval hodnoty dané společnosti. Nejinak je tomu i dnes. Díky vyspělejšími technologickým možnostem je vše snadno dostupné - informace, služby, život ve virtuálním světě.

Pro zajímavost uvádím proměnu **hodnoty rodiny a jednotlivce** ve starém Řecku a dnes. Ve starém Řecku společenství lidí, která tvořila obce, města a státy, se nazývala „*Polis*.“ „*Nejmenší jednotkou společnosti byl oikos*.“ V dnešní době bychom „*oikos*“ mohli přirovnat k pojmu rodina, i když „*původně oikos znamenal obydlí, později všechno neživý inventář, zvířata, otroky a členy žijící pospolu. Oikos je tedy domácnost s domem i půdou. Zájmem polis bylo udržet na stejném území stále stejný počet oiků pomocí dědičného práva.*“¹⁰⁰

100. MATOUŠEK, pozn. 81, s. 26.

*„ Polis byla víc než rodina a rodina víc než jednotlivec. Dnes je to naopak. Polis je jen mocí, rodina se zdá být přežitou formou a jednotlivec je nade vše. Jedinec se vyděluje z rodiny, vyděluje se z polis. Touha po svobodě se proměnila u člověka ve vydělování se z vyšších celků.“*¹⁰¹

Co si můžeme představit pod pojmem hodnota? Slovník sociální práce uvádí, že hodnoty jsou *„ to, co daná společnost, skupina nebo jednotlivec považují za žádoucí, vhodné a dobré – o co usilují. Individuální hodnoty jsou silně ovlivněny hodnotami společnosti.“*¹⁰²

Každý člověk si v sobě nese určité hodnoty, které během života získal, ať svou zkušeností a prožitkem nebo díky vzorům kolem sebe hodné následování. Tyto hodnoty se proměňují stoupajícím věkem v závislosti na životním období člověka. Vnímání hodnot jednotlivců se odráží v proměnách hodnot celkové společnosti. Je vidět, na co majoritní společnost klade důraz, co stojí v popředí zájmů. *„ Hodnoty vznikají v dimenzích, v nichž si lidé přisvojují svět podle svých potřeb, zájmů, životních plánů, tužeb. apod.“*¹⁰³

Postrádám ve společnosti větší míru hodnot jako jsou vzájemná úcta a respekt k člověku a jeho soukromí, přírodě, přírodním zdrojům, dodržování dohod ad. Z výzkumu roku 1990 až 1999 se dalo vyvodit, že *„ obecně dochází k poklesu vážnosti, významnosti, důležitosti hodnot, že u nás v dekádě po roce 1990 došlo k poklesu hodnoty hodnot.“*¹⁰⁴

V tomto výzkumu se ukázalo, že před *„ pomáháním rodině a přátelům“* se ukázala jako prioritní hodnota *„ žít příjemně, užívat si“* a *„ mít čas hlavně na své koníčky, zájmy.“* Hodnoty byly spojené s počínajícím *„ obrácením se k sobě samému, k požitku a užívání si.“*¹⁰⁵

101. HOGENOVÁ, pozn. 27, s. 245,246.

102. MATOUŠEK, pozn. 8, s. 70.

103. HELUS, pozn. 99, s. 15.

104. PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti - stav a vývoj v posledních letech: studijní text pro učitele občanské výchovy*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004. ISBN 80-7204-358-7. s. 19.

105. PRUDKÝ, pozn. 104. s. 19.

Když jsme v životě s něčím nespokojeni, často se vracíme do minulých dob a myslíme si, že dříve se žilo lépe. Jsem přesvědčena, že nikdo z nás by nechtěl žít v otroctví, ve válečných konfliktech, hladomoru, v totalitním režimu nebo pracovních či vyhlazovacích táborech. Ve srovnání s touto historií a životem v některých rozvojových zemích, si žijeme (do nouzového stavu) v přijatelných stabilních podmínkách se sociálním zabezpečením, dostupným a fungujícím zdravotnictvím ad., a přesto je naše společnost stále nespokojena!

Hodnota peněz a moci stále stojí na předních příčkách důležitosti hodnot a určuje kormidlo nejen naší společnosti, nýbrž celosvětové. „ *Hodnota je přijaté sdělení o důležitosti něčeho či někoho.*“¹⁰⁶ Sobecky si hájíme své zájmy a zapomínáme, že máme velikou zodpovědnost nejen vůči nynější společnosti, ale především k budoucím generacím.

Hodnotu vidím jako spojenou nádobu s určitým životním cílem, kterému člověk věnuje svou energii a úsilí, v danou dobu se stává plnohodnotným významem a naplněním života. Hodnotový rámec každého jednotlivce se liší v závislosti na jeho osobnostních předpokladech, vrozeného intelektuálu, naučených vzorech chování především z rodinného zázemí. Pokud **žena bez domova** prožije dětství v nestabilním rodinném zázemí s projevy různých patologických jevů, asi těžko můžeme předpokládat, že v takové rodině nalezneme hodnoty, které by formovaly její osobnost pozitivním směrem.

Hodnotu také vidím v člověku, který se snaží překonávat své sklony, pochybená jednání a chování, která způsobují bolest lidem v jeho blízkém okolí.

Myslím si, že spolu úzce souvisí hodnotový rámec rodičů se všemi faktory ovlivňující vývoj a výchovu dítěte, které jsem popsala v předchozích kapitolách. Pokud uvážíme, že dítě napodobuje své rodiče, podvědomě přejímá jejich vzorce chování a ztotožňuje se s nimi. Učení nápodobou jsem popisovala v kap. 1.7.5.

106. PRUDKÝ, pozn. 104, s. 8.

1.11. Náhradní výchovná péče

Ve slovníku sociální práce se „ *tímto termínem rozumí všechny formy náhrady rodiny u dětí bez vlastního funkčního rodinného zázemí, tj. kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, ústavy sociální péče, pečovatelské rodiny (jimiž jsou i rodiny pečovatelek v SOS dětských vesničkách), osvojitelské rodiny, svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodičů (obvykle prarodičů nebo jiných příbuzných) a poručenství.* “

N.v.p. má dvě formy – ústavní a rodinnou.¹⁰⁷

Zákon upravuje tyto formy n.v.p.:

- svěřeni dítěte do péče jiné osoby
- pěstounská péče
- pěstounská péče na přechodnou dobu
- poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje
- osvojení¹⁰⁸

Může se stát, že matka se dostane do takové nepříznivé životní situace, že je nucena z různých důvodů (neschopnost se o dítě postarat ze zdravotních, ekonomických důvodů, nepříznivých rodinných podmínek, ztráty domova) svěrit své dítě na určitý čas do péče jiné osoby např. v bližší rodině nebo příp. ústavní péče.

Jsem ráda, že v ČR existují tyto „náhradní“ formy pomoci, že se tak dítě neocitne bezprizorně na ulici, je mu poskytnuta základní výchovná péče a matka má alespoň ujištění, že je o dítě postaráno.

Bylo již napsáno mnoho odborných článků na téma, zda a do jaké míry „nahrazují“ tyto formy n.v.p. plnohodnotnou, fungující rodinu. Matějček ve své knize uvádí, že „ *dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají - a je pro ně zcela nepodstatné, zda-li tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice.*“¹⁰⁹

107. MATOUŠEK, pozn. 8, s. 107.

108. ČESKO. Zákon č. 89/2012 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník. Část druhá, Rodinné právo, oddíl 2, Osvojení § 794-§ 975. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 1114-1133. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>.

109. MATĚJČEK, pozn. 29, s. 16.

Z jeho poznatků můžeme čerpat informace o působení výchovy na vývoj dětí v tzv. „*kolektivní výchově*“ nebo v náhradní rodinné péči. Velký důraz kladl především na pozitivní výsledky v prvně vzniklé SOS dětské vesničce, kde se u dětí z péče ústavních zařízení postupně vyrovnával citový deficit.¹¹⁰

Není sporu o tom, že nejlepším motivujícím prostředím pro dítě je jeho vlastní rodina. Ovšem každé dítě takové štěstí v životě nemá a v tom případě je třeba přistoupit k nějakému náhradnímu řešení. Nelze asi s jistotou tvrdit, která n.v.p. je ta správná.

Ústavní péče dítěti nabízí jisté materiální zabezpečení, ale není schopno zajistit dostatek citových podnětů. Nejvíce se reálné rodině přibližuje model pěstounské péče, kde je dítě vystaveno všem podobným vlivům jako v běžné společnosti. „*Rodiče jsou předlohou, které dítě následuje a kde podle toho, jak ta předloha funguje, podle ní se učí navigaci ve světě.*“¹¹¹ Myslím si, že je třeba vždy každou rodinu a vzniklou situaci řešit individuálně z více úhlů pohledu tak, aby v zájmu všech zúčastněných osob v tu danou chvíli bylo rozhodnuto co nejlépe v jejich prospěch, s ohledem na perspektivní budoucnost.

Ať už se o dítě starají tzv. tety, strejdové, vychovatelky či jiné osoby, je důležité připomenout určité rovnocenné zachování **ženského a mužského principu v rodinném systému**. V pojetí **ženského principu** je „**matka**“ vlastní či nevlastní, tedy ta osoba, která navazuje citový vztah s dítětem a pečuje o něj, „*základem jeho vztahu k člověku a jeho důvěry v okolní svět – ona mu vytváří především domov.*“¹¹² Mezi počátek citového vztahu se počítají „*i první intenzivní emoční podněty, když matka dítě chová, laská, směje se na ně a hovoří k němu.*“¹¹³

V pojetí **mužského principu** se „**otec**“, především v pozdějším věku dítěte stává „*jistým vzorem chování a zdrojem jistoty a autority (patrný již u předškolního věku).*“¹¹⁴

110. MATĚJČEK, pozn. 29, s. 23,24.

111. *Náhradní rodinná výchova*.TV , ČT2, 17. února 2021,14:30. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096060107-klic/221562221700002>.

112. LANGMEIER, Josef. *Psychická deprivace v dětství*. 3., dopln. vyd. Praha: Avicenum, 1974. [2] s. 141. Dostupné také z: <https://katalog.cbvk.cz>.

113, 114. LANGMEIER, pozn. 112, s. 139.

*„ Zatímco matka dává dítěti pocítit intimitu lidské lásky, klesí otec dítěti cestu a vztah k lidské společnosti. Matka nás vede k člověku, a otec k lidem. Mateřská péče umožňuje přijímání, otcovská péče podněcuje dávání. Otec je pro dítě nejpřirozenějším zdrojem znalostí o světě, práci, technice, pomáhá mu k orientaci o budoucím povolání a k vytváření sociálně užitečných cílů a ideálů. “*¹¹⁵

Za důležité považuji v rodinném prostředí dodržovat určité **rituály**, spojené právě s principem ženským a mužským. Žena – matka by se měla stát své dceři od určitého věku takovou průvodkyní „ženským světem“. Dospívající dívka může mít mnoho otázek ohledně první menstruace, antikoncepce, těhotenství a porodu. Ne každá dívka tímto obdobím prochází lehce, tělo se zdatně proměňuje, mnohdy je vystavena negativním poznámkám ze svého okolí právě ohledně tělesných proporcí nebo své váhy. Je to období velmi citlivé, zranitelné, snadno může u dívek vzniknout nějaký mentální blok vedoucí např. k poruše příjmu potravy.

Dnes některá společenství žen nabízí různé rituály, např. pro dívky rituál k uctění a oslavě první menstruace, kdy se dívka stává ženou. Samozřejmě, že ne každá dívka by chtěla tento okamžik spoluprožívat s cizími ženami. Myslím si však, že by si každá matka měla najít svůj osobitý způsob, jak dceři předat své zkušenosti s vědomou úctou ke svému tělu.

Muž – otec by se zase měl stát takovým „partákem do nepohody“, od kterého se chlapec může mnoho naučit, ať v dílně, při sportu nebo v chování a jednání s druhými lidmi.

„ Dítě vyrůstající bez otce postrádá tedy důležitý vzor mužskosti, který je zvláště pro starší chlapce důležitý k regulaci jejich chování. U těchto dětí se setkáváme většinou s nedostatkem „authority, kázně a pořádku, který otec za normálních podmínek ztělesňuje. “ Projevem chybějící otcovské autority u dětí, tedy mužského principu, „bývá často neukázněné, nesociální, agresivní chování vůči dospělým i dětem.“¹¹⁶

Na základě těchto souvislostí si můžeme uvědomit, že děti vyrůstající v neúplných rodinách, poznamenaných mnoha různými negativními vlivy, mají mnohdy těžký start do svého života.

115. LANGMEIER, pozn. 112, s. 144.

116. LANGMEIER, pozn. 112, s. 139.

Mohou se potýkat s různými poruchami učení, chování a jednání ve společnosti, poruchou osobnosti, úzkostmi, depresemi a dalšími negativními jevy. Při nejlepší vůli, matka, která se ocitne bez domova, rodinného zázemí a finančních prostředků, nemůže nikdy nahradit mužský princip, tu roli otcovskou, která je v životě dítěte těž nepostradatelná.

„ Neúplná rodina má vliv na vznik poruch chování, zejména typu nevázanosti, s typickou příznakovou triádou (potulování, lhavost, krádeže), vyplývající v podstatě z nedokonalé vazby dítěte k jeho rodičům a k sociálnímu světu vůbec.“ ¹¹⁷

117. LANGMEIER, pozn. 112, s. 140.

2. Sociální patologické jevy v rodině

2.1. Sociální patologie – vymezení pojmu

Pathos (z řečtiny) – znamená utrpení, choroba, zážitek, muka.

Socialis (z latiny) – společenský, od slova socias – společník

Logia (z řečtiny) – výčet

Sociální patologie je „ speciální sociologická disciplína zabývající se negativními jevy projevujícími se v neadekvátních sociálních reakcích, které se vymykají normám uznávaných danou společností. Pojednává nejen o podstatě a charakteristice těchto jevů, ale také o jejich formách, výskytu (prevalenci), důsledcích pro společnost i jedince, příčinách takového jednání a také možnostmi řešení ze strany společnosti.“

Patologie – je pojem známý především z medicíny a psychologie. S přídavným jménem sociální tento pojem poprvé označil anglický pozitivistický filozof a sociolog Herbert Spencer (1820-1903), „ jako paralelu k chorobám biologického charakteru. Sociálně patologické jevy chápe jako choroby společnosti.“¹¹⁸

Řada odborníků vždy kladla za cíl zjistit, kde je v projevech chování hranice normy a abnormality. Jaké projevy lze považovat za normální a které se již vymykají dané normě? Pro nějakého člověka bude určité chování v normě, pro jiného to stejné chování již nebude přípustné. Vnímání normality a abnormality bude tak rozmanité, podle nastavení a smýšlení každého jednotlivého člověka. Obecně se však na normalitu pohlíží jako na „ uznávané normy chování v určité společenské struktuře a určitém čase. Normy jsou vnímány jako pravidla, která ovlivňují, co je v dané společnosti povoleno a co ne, reflektují základní hodnoty společnosti. Normy zprostředkovávají, co je osvědčené, přípustné, správné a žádoucí. Normy organizují, zajišťují sociální soudržnost, bez nich bychom nevěděli ani nedokázali předvídat (jsou vodítkem), co udělají druzí. Informují o způsobech chování, které jsou přijatelné. Zajišťují potřeby jistoty a bezpečí. Víme, které chování je žádoucí a respektované, které ne.“¹¹⁹

118. BĚLÍK, Václav, Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0599-1. s. 62.

119. PUGNEROVÁ, Michaela a Jana KVINTOVÁ. *Přehled poruch psychického vývoje*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5452-9. s. 13.

2.2. Sociální deviace – vymezení pojmu.

Ve společnosti se též můžeme setkat s tzv. „ *sociálním deviantním chováním*.“ Vymezuji tento termín, aby byla zřejmá rozdílnost mezi pojmy patologický a deviantní jev.

Sociální deviace (latina) – deviatio znamená odchylka, úchylka. „ *Deviace je obecně definována jako kterákoliv odchylka od normální struktury či funkce.*“ Na rozdíl od sociálně patologických jevů, které jsou pro „ *společnost a jedince vždy negativní, jevy, které jsou označovány za deviantní, nemusí být totiž vždy patologické.*“ V obecném měřítku se termínem deviantní chování rozumí „ *narušení jakékoliv sociální normy.*“¹²⁰

2.3. Zdroje a příčiny sociálně patologických jevů

Člověk by se měl zajímat a pokládat si otázky, proč je ve společnosti tolik násilnického a agresivního chování. Nemluvím jen o současnosti. Násilí, agrese, různé patologické a deviantní chování provází lidskou společnost po celá tisíciletí. Často se zamýšlím nad tímto chováním a projevy člověka. Co vede lidskou bytost způsobovat druhým bolest a utrpení? Myslím si, že chování člověka ovlivňuje mnoho faktorů, např. rodinný život a prostředí, ve kterém se narodil, tradice, politické a náboženské vlivy, vrozené dispozice, charakterové vlastnosti a naučené vzorce chování. Dalším zdrojem může být dlouhodobé prožívání neuspokojivého života, frustrace z nenaplněných potřeb nebo prožívání doslova vnitřního zoufalství způsobené z různých příčin.

*„ Zdrojem a příčinou negativního chování rodičů k dětem mohou být v jejich osobnosti, v jejich vlastním vývoji nebo kulturních a sociálních podmínkách, v nichž rodina žije. “*¹²¹⁾

Je známo, že dítě se učí nápodobou, tedy opakuje to, co vidí. Jakmile dospěje a stane se sám rodičem, většinou ve své výchově aplikuje takové metody, které prožil sám na sobě ve vlastní rodině. Další příčinou negativního chování může být „ *vztah rodičů k sobě navzájem, kde si rodiče přes dítě řeší své vlastní problémy.* “¹²²

120. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0. s. 16.

121. MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7. s.136.

122. MÜHLPACHR, pozn. 121, s. 137.

2.4. Sociálně patologické jevy v rodině

V rodinném prostředí se může objevit celá řada sociálně patologických jevů, které více či méně mají vliv na jednotlivé vývojové fáze a utváření osobnosti dítěte.

Mezi takové jevy patří:

2.4.1. Agresivita a násilí

Co stojí za agresivním chováním, nelze říci s naprostou jednoznačností. U každého člověka bude hlavní spouštěč agresivity jiný, proto je třeba posuzovat jak člověka, tak vzniklou situaci individuálně. Příčiny k agresivnímu chování mohou být různé, např. dlouhodobě trvající frustrace (neuspokojení určitých potřeb), snížený intelekt, duševní porucha, porucha osobnosti ad. Proto popisují agresivitu z pohledu sociální patologie, psychologie a sociální práce. Všechny tyto obory spolu vzájemně kooperují a doplňují své poznatky.

Agresivita (lat. *agressio* - výpad, útok) – **slovník sociální patologie** uvádí, že „ *agresivita je do jisté míry charakteristický znak osobnosti jedince nebo také postoj či vnitřní pohotovost organismu k agresii.*“ Můžeme ji také vnímat jako „ *schopnost organismu mobilizovat své síly v případě ohrožení, při snaze dosáhnout cíle nebo zdolávat těžkosti.*“
Martínek (2015) – definuje **agresi** jako „*výpad, útok vůči určitému objektu (živému i neživému), nebo nepřátelství, a útočnost s výrazným záměrem ničit, ublížit.* Dělí ji na „*instrumentální, jejímž záměrem je dosahování určitého cíle, a emocionální, která se projevuje emocionálním rozbouřením a následným verbálním či fyzickým útokem.*“¹²³

V **psychologickém slovníku** (2015) se uvádí tyto druhy agrese:

- altruistická – k ochraně druhých
- anticipující – hájení vlastního teritoria
- brachiální – násilí vedení na tělo oběti
- dravčí – zaměřená na uvolnění kořisti
- indukovaná – vyvolaná s úmyslem zkoumat agresivní chování
- institucionální – násilné činy vykonané v rámci „lidské práce“
- mateřská – při ohrožení mláďat
- přesunutá – proti organismu nebo objektu, který není zodpovědný za podnět

123. BĚLÍK, pozn. 118, s. 8.

- samčí – mezi samci téhož druhu
 - skupinová – vzájemná podpora zvyšuje sílu a nebezpečnost agrese. Jednotlivec by mnohdy sám takto nejednal, ale ve skupině či davu je snadno stržen k agresivnímu chování. Tento fenomén je snadno viditelný na různých demonstracích.
 - zástupná – uvolnění agrese na zástupný cíl (boxovací pytel)
- Agresor je aktivním subjektem projevu agrese, který svou agresi vede s určitým cílem (často patologickým).¹²⁴

Slovník sociální práce uvádí **agresivitu** jako „útočnost, projevující se jednáním, které poškozují věci nebo osoby. Agresivní chování posiluje pocit moci a v jistých skupinách i prestiž.“

- Rozděluje ji na:
- obrannou – reakce na ohrožení
 - instrumentální – naučený způsob prosazování vlastních přání
 - projev vnitřního puzení, snad specificky lidského¹²⁵

Agresivita je většinou provázena násilnickým chováním. Chci se tedy zmínit o **domácím násilí v rodině**. „Pod pojmem domácí násilí rozumíme útoky, napadání, výhrůžky od blízké osoby s cílem ublížit či získat nad obětí převahu a moc. Je útokem na lidskou důstojnost, ohrožuje zdraví a ve vyhracených případech i život oběti.“

- Domácí násilí může** probíhat po stránce:
- fyzické (bití, škrcení)
 - psychické (nadávání, kritizování, ponižování)
 - sociální (omezování kontaktů s jinými lidmi)
 - ekonomické (omezování v přístupu k financím)¹²⁶

124. BĚLÍK, pozn. 118, s. 8.

125. MATOUŠEK, pozn. 8, s. 21.

126. MATOUŠEK, Oldřich. PAZLAROVÁ, Hana a kol. *Podpora rodiny pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2. s. 109.

Slovník sociální práce uvádí, že **domácí násilí** je „*násilné chování mezi dospělými členy existující (popř. bývalé) domácnosti nebo mezi osobami, které mají společné děti. Dopouští se ho osoby, které k němu mají konstituční sklon, příp. které násilné řešení neshod zažili v původní rodině.* Domácí násilí provází široké spektrum „*vynucování*“ např. „*sexuálního styku nebo určitého způsobu sexuálního styku a omezování kontaktu s dítětem.*“¹²⁷

Ovšem ne vždy jde o domácí násilí fyzické, jehož následky jsou viditelné. V případě nadávek, psychického ponižování, omezování sociálních kontaktů a odpírání finančních prostředků nemusí být ten člověk, který se takto chová, nutně násilnickým agresorem. Může být uznávaný a oblíbený ve společnosti, manipulativním způsobem se chová k partnerce jen v domácím prostředí, proto často tyto druhy domácího násilí trvají dlouhou dobu bez povšimnutí okolí.

2.4.2. Suicidální jednání

Suicidální jednání (z lat. Suicidium-sebevražda) – „*představuje vědomé a úmyslné ukončení vlastního života.*“¹²⁸ Většinou se člověk k tomuto kroku odhodlá, pokud dlouhodobě prožívá nějakou velmi silnou emoční zátěžovou situaci, kterou neumí vyřešit, nevidí z ní východisko ani naději na zlepšení. Než se k takovému činu odhodlá, provází ho v určitých intervalech stále silnější mučivé a trýznivé sebevražedné myšlenky. Ohroženou skupinou jsou především lidé dlouhodobě prožívající psychickou deprivaci na základě neuspokojení nějaké potřeby, např. nedostatek citových vjemů. Nutno podotknout, že každý člověk se někdy může ocitnout v takové životní situaci, kterou není schopen svými silami zvládnout a mohou ho myšlenky na odchod ze života napadat.

Ne vždy však člověk myslí sebevražedný úmysl vážně, mnohdy je to spíše taková demonstrace volání o pomoc, člověk na sebe tímto způsobem upozorňuje, je to jistý druh komunikace s okolím. Problém může nastat, kdy se jedinec navenek chová „přirozeně“, okolí není tak schopno zachytit určité signály. Člověk ve skrytu nitra plánuje dobrovolný, reálný odchod ze života a pak jej provede.

127. MATOUŠEK, pozn. 8, s. 50.

128. FISCHER, pozn. 120, s. 59.

Možné příčiny suicidálního jednání:

- neuspokojivé sociální vztahy - chybějící vztahy nebo nedostatek spolehlivých, bezpečných vztahů, chybějící sociální opora, nefunkční či patologické zázemí (včetně rodiny).
- dysfunkční rodina, rodina bez otce, násilí v rodině a vzorce chování spojené se suicidalitou.
- ztráta společenských kontaktů a sociálních vazeb.
- ekonomické faktory (např. nedostatek finančních prostředků v důsledku ztráty zaměstnání).

Z rodinného prostředí zmíním další rizikové faktory ovlivňující suicidální jednání. Patří mezi ně především nefungující rodinné vztahy, ztráta blízké osoby, citová deprivace, dlouhodobé konflikty s rodiči nebo sourozenci.¹²⁹

Dovedu pochopit matku, která se ocitne v těžké životní situaci, s nedostatkem finančních prostředků a ztrátou domova, že může pomyslet v zoufalé beznaději na ukončení svého života. Na druhou stranu si nedovedu představit, co prožívá a jakým způsobem se ovlivní budoucí život dítěte, které v rodině zažije ztrátu blízkého člověka tímto způsobem nebo dokonce tuto osobu sám najde bez známek života.

2.4.3. Závislostní chování

Závislost je „stav, v němž se člověk není schopen obejít bez určité látky, příp. činnosti.“¹³⁰ Na vznik, vývoj a projev závislosti u člověka mají vliv faktory sociální, psychologické i biologické.¹³¹ „Záleží na okolnostech, který z vlivů je v daném momentu rozhodující. Sama závislost je aktivním, dynamickým dějem, který odráží vzájemné vztahy vyjmenovaných faktorů. Závislý člověk tak žije způsobem života, který nechce nebo nemůže změnit.“¹³²

Závislostí existuje celá řada. Jakákoliv závislost ovlivňuje chování a život jednotlivce, posléze narušuje především vztahy v rodinném prostředí a přirozený chod domácnosti.

129. FISCHER, pozn. 120, s. 73.

130. MATOUŠEK, pozn. 8, s. 254.

131, 132. MÜHLPACHR, pozn. 121, s. 56.

Mezi nejčastější patří závislost na:

- drogách (lécích)
- alkoholu
- nikotinu
- hracích automatech

Za nové formy se považuje závislost na:

- Internetu
- televizi, mobilních telefonech
- sexu
- práci ¹³³

Jak jsem se zmínila výše, ať už se jedná o závislost na alkoholu, drogách nebo hracích automatech, vždy je to pro člověka cesta sebedestruktivní, pokud nedojde ke včasnému uvědomění a léčbě. Což je asi to nejtěžší, mnohdy si člověk nechce ani připustit, že závislý je. Dochází postupně ke změně osobnosti, chování, sociálních a pracovních návyků, mění se jistá sebereflexe a náhled na své okolí. Závislostní chování v rodině jednoho nebo obou rodičů má negativní dopady na vývoj a výchovu dítěte. V neposlední řadě jsou ohroženy všechny funkce rodiny.

2.5. Sociálně patologické jevy spojené s prostředím rodiny

2.5.1. Rodina jako zdroj vzniku a rozvoje sociálně patologických jevů

Narozené dítě přichází do společenství lidí, rodiny, která by se měla stát primární jednotkou opory, jistoty, bezpečí, citových vjemů a uspokojení základních potřeb. Měla by být pozitivním startovacím můstkem ve výchově, rozvoji osobnostních a jiných dovedností. Žel ne vždy tomu tak je.

*„V některých případech se rodina může stát sama o sobě zátěží. Může se tak stát i zdrojem vzniku a rozvoje různých **psychických problémů a následných sociálně patologických jevů**. Může dojít k vážnému **narušení psychosociálního vývoje a fungování všech jejích členů, zejména ale dětí.**“ ¹³⁴*

133. MÜHLPACHR, pozn. 121, s. 7.

134. FISCHER, pozn. 120, s. 156.

2.5.2. Poruchy ve výchově a funkcích rodinného prostředí

Výchova u dítěte je narušena, pokud rodiče z různých důvodů nezvládají svou rodičovskou roli. „*Tyto poruchy jsou souhrnně označovány jako poruchy rodičovství.*“¹³⁵

Tyto **poruchy** rozdělujeme na **rodiče, kteří se o své dítě:**

- **nemohou starat** – z důvodu nepříznivých přírodních podmínek (přírodní katastrofy, devastace prostředí), poruch fungování celé společnosti (válka, bída, chudoba) nebo z důvodu narušení rodinného systému jako celku (nemoc, úmrtí, invalidita, nepříznivý zdravotní stav dítěte, který mu zabraňuje žít doma.

- **neumějí či nedovedou starat** – z důvodu své nezralosti (mladí rodiče), neschopnosti se vyrovnat se zvláštní situací, např. narození mimomanželského nebo postiženého dítěte.

- **nechtějí starat** – důvodem jsou různorodé poruchy osobnosti.

Druhým opakem bývá, že se rodiče **starají nadměrně a hyperaktivně**. Dítě je rozmazlováno a důsledkem toho není připraveno žít samostatný život.¹³⁶

Pokud se rodiče nemohou, neumí, nedovedou či nechtějí starat o dítě, je narušeno fungování rodinného prostředí z hlediska „*biologického, sociálního, ekonomického a psychologického.*“¹³⁷

2.5.3. Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN)

Syndrom CAN (Child Abuse and Neglect) - „*je definován jako poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti hodnoceno jako nepřijatelné. Jde o soubor negativních důsledků špatného zacházení s dítětem. Tyto příznaky mohou vzniknout následkem aktivního ubližování nebo nedostatkem péče.*“¹³⁸

135, 136. FISCHER, pozn. 120, s. 157.

137. FISCHER, pozn. 120, s. 158.

138. FISCHER, pozn. 120, s. 160.

„ Za zneužívání se považují všechny formy aktivního ubližování dítěti a za zanedbávání všechny formy nedostatečné péče o dítě (tzv. ne-péče). ¹³⁹

Mezi nejčastější formy syndromu CAN patří:

- **fyzické** týrání - nepřiměřené bití rukou (pohlavky, facky) či různými nástroji (vařečka, řemen)
 - kopání do dítěte, údery pěstí, popáleniny (cigaretou), opaření horkou vodou, bodné rány (často nůžkami)
 - vytrhávání vlasů, nepřiměřené tahání za uši, škrcení, dušení, silné třesení
 - svazování, připoutání, odnímání spánku, potravy
 - šikanování

- **psychické** týrání - časté nadávky, ponižování, zesměšňování, opovrhování, cíleného vyvolávání strachu
 - odmítání dítěte, citová deprivace, citové vydírání
 - permanentní srovnávání s úspěšnějším sourozencem (nebo jiným dítětem)
 - požadavek nereálných výkonů – ve škole, v oblasti zájmové
 - nepřiměřené zatěžování dítěte domácími povinnostmi či péčí o sourozence ¹⁴⁰
 - psychické týrání dítěte v souvislosti se situací okolo rozvodu rodičů
 - šikanování

- **zanedbávání** - tělesné – neuspokojování fyzických potřeb, nedostatek jídla, přístřeší, oblečení, zanedbávání lékařské prevence a péče
 - bezpečí – ponechávání bez dozoru
 - citové – neuspokojování emocionálních potřeb
 - seberealizace – zanedbávání výchovy a vzdělávání, nedodržování školní docházky ¹⁴¹

139. MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*.

Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3. s. 21.

140. FISCHER, pozn. 120, s. 161, 162.

141. FISCHER, pozn. 120, s. 162.

- **sexuální zneužívání – CSA (Child sexual abuse)** – „*je považované každé chování, které vede především k uspokojování sexuálních potřeb zneužívající osoby.*“ Touto osobou může být prakticky kdokoliv, např. z rodinného prostředí, přátelé, známí, učitelé, vedoucí zájmových kroužků, soused nebo úplně cizí člověk.¹⁴²

Není pochyb, že dítě při jakékoli formě týrání prožívá fyzickou a psychickou újmu. Dalším traumatem se pro něj však také stává samotný průběh při „*vyšetřování pro syndrom CAN, kdy se dítě jako oběť trestného činu stává ještě obětí vyšetřování.*“ Odborná literatura tuto problematiku nazývá jako „**sekundární viktimizace**“, kdy dítě musí znovu prožívat emoční trauma při opakovaných výpovědích a zjišťování jejich věrohodnosti. Může být vystaveno příp. obviňování nebo odebráním z rodiny.¹⁴³ Dá se říci, že je to „**druhotné poškození dítěte následným nadbytečným či vynucením (navíc často necitlivým) vyšetřováním, nebo i nevhodnými opatřeními terapeutickými či rehabilitačními (např. umístění dětí v dětských domovech a dlouhodobý pobyt v nich.)**“¹⁴⁴

Asi každý člověk se zabývá otázkou, nejen z odborných kruhů, jaké příčiny stojí za násilným chováním dospělého člověka, co ho vede k týrání či zanedbávání svého dítěte? Nelze jednoznačně stanovit daná kritéria násilného jednání. „*U všech násilně se chovajících osob nemá násilné chování stejnou motivaci a také není spojeno se stejnou osobnostní strukturou násilníka.*“

Násilně se chovající osoby mohou být – disociální osobnosti s vysokou pohotovostí

k agresivitě v jakékoli situaci

- osobnosti s dysforickou dispozicí nebo hraniční osobnosti, které mají horší kontrolu emocí

- osobnosti reagující násilně jen na rodinnou situaci¹⁴⁵

142. MATOUŠEK, pozn. 139, s. 22.

143. FISCHER, pozn. 120, s. 163.

144. DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5. s. 17.

145. MATOUŠEK, pozn. 139, s. 31.

V rodinách, kde se děje týrání a zanedbávání dětí, bychom však našly jisté společné znaky. „*Společným rysem obou typů rodin je **necitlivost k potřebám dítěte. To bývá spojováno s osobností rodičů. Tito rodiče se snaží usměrňovat děti kritikou, nemají schopnost posilovat pozitivně žádoucí chování dětí. Špatně ovládají svoje agresivní impulsy, snadno upadají do afektů.***“ Z psychologického hlediska u těchto rodičů převládá **agresivita, rigidní nutkavost nebo pasivní závislost a nezralost.**

Mezi další znaky, které se objevují u těchto rodičů častěji ve srovnání s ostatní populací se řadí např.: **snížená inteligence, tělesný handicap, duševní nemoci, trestná činnost, psychopatie, silná nespokojenost s vlastním životem.**¹⁴⁶

Mám dojem, jakoby si tito rodiče „vylévali“ vztek, vlastní životní neúspěch a svou méněcennost na slabších obětech, tedy dětech. Mít nad nimi moc a možnost rozhodování (způsob a četnost týrání, tresty a zákazy atd.) jim dává pocit sebeuspokojení a naplnění zdánlivých potřeb z dlouhotrvající frustrace nenaplněného života. Vedle osobnostních rysů rodičů je třeba zmínit další neméně důležité faktory, které také ovlivňují výše popsané formy týrání a zanedbávání dítěte. Patří mezi ně: **chudoba, nezaměstnanost, devastace životního prostředí, špatné nebo žádné bydlení, nedostatek zdravotní péče, výchovy a vzdělání.**¹⁴⁷

Položme si otázku, jak se cítí a co prožívá dítě, které zažívá v rodině takové druhy násilí? Jsem přesvědčena, že dítě, které zažije týrání, sex. zneužívání či zanedbávání ze strany rodičů, blízkých rodinných příslušníků či jiné dospělé osoby, si nutně nese celoživotní následky. Dítě trpí nejen fyzicky, ale především emocionálně, nemůže pochopit, že v prostředí známém, důvěrném, zažívá utrpení, bolest a zoufalství. Proto si často dává tyto skutky za vinu (kdybych byl hodnější, lépe se učil apod.) Prožití takové **ztráty důvěry** s sebou nese jakousi „roztržštěnost“ svého já, ztrátu svébytnosti, důvěry v sebe, ostatní lidi a okolní svět. Dochází k narušení celistvosti osobnosti, jakoby dítě ztratilo kus svého „já“.

„*Bití dětí zanechává stopy na těle i na duši.*“¹⁴⁸

146. MATOUŠEK, pozn. 81, s. 111.

147. DUNOVSKÝ, pozn. 144, s. 16.

148. MATOUŠEK, pozn. 139, s. 26.

U sexuálně zneužívaných dětí dochází k tzv. „*syndromu dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužívání*“ (*child sexual accomodation syndrome*). Děti se cítí často **bezmocné, přizpůsobují se situaci** pomocí kompenzačních a obranných strategií, přistupují na **utajování zneužívání** a v neposlední řadě pod tlakem okolí a mnohdy i vyšetřujících orgánů **svou výpověď odvolává**.¹⁴⁹

*„U dětí sex. zneužívaných či bitých v útlém věku bývá často přítomna nervozita a extrémní plačtivost, která jde ruku v ruce s poruchami rytmu spánku a bdění či špatným přijímáním potravy. Dítě nereaguje na podněty ze svého okolí, což má negativní dopad na vývoj řeči. Traumatická zkušenost dítěte není později dostupná ve vzpomínkách dítěte, ukládá se do tzv. paměti těla, která ovlivňuje bezprostřední vnímání a prožívání.“*¹⁵⁰

Obecně se traduje, že „*negativní raná zkušenost dítěte negativně formuje jeho budoucnost.*“¹⁵¹ Odborníci popisují, že budoucí vývoj života dítěte formuje „nejen“ samotná traumatická událost, nýbrž i „*způsob, jakým je tato zkušenost zakomponována v pozdějších vývojových obdobích do chápání rodinných vztahů i do chápání toho, jak svět funguje.*“¹⁵²

*„Dítě v předškolním věku nemusí chování dospělého nutně vnímat jako traumatizující, ale může citlivě vnímat reakci např. matky, která je událostí zdrcena.“*¹⁵³

O čem není pochyb je ta skutečnost, že každé dítě si v rodinném prostředí nachází pravidla či vzory jednání a chování pro budoucí život. Nejinak je tomu v rodinách s vyskytujícími se patologickými jevy. „*Děti se v patologicky strukturovaných rodinných systémech, ve kterých strádají, rozhodují pro určité způsoby chování, které následně řídí jejich další život.*“¹⁵⁴

V odborné sféře se tradoval názor, že „*týrající rodič byl ve svém dětství sám obětí týrání ze strany rodiče.*“ Tento názor byl „*zformulován na pozadí teorie vazby, která předpokládá, že způsob, jakým se rodič vztahuje ke svému vlastnímu dítěti, více či méně odpovídá kvalitě primární citové vazby, jakou se k němu vztahoval jeho vlastní rodič.*“¹⁵⁵

149. MATOUŠEK, pozn. 139, s. 27, 28.

150, 151. MATOUŠEK, pozn. 139, s. 23.

152, 153. MATOUŠEK, pozn. s. 139, 24.

154. MATOUŠEK, pozn. 139, s. 24.

155. TÓTHOVÁ, Jana. *Úvod do transgenerační psychologie rodiny: transgenerační přenos vzorců rodinného traumatu a zdroje jeho uzdravení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-856-2. s. 116.

Laicky řečeno, každé dítě, které zažilo v rodinném prostředí nějakou negativní zkušenost, se bude stejným či podobným způsobem chovat v dospělosti ke svým dětem. Na základě výzkumu, který se zabýval transgeneračním přenosem zneužívání dětí bylo zjištěno, že jen „*třetina dětí selhává ve své rodičovské roli podobně jako rodiče. Druhá třetina se ke svým dětem chová optimálním způsobem, jen v okamžiku stresu má sklon k opakování problémových vzorců. Poslední třetinu tvořily tzv. odolné děti, které zvládaly výchovu vlastních potomků bez tendence reprodukovat rodičovský styl své původní rodiny.*“¹⁵⁶

Násilí různých forem se vyskytuje v lidské společnosti od nepaměti. Páchání takového zla v rodinném prostředí je o to složitější, protože (de) formuje osobnost člověka, troufnu si říci, na celý pozdější život. V předchozích kapitolách jsem se již zmiňovala, že k takovém chování vede součinnost mnoha faktorů, od vlastních charakterových vlastností, až po prožitá traumata z dětství ad. Dá se pochopit, že se v rodině po generace „*dědí*“ násilné chování, protože jiným způsobem toho ti lidé nejsou schopni.

Mezi hlavní faktory, které mohou pomoci přerušit tento přenos násilí patří:

- lepší finanční zajištěnost
- podporující partner
- pozitivní vztah k důležité dospělé osobě v dětství
- odborná pomoc
- uzdravení traumatického zážitku z dětství
- schopnost obrátit hněv a zodpovědnost za trauma proti agresorovi¹⁵⁷

2.5.4. Psychická deprivace v dětství

Psychická deprivace je definována jako „*stav, kdy člověk nemá dlouhodobě dostatečnou příležitost k uspokojení některé ze svých základních psychických potřeb – nejčastěji potřeby stabilního vřelého citového vztahu a potřeby stimulace.*“¹⁵⁸ Dítě je dlouhodobě vystaveno „*neuspokojování potřeb citové jistoty a bezpečí v dostatečné míře.*“¹⁵⁹

156, 157. TÓTHOVÁ, pozn. 155, s. 116.

158. ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1049-8. s. 288.

159. FISCHER, pozn. 120, s. 163.

Rodiče nebo jeden z nich dlouhodobě neprojevuje zájem o dítě především v citových podnětech. I v rodině, která je po stránce materiální velmi dobře zajištěna a navenek vypadá jako spořádaná, fungující rodina, může dítě trpět citovou deprivací. Odborníci ji nazývají „*citovou subdeprivací*.“¹⁶⁰

„*Dítě v útlém věku má být vychovááno v ovzduší citové vřelosti a má být připoutáno k matce (nebo k náhradní mateřské osobě) intimním a trvalým citovým svazkem, který je pro oba zdrojem uspokojení a RADOSTI. Situace, v níž dítě strádá nedostatkem takového citového pouta, vede k řadě poruch duševního zdraví, které podle stupně a trvalosti takové deprivace jsou různě těžké a popřípadě nenapravitelné.*“¹⁶¹

Důvodem ke **vzniku deprivace** v rodině může být nenaplněný citový vztah mezi matkou a dítětem, tzn. „*matka není schopna navázat sdílný citový vztah (nevyrovnanost matky)*“ nebo z důvodu „*duševních poruch neurotického či psychotického rázu.*“¹⁶²

Pojem deprivace si můžeme spojit se „*ztrátou něčeho, strádáním, nedostatkem základních potřeb duševních.*“¹⁶³

Deprivační situací pro dítě může být taková životní situace, kdy je „*izolováno od podnětů.*“¹⁶⁴ Izolací se rozumí např.: „*dlouhodobý pobyt dítěte na lůžku, dítě vyrůstající na samotě, děti vystěhovalců v cizím prostředí, život v koncentračním táboře či vězení.*“ V odborných knihách se popisují příběhy „*krajní sociální izolace*“ s jejími následky u tzv. „*Vlčích dětí.*“¹⁶⁵ K izolaci nemusí dojít jen vlivem nastalé životní situace. „*Dítě samo pro nějaký těžší defekt smyslový, pohybový nebo psychický se nemůže plně zapojit do společnosti mimo vlastní rodinu.*“¹⁶⁶

160. FISCHER, pozn. 120, s. 164.

161. LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5. s. 18.

162. LANGMEIER, pozn. 158, s. 159.

163. LANGMEIER, pozn. 158, s. 23.

164. LANGMEIER, pozn. 158, s. 27.

165. LANGMEIER, pozn. 158, s. 39.

166. LANGMEIER, pozn. 158, s. 164.

Důsledky časně psychické deprivace bývá:

- Narušení kognitivního a motorického vývoje dítěte
- Narušení vývoje osobnosti – narušena bývá především schopnost dítěte navazovat hlubší sociální vztahy, v extrémních případech směřuje vývoj v dospělosti k obrazu asociální poruchy osobnosti.¹⁶⁷

Nejčastější projevy chování a sociálních vztahů emočně deprimovaných dětí:

- Sociální hyperaktivita
- Sociální provokace
- Útlumový typ¹⁶⁸

Myslím si, že nedostatek citových podnětů či stimulů v dětství má pro člověka dalekosáhlejší dopad na vývoj osobnosti a posléze budoucí život, zejména v navazování a udržení stabilního, vyrovnaného partnerského vztahu. Většinou ženy trpí komplexy méněcennosti, neuvědomují si svou hodnotu, a proto často setrvávají dlouhodobě ve vztazích s manipulátory, tyrany, žárlivci ad., protože jejich „vnitřní já“, „bytosť“ či „podvědomí“ zoufale potřebuje prožívat „to“ chybějící teplo a bezpečí domova, citové projevy, pohlazení a obejmutí, kterého se jím v dětství nedostávalo. Z modelu a vzorců své rodiny to ani jinak umět nemohou.

Ten stav citové frustrace bych popsala jako „**hlad po lásce**“ a „hladový“ člověk udělá cokoli pro uspokojení své potřeby, navzdory rozumovým argumentům svým nebo okolí. Nevyjádřila bych to lépe, než slovy Jaroslava Vrchlického:

*„Za trochu lásky šel bych světa kraj,
šel s hlavou odkrytou a šel bych bosý,
šel v ledu – ale v duši věčný máj,
šel vichřicí, však slyšel zpívat kosy,
šel pouští – a měl v srdci perly rosy.
Za trochu lásky šel bych světa kraj,
jak ten, kdo zpívá u dveří a prosí.“¹⁶⁹*

167. ŘÍČAN, pozn. 155, s. 288.

168. ŘÍČAN, pozn. 155, s. 288, 289.

169. LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6. s. 222. Dostupné také z: <https://katalog.cbvk.cz>.

Při vyšetřování možné psychické deprivace je třeba brát v potaz, že každé dítě je svébytná osobnost, s určitým charakterem, sklony, jednáním a chováním, a proto budou odlišné důsledky a projevy psychické deprivace. Důležité je vždy vnímat komplexní příběh dítěte i s jeho rodinnými vazbami.

2.5.5. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny

Žijeme v době, kdy jsme „nuceni“ ve zvýšené míře neustále něco a někoho hodnotit. Vyučující na školách, různé semináře, služby, spokojenost nákupu přes internet a v neposlední řadě se hodnocení nevyhneme ani v sociálních službách (např. vyhodnocování individuálních plánů u jednotlivých klientů).

Mnozí odborníci (sociální pracovníci, lékaři, terapeuti, psychologové a psychiatři), se stávají na kratší či delší dobu určitými průvodci v životech klientů. Mají tu kompetenci zasahovat a ovlivňovat další průběh jejich životní cesty, což s sebou nese velikou zodpovědnost. Každý obor se řídí svými metodami a hodnocením. Nejinak je tomu v posuzování a hodnocení ohroženého dítěte a rodinného prostředí. V každém diagnostickém procesu, který je s klientem veden, záleží především na důvěře mezi klientem a odborným pracovníkem, získaných informacích o klientovi a následném terapeutickém postupu. Myslím si, že zvláště v práci s rodinou je třeba zohlednit mnoho aspektů týkajících se samotného dítěte, rodičů, ostatních rodinných příslušníků, rodinného prostředí, zdravotního stavu, socioekonomických vlivů a dalších zasahujících faktorů do dané problematiky. Jak se zmiňuje Matoušek: „ *Špatné posouzení situace dítěte a možností jeho rodiny může vést k tomu, že dítě bude dalším pobytem v rodině deptáno, v extrémním případě připraveno o život. Špatné posouzení může vést však k tomu, že dítě stráví roky v ústavní péči, příp. v péči náhradních rodičů, i když by vhodná forma podpory jeho vlastní rodiny dávala naději na to, že v ní bude moci vyrůstat bez velkých problémů. Navíc jde o oblast, kde skutečně hrozí nebezpečí z prodlení. Dítěti a rodině běží čas, v němž se mohou stát těžko napravitelné události.*“¹⁷⁰

170. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče.* 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7. s. 9.

V práci s rodinou a ohroženým dítětem rozlišujeme:

Hodnocení zdrojů rodiny

- **na konceptu nezdolnosti** - obecná schopnost překonávat překážky
 - schopnost překonat akutní stresující události
 - schopnost zotavit se po určitém traumatu
- **na hodnocení potřeb** - přežití a zdravý vývoj
 - struktura a organizace rodiny
 - vnitřní vztahy v rodině – role a hranice
 - kvalita života členů rodiny a rodiny jako celku

Hodnocení vývoje dítěte

- **podle potřeb dítěte a stavu jejich uspokojení** - fyzické zdraví a tělesný rozvoj
 - duševní a citový rozvoj
 - vztahy s druhými a s tím související osobnostní rozvoj a duchovní rozvoj

Potřebám dítěte jsem se blíže věnovala v kap. 1.7.3.

S věkem dítěte se k hodnocení potřebám základním přidávají ještě tyto potřeby:

- **učit se**
- **začlenit se do širšího okruhu lidí**
- **životní perspektivy**
- **udržovat vazbu na původní rodinu**
- **zkoušet spojení s blízkým člověkem opačného pohlaví mimo vlastní rodinu**
- **obstát mezi vrstevníky**
- **imponujícího vzoru stejného pohlaví**
- **zvládat požadavky studia, příp. práce**
- **mít identitu a nacházet smysl své existence**

- **podle vývojové úrovně** – zahrnuje širokou škálu faktorů, např. zdravotní a psychický stav, tělesný vývoj a vývoj rozumových schopností, osobnostní, morální a sociální vývoj.

Nehodnotí se pouze vývojová úroveň dítěte, ale také **rodiny jako celku**. Nahlíží se na:

- **socioekonomický a kulturní status rodiny**
- **strukturu rodiny a fungování domácnosti**
- **rodinné hodnoty, cíle a styl výchovy**
- **stres a krizové situace**

Hodnocení rizika pro děti

- **podle druhů nevhodného zacházení pečujících osob s dětmi** (nevhodné zacházení popsáno v kap. 2. Sociální patologické jevy.)

Hodnocení vlivu traumatických událostí na dítě

Hlavním ukazatelem se stávají změny v chování a prožívání dětí.¹⁷¹

Hodnocení je takovou rekapitulací vzniklého „vztahu“ mezi klientem a odborníkem, způsobu vedení a výsledku celého „terapeutického procesu.“ Měřítkem může být jakékoliv zlepšení v klientově životě, např.: odstranění stresujících či rizikových faktorů. Cílem sociální práce je postupnými kroky provázet klienta a **učit ho spoluzodpovědnosti** za svůj život, **plnohodnotně se začlenit do společnosti** (tzn.: pomoci mu ukázat **jeho silné stránky**, čím by mohl **být užitečný** a dokázat žít bez závislosti na sociálních službách.)

Hodnocení přináší také mj. jistou sebereflexi. Klientovi může ukázat, co všechno v životě překonal, kam se posunul a odborníkovi vedení svých postupů, metod, přístupů a osobních postojů.

171. MATOUŠEK, pozn. 167. s. 123-159.

3. Bezdomovectví

3.1. Vymezení pojmu bezdomovec, bezdomovectví

Slovník sociální práce uvádí, že **bezdomovci** jsou „*lidé žijící bez stálého bydlení a obvykle i bez stálého zaměstnání, odříznuti od zdrojů, které jsou běžně dostupné jiným občanům (včetně systému sociální podpory).*“

Mezi **bezdomovce** se počítají také:

- osoby žijící v nedůstojných podmínkách, v ústavech a sociálních zařízeních
- osoby, které nemají vlastní bydlení
- osoby, jimž hrozí ztráta bydlení (např.: neplatí nájem) ¹⁷²

Zákon o sociálních službách definuje **bezdomovce** jako „*osoby bez přístřeší a osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.*“ ¹⁷³

Bezdomovci jsou velmi často lidé „*opuštění, bez vztahů, bez zázemí, bez sebevědomí, [...] bez naděje, bez smyslu života, lidé zahořklí, zranění, [...] někdy dobrodruzi, tuláci, [...] jindy ztroskotanci, vydědění.*“ ¹⁷⁴

Slovník sociální patologie definuje **bezdomovectví** jako „*jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, střechy nad hlavou, životních jistot, k sociální exkluzi.*“ ¹⁷⁵ Při studování odborné literatury jsem zjistila, že autoři mnohých publikací se úplně neshodnou na vymezení pojmu bezdomovec. Někteří zastávají názor, že pro výraz „**bezdomovectví**“ by se měl uvádět spíše pojem „**lidé bez přístřeší**“ a pojem „**bezdomovec**“ by lépe vystihoval „**člověk bez domoviny**“ (*domovské obce, vlasti*). ¹⁷⁶

172. MATOUŠEK, pozn. 8, s. 31.

173. PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0. s. 10.

174. PRŮDKOVÁ, pozn. 170, s. 11.

175, 176. BĚLÍK, pozn. 118, s. 12.

Bezdomovectví je „ *společenský jev, kterému předcházejí jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot a ke společenskému vyloučení.* “¹⁷⁷

Jak jsem se mohla přesvědčit, na pojmy bezdomovec a bezdomovectví existuje škála definic a rozdělení podle různých kritérií. Jsou to slova, která vymezují tento společenský fenomén. Ovšem **bezdomovec** (žena i muž v obecném pojetí) je stále člověk cítící a vnímavý, který přišel o **domov**. „Nejen“ tedy o „střechu nad hlavou“, také o **bezpečí, jistotu a rodinné teplo**, které **domov přináší**. Přichází o „ *zázemí, místo vzájemného obdarovávání, kam se člověk může kdykoliv vrátit a kde se mu dostane vřelého přijetí, jistoty, bezpečí, ochrany a podpory v nouzi, místo, kde prožíváme vztahy k blízkým lidem, kde cítíme teplo, spokojenost a štěstí, místo, ke kterému nás vážou silné emoce.* “¹⁷⁸

Není to jen vykořenění z majoritní společnosti na okraj, člověk bez domova se může cítit vykořeněný sám ze sebe, ze své podstaty. Může prožívat životní selhání, pocity viny, ztrátu důvěry v sebe, ostatní lidi a posléze společnost. Bezdomovec v některých případech ztrácí vazby a vztahy s rodinnými příslušníky a kamarády, paradoxně „ulice“ mu nabízí navazování nových sociálních vztahů. Pro mnohé se komunita bezdomovců stává jakousi novou „rodinou“ a začátkem vytváření nových vztahů.

Musíme si uvědomit, že život na „ulici“ je mnohdy nebezpečný, zvláště pro ženy. Nejen, že prožívají hlad, zimu, různé nemoci a psychické stavy, jsou také vystaveny krádežím, násilí a sexuálnímu zneužívání.

3.2. Typologie bezdomovectví

Zaujalo mě pojetí **bezdomovectví**, které stanovila Evropská observatoř bezdomovectví (založena za účelem řízení evropského výzkumu v oblasti bezdomovectví) pro organizaci FEANTSA (Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci).¹⁷⁹

177. PRŮDKOVÁ, pozn. 170, s. 11.

178. PRŮDKOVÁ, pozn. 170, s. 10.

179. FEANTSA, S.A.D. Síť aktérů pro domov. Dostupné také z: <https://sad-cr.cz/feantsa/>

Tato organizace vytvořila „ *typologii bezdomovství a vyloučení z bydlení* “, nazvanou „ *ETHOS*. “¹⁸⁰

Typologie vychází ze „*tří domén (fyzické, právní a sociální), které tvoří domov, jehož absence může být považována za vymezení bezdomovství.*“¹⁸¹

O nenahraditelné roli domova jsem se blíže rozepisovala v kap. 1.6.

Mít domov může být chápáno jako:

- mít slušné obydlí či prostor, způsobilé k naplňování potřeb dané osoby a její rodiny (fyzická doména).
- mít možnost uchovat si soukromí a udržovat společenské vztahy (sociální doména).
- mít výlučné vlastnictví, jistotu užívání a právní nárok (právní doména).¹⁸²

Snazší sledování bezdomovectví, vytváření strategií sociální ochrany, jejich rozvíjení a vyhodnocování umožňuje rozdělení **bezdomovectví** podle těchto kategorií:

- **bez střechy** - osoby přežívající venku
 - osoby v noclehárně
- **bez bytu** - osoby v ubytovnách pro bezdomovce
 - osoby v pobytových zařízeních pro ženy
 - osoby v ubytovnách pro imigranty
 - osoby před opuštěním instituce
 - uživatelé dlouhodobější podpory
- **nejisté bydlení** - osoby žijící v nejistém bydlení
 - osoby ohrožené vystěhováním
 - osoby ohrožené domácím násilím

180. ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR. Dostupné také z: https://www.feantsa.org/download/cz__8621229557703714801.pdf

181, 182. HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8. s. 11.

- **nevyhovující bydlení** - osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách
 - osoby žijící v nevhodném bydlení
 - osoby žijící v přelidněném bytě ¹⁸³

Ve slovníku sociální patologie najdeme rozdělení **bezdomovců** na **3 základní typy**:

- klasické tuláky
- životní ztroskotance
- osoby ve stavu dočasné životní krize

a dělení **bezdomovců** podle **způsobů přežívání** na:

- bezdomovce, kteří **využívají nabízené pomoci** různých institucí a organizací
- bezdomovce, kteří **volí alternativní způsoby** přežívání (inženýrské sítě, opuštěné domy např. squaty, parky, lesy, různá prostranství např. nádraží). ¹⁸⁴

Lidé bez domova nejsou fenoménem dnešní doby. **Bezdomovectví** provází lidskou společnost od nepaměti. Jak se společnost postupně utvářela, vyvíjel se také pohled na podporu a začlenění bezdomovců do společnosti. Rozdíl oproti minulosti je markantní. Myslím, že naše společnost nabízí skrze sociální služby, neziskové organizace, různé spolky a dobrovolníky mnoha podpůrných programů a druhů pomoci, že ten, kdo se z jakýchkoliv důvodů ocitne „na ulici“ a **chce** se znovu zapojit do společnosti, má možnost tyto nabízené služby využít.

3.3. Formy bezdomovectví

- **Zjevné bezdomovectví** - „*poznáme na první pohled pohled podle zanedbaného zevnějšku, zápachu, znečištěného oděvu, nepřiměřené obuvi a podle jejich počínání (sbírání nedopalků cigaret, přehrabování se v kontejnerech, žebrání atd.)*“

183. ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR. Dostupné také z: https://www.feantsa.org/download/cz___8621229557703714801.pdf

184. BĚLÍK, pozn. 118, s. 12.

- **Skryté** bezdomovectví - na první pohled není zjevné, že se člověk stal bezdomovcem. „*Snaží se svůj životní styl tajit a problémy skrývají. Dbají o svůj vzhled. V zimních měsících hledají pomoc a ubytování v azylových domech, ale po krátké době opět odcházejí. Často mění místo svého pobytu.*“ Někteří mohou také přespávat u známých, kamarádů a přátel.

- **Potenciální** bezdomovectví - „*jsou lidé, kterým bezdomovectví hrozí. Mají zpravidla zaměstnání i střechu nad hlavou, ale jde o bydlení nejisté, budí dojem, že mají bydlení, ale ve skutečnosti žijí ve složitých a nepředstavitelně obtížných podmínkách.*“ Řadí se sem také mladí lidé, kteří prošli ústavní výchovou a nemají se kam vrátit, lidé propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody, z psychiatrických léčeben nebo terapeutických komunit.¹⁸⁵

3.4. Příčiny bezdomovectví

Příčiny bezdomovectví mohou být různé. Co člověk, to jiný životní příběh a prostředí, odlišná osobnost, temperament, schopnost vidění sebe sama, okolního světa a mnoha dalších aspektů. Jedná se o faktory:

- **materiální** – ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, neschopnost obhospodařovat vlastní rozpočet, tragická událost ve formě ztráty živitele, majetku apod.)

- **vztahové** – změny struktury rodiny, rodinné nebo manželské problémy, diskriminace ženy, porušené vztahy v rodině, rozvod manželů, rozdělení nebo rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, osamělost).

- **osobní** – mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a další závislosti, sociální nezralost.

- **institucionální** – propuštění z ústavu, vězení, dětského domova.¹⁸⁶

185. PRŮDKOVÁ, pozn. 170, s. 13, 14.

186. HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4. s. 43, 44.

V obecném měřítku se příčiny **bezdomovectví mužů a žen** liší.

- U **mužů** hrají roli spíše **faktory materiální a osobní** (ztráta bytu, zaměstnání, nedostatečné příjmy, nemoc, osamělost, stáří, alkoholismus a jiné závislosti), než vztahové a institucionální.
- U **žen** jsou příčinami bezdomovectví spíše faktory vztahové (problémy v partnerských vztazích provázené většinou násilím). Ženy mají životní situaci ještě ztíženou v tom smyslu, že se nemusí postarat jen o sebe, nýbrž i své děti, které často mají v péči.¹⁸⁷

Když žijeme v blahobytu, jsme zdraví, finančně zajištěni a máme to štěstí, že se každý den můžeme vracet **domů**, tak nás ani nenapadne, že by se tato situace mohla změnit. Vše nám přijde samozřejmé, nedokážeme si mnohdy vážit vztahů, věcí, zdrojů přírody a možností, které nám život přináší, dokud nám nejsou vzaty.

„ Stát se jedním z nich je tak snadné, že si to většina z nás vůbec neuvědomuje. Vždyť mnozí bezdomovci jsou lidé, kteří ještě donedávna žili stejně jako my, ale nezvládli nějakou životní situaci a vzdali se pod tíhou okolností. Někteří se ocitli na ulici doslova ze dne na den a nikdy předtím je ani nenapadlo, že by se jim to mohlo stát, tak jako mnozí z nás si možná říkali, že tak daleko by to nikdy nenechali dojít. Život se jim však vymkl z rukou, a oni zůstali sami. Sami se svým smutným životním příběhem, se svým zklamáním, strachem, zlostí, zoufalstvím...“¹⁸⁸

K bezdomovcům se lidé chovají různě, někdy s lítostí a přemírou soucitu, jindy s opovržením až nenávistí. Z výzkumu veřejného mínění z roku 1997 vyplynulo, že „ téměř polovina naší populace si myslí, že bezdomovci jsou bez domova, protože **nechtějí pracovat**.“

Je důležité připomenout, že většinová společnost „ často neúspěchy druhých připisuje jejich neschopnosti či lenosti, zatímco za příčinu vlastních neúspěchů považujeme nepříznivé okolnosti (tzv. atribuční chyba).“¹⁸⁹ Jako hlavní důvod bezdomovectví vidí „lenost, neochotu pracovat, ochotu páchat trestné činy, nezáměr o změnu života a o zařazení se do společnosti, neochotu převzít odpovědnost za svůj život“. Majoritní společnost k bezdomovcům zaujímá takový postoj, že „ za situaci, do níž se lidé bez domova dostali, si mohou sami.“²⁰⁰

187. HRADECKÁ, pozn. 183, s. 44, 45.

188. PRŮDKOVÁ, pozn. 170, s. 13, 14.

189, 200. PRŮDKOVÁ, pozn. 170. s. 26.

Bezdomovce spojují „ s kriminalitou a alkoholismem, nedostatkem vůle a ignorováním sociálního řádu.“²⁰¹

V životě je snadné kohokoliv odsoudit, jednostranně posuzovat a vidět vzniklé společenské fenomény jen ze svého krátkozrakého úhlu pohledu. Na druhou stranu je však třeba také říci, že existují ve společnosti lidé, kteří by se obecně řečeno „ rozdali ostatním.“ Jejich práh pomoci je bezedný, „ jsou schopni a ochotni rozdat bezdomovcům velkou část svého majetku, poskytnout jim nocleh ve vlastním domě a někdy se jimi nechají i vydírat.“²⁰²

Sociální pracovníci, terapeuti a jiní odborníci nutně nemusí sami na sobě prožít stejnou traumatizující životní událost jako jejich cílová skupina, se kterou pracují. Aby mohl adiktolog pracovat např. s drogově závislými, nemusí sám touto závislostí projít. Stejně tak sociální pracovník se nemusí vzdát svého bydlení, aby se více přiblížil ke svým klientům atd. Pravdou však je, že člověk pracující v pomáhajících profesích se může snáze vcítit do životních situací, jejich příčin a pocitů klientů, když sám na sobě prožije různorodé druhy emocí a svými zkušenostmi se dopracuje k většímu pochopení a soucítění s utrpením druhých lidí.

Já sama jsem bez střechy nad hlavou a rodinného zázemí nebyla, ale na sobě prožila, jak snadné je se skrze dlouhodobou pracovní neschopnost (pracovní úraz) ocitnout v sociální izolaci, neschopnosti splácet nájem a dalších potřebných záležitostí. Přicházely i myšlenky nepotřebnosti pro společnost a nevytváření smysluplných hodnot. Tato životní situace mi přinesla určité stresující období, zároveň však jistou myšlenkovou transformaci a vděčnost za to, že jsem se mohla kdykoliv obrátit na rodinu a poprosit o pomoc, kdybych vše vlastními silami nezvládla. Ne každý člověk má ovšem takové štěstí.

Asi nikdo z nás si nedovede představit tu zoufalost a beznaděj, když se člověk ocitne bez finančních prostředků, střechy nad hlavou a pomoci rodiny. Obzvlášť traumatizující musí být tato situace pro ženy, které nemají zodpovědnost jen za sebe, ale také za budoucnost svých dětí.

201. PRŮDKOVÁ, pozn. 170. s. 26.

202. PRŮDKOVÁ, pozn. 170, s. 27.

Neumíme si představit, co všechno je žena – matka ochotna udělat pro záchranu svých dětí. Často se uchýlí k prostituci, snáší své utrpení a bolest jen proto, aby zaopatřila „svou rodinu“ a přežila. Ztrácí svou ženskost, hodnotu a vědomí sebe sama. „ *Bezdomovkyně se pod vlivem prostředí přizpůsobují mužům-bezdomovcům. Zhrubnou, zdrsní a někdy se i vzhledem přibližují mužům. Rezignují na péči o sebe.* “²⁰³ Ani se člověk nemůže divit, že v tak stresové a v danou chvíli bezvýchodné situaci a nejistotě ženy sáhnou po drogách či alkoholu.

3.5. Průzkum osob bez domova v ČR

V roce 2019 (dubnu) proběhlo pod hlavičkou MPSV sčítání osob bez domova v ČR. (Obce, azylové domy, domy na půl cesty, obecní ubytovny, vězeňská a zdravotnická zařízení). „ *Sčítány byly osoby bez střechy nad hlavou a vybrané kategorie osob bez bytu podle mezinárodní typologie ETHOS.* “

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí zjistil:

- z celkového počtu osob bez střechy (venku a noclehárnách) a vybraných kategorií bez bytu (osoby v AD, v domech na půl cesty, v ubytovacích zařízeních pro ženy, v obecních ubytovnách, vězeňských a zdravotnických zařízeních) je **23 830 osob**, z toho **2 600 osob mladších 18 let**.
- **polovina** sčítaných **osob bez domova žije „venku“** (osoby žijící na ulici, veřejném prostoru bez příbytku, např. ve stanech, autech, vagónech, podmostích, squatech, cizích zahradních chatkách, garážích, sklepech) nebo **využívá přechodné nízkoprahové noclehárny**.
- **druhá polovina** využívá sociální a ubytovací služby. V době sčítání se určitý počet osob nacházel v nemocničním zařízení (v psychiatrických léčebnách) a ve vězeňských zařízeních.
- mezi osobami bez domova převažují muži – 8 z 10 (venku a noclehárny). V azylových domech žije 30 % žen, 38% mužů a 32 % dětí.
- co se týká krajů, tak nejvíce osob bez domova žije v Moravskoslezském kraji (asi 3540), v Hlavním městě Praze (asi 3250) a v Jihomoravském kraji (2450).²⁰⁴

203. PRŮDKOVÁ, pozn. 170, s. 25.

204. MPSV. Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS. Dostupné také z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/kolik-zije-v-cr-bezdomovcu-vyzkumny-ustav-prace-a-socialnich-veci-predstavil-zavery-rozsahleho-pruzkumu>.

3.6. Příběhy lidí bez domova

Není pochyb o tom, že než se člověk dostane „na ulici“, mnohdy žije v takových životních podmínkách, které se už nedají fyzicky či psychicky unést a prvním krokem z tohoto „pekla“ je útek „na ulici“ se všemi důsledky, které tento „život“ přináší. Takových smutných příběhů bychom našli celou řadu, proto pokládám za důležité poukázat na příběhy lidí bez domova s pozitivním koncem (odkazy viz. níže).²⁰⁵

Nelze situace lidí bez domova paušalizovat a srovnávat, je třeba vnímat každého člověka individuálně a vycházet z jeho životního příběhu, osobních prožitků a jeho úhlu pohledu na život a okolní svět. Chci jen poukázat, že i když to není vůbec jednoduché, tak se lze vymanit ze života „na ulici“ a začít nový život. U člověka bez domova na počátku takového rozhodnutí stojí bezesporu **dobrá vůle, chtění, nový postoj k životu** a podpůrná činnost sociálních služeb, neziskových organizací, dobrovolníků, příp. rodiny či blízkých přátel.

Jednoho životního příběhu ženy bez domova a jeho šťastného konce jsem byla součástí. Při rozhovoru v azylovém domě s touto mladou maminkou vyplynulo na povrch, že po životních nesnázích se na ni usmálo štěstí. Sdělila mi, že si našla si nového přítele. On a jeho rodiče ji přijali i se synem a po určité době se měla odstěhovat z azylového domu k němu do rodinného domku.

Informaci, že stěhování skutečně proběhlo, mi následně sdělila sociální pracovnice, když jsem si telefonicky ještě vyřizovala určité náležitosti k bakalářské práci.

205. BANGA, Radek. Interview. In: Studio DVTV, streamovací platforma, DVTV, 19. dubna 2021, 7:00. Dostupné také z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/banga-deti-pisou-otresne-veci-domaciho-nasili-je-strasne-moc/r~00c1a862a08211ebb234ac1f6b220ee8/>.

BURAL, Václav. Interview. In: Studio DVTV, streamovací platforma, DVTV, 11. února 2019, 6:00. Dostupné také z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/zpoved-byvaleho-bezdomovce-kradl-jsem-zkusil-pervitin-cesta/r~77a59a502d3511e9b73eac1f6b220ee8/>.

4. Azylové domy

4.1. Vymezení pojmu azylový dům

Zákon o sociálních službách vymezuje **azylové domy** jako pobytové zařízení na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.²⁰⁶

Slovník sociální práce popisuje **azylový dům** jako „zařízení pro ubytování matek s malými dětmi, (v ČR do 3 let) které se dostaly do tak **nepříznivé situace**, že by bez náhradního ubytování nebyly schopny vychovávat svoje dítě. Azylový dům tohoto typu poskytuje matce a dítěti samostatnou místnost s kuchyňským koutem, někdy i dalším vybavením. Matky někdy vyžadují podporu a instruktáž při výchově dětí, kterou jim poskytují pracovníci azylu. Poskytuje poradenství někdy i z terapeutické programy. Za pobyt platí matka část reálných nákladů. Přístup návštěv do domu je regulován. V ČR jsou zřizovateli těchto zařízení církev, obce nebo orgány státu. Ukončení pobytu je komplikováno – stejně jako u jiných osob bez přístřeší – nedostatkem sociálních bytů.“²⁰⁷

Sociální služby v obecném měřítku, azylové domy pro matky s dětmi nevyjímaje, jsou nabízeny lidem, kteří se ocitli v **nepříznivé životní situaci**.

Zákon o sociálních službách vymezuje **nepříznivou sociální situaci** jako:

- oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením.²⁰⁸

206. ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. Část třetí, Sociální služby, Díl 4, Služby sociální prevence, § 57 Azylové domy. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2006, částka 37. ISSN 1214-1244. Dostupné také z: https://ppropo.mpsv.cz/zakon_108_2006

207. MATOUŠEK, pozn. 8, s. 30.

208. ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. Část první. Úvodní ustanovení. § 3 Vymezení některých pojmů. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2006, částka 37. ISSN 1214-1244. Dostupné také z: https://ppropo.mpsv.cz/zakon_108_2006

4.2. Činnost azylových domů

Azylové domy spadají do služeb **sociální prevence**.

Služby sociální prevence „*napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.*“²⁰⁹

V zákoně o sociálních službách se dočteme, že azylové domy nabízejí:

- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy
- poskytnutí ubytování
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí²¹⁰

Jak jsem psala již v úvodu, praxi jsem absolvovala v Kolpingově domě – azylovém domě pro matky s dětmi. Nyní popíši průběh této služby.

- zájemce o službu je písemně evidován na základě osobní žádosti. Zájemce je zařazen do výběrového řízení na základě absolvování dvou osobních schůzek se sociální pracovnící.
- přijímá se ta uchazečka, jejíž **životní situace je nejvíce naléhavá.**

Dále musí splňovat tyto předpoklady:

- spadat do cílové skupiny, pro kterou je služba určena.
- osobně si prohlédnout azylový dům a absolvovat pohovor se sociální pracovnící.
- předložit lékařské potvrzení, že její zdravotní stav umožňuje soužití v azylovém domě a neohrožuje zdraví ostatních uživatelů služby.
- nebyla jí v období kratší než 6 měsíců dána výpověď z téže služby pro porušování povinností vyplývajících ze smlouvy.
- za neplnoletou matku a její dítě podepsal a přebírá zodpovědnost zákonný zástupce.

209. ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Část třetí. Sociální služby. Hlava 1. Díl 4. Služby sociální prevence. § 53, pozn. 206. 210. ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Část třetí. Sociální služby. Hlava 1. Díl 4. § 57. Azylové domy, pozn. 206.

Ubytování je poskytováno **na dobu 1 roku**, ve zdůvodněných případech **max. na dobu 1,5 roku** v samostatné bytové jednotce s příslušenstvím. Součástí každé bytové jednotky je vlastní kuchyň vybavená s nádobím, vařičem a lednicí, k dispozici je i velká společná kuchyně. Uživatelé služby si vaří sami. Mohou využít individuální pomoci zaměstnanců nebo se zúčastnit kurzů vaření. (Když jsem do azylového domu chodila, každou středu matky vařily společný oběd pod dohledem kuchařky). Je jim poskytována občasná potravinová pomoc prostřednictvím potravinové banky.

Sociální pracovníce mají nezastupitelnou roli v základní pomoci matkám v azylových domech.

- napomáhají uživatelkám se zorientovat ve svých právech a povinnostech.
- učí jednat s dalšími odbornými institucemi.
- doprovází na úřední jednání.
- nabízí poradenské služby v oblasti péče o dítě, uspokojení jeho potřeb, péče o byt, domácnost a zdraví, domácí hospodaření, v oddlužování, zvyšování kvalifikace a hledání zaměstnání.
- uživatelky se mohou zúčastnit různých besed, kurzů vaření, práce s počítačem, využívat volnočasové aktivity.

Uživatelky mohou kdykoliv pobyt v azylovém domě ukončit. Službu mohou využít opakovaně, pokud o ni projeví v budoucnu zájem a budou spadat do této cílové skupiny.

Po ukončení pobytu v azylovém domě mohou přejít uživatelky do tréninkového bytu, kde se snaží vést domácnost a hospodařit sami za určitých kontrolních návštěv sociální pracovníce.²¹¹

4.3. Historie azylových domů v České republice

Komunistický režim neřešil problémy bezdomovců, „choval se“ jako by takoví lidé v ČR neexistovali. Ti, kteří nepracovali a potulovali se, mohli být zavřeni do vězení za příživnictví nebo do psychiatrických léčeben.

Počet lidí bez domova výrazně přibývalo po Havlově amnestii v roce 1990, kdy jedna část se dokázala vřadit do společnosti především díky podpoře svých rodin či známých, další po páhání trestné činnosti se vrátila zpět do vězení a ostatní lidé skončili na ulici.

211. Kolpingův dům. Azylový dům pro matky s dětmi. <http://www.kolpingpraha.cz/azylovy-dum/ad-prubeh-sluzby/>

Na řešení této situace postupně reagovali různé organizace a začaly vznikat azylové domy „jako přirozená reakce na potřebu poskytovat pomoc mužům, matkám s dětmi a seniorům. Zakladateli těchto zařízení jsou zpravidla obce, nevládní organizace a církve. Později vzniklo sdružení azylových domů S.A.D.“²¹²

Myslím si, že ve srovnání s jinými státy (především neevropskými) máme v ČR vytvořenou slušnou základnu sociální pomoci (nejen) pro ženy bez domova. Ať se to týká primárně vyplácení různých dávek státní sociální podpory např.: sociální přídavek, přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, dále vyplácení dávek pomoci v hmotné nouzi: doplatek na bydlení, příspěvek na živobytí a mimořádná okamžitá pomoc nebo možnost využití odborného poradenství a nabízených sociálních služeb (výše zmíněných azylových domů), dle závažnosti krizové životní situace daného člověka.

Je vidět, že se navyšuje celospolečenský zájem z řad různých neziskových organizací, nadací, firem, studentů a dobrovolníků o často diskutovaná sociální témata, která vyvstávají v návaznosti na vznikající sociální problémy dnešní doby, patřící mezi ně mj. i ženy bez domova. Velmi se mi líbí podpůrné projekty, které se věnují problematice ženského bezdomovectví a umožňují těmto ženám nový start v životě.

Existuje mnoho projektů a organizací v ČR, zmíním ty, které mě zaujaly, např.:

- nezisková organizace „**Jako doma**“, založila jídelnu „ **Kuchařky bez domova**“, která zaštiťuje ženám práci a sociální kontakt se společenským prostředím. Mezi další cíl si klade přirozené propojování lidí s domovem a bez domova a bourání předsudků.²¹³
- organizace „**Nový Prostor**“, umožňuje ženám a mužům bez domova, kteří „*chtějí a mohou pracovat, ale jinde příležitost nenašly*“, prodávat na ulici časopis stejnojmenný časopis.²¹⁴
- velmi oceňuji projekt „**Nejdřív střecha**“ Vojtěcha Sedláčka a Výboru dobré vůle - Nadace Olgy Havlové, který umožňuje lidem v akutní situaci až 2 měsíce pobytu zdarma v noclehárnách nebo AD.²¹⁵

Nesmím také opomenout projekt potravinové banky, sbírky ošacení, drogistického zboží nebo možnost finančních příspěvků či hmotných darů.

212. JUREN. Miroslav. *Azylový dům pro rodiče s dětmi. Nizkoprahové centrum pro děti a mládež*. Dostupné také z: https://www.fa.cvut.cz/galerie/diplomove-prace/2012-0-juren-azylovyy-dum-pro-rodice-s-detmi-a-nizkoprahove-centrum-50ea028c501653232d00dce2/dp_jurenmiroslav_portfolio_preddiplom.pdf

213. JAKO DOMA. <http://jakodoma.org/hlavni-stranka/>

214. NOVÝ PROSTOR. <https://novyprostor.cz/o-nas>

215. NEJDŘÍV STŘECHA. <https://www.nejdriivstreacha.cz/#oprojektu>

5. PRAKTICKÁ ČÁST

5.1. Cíl výzkumného šetření

Formou polostrukturovaného rozhovoru jsem u žen v azylových domech pro matky s dětmi zkoumala, které nejčastější vyskytující se nežádoucí jevy v rodinném prostředí předchází bezdomovectví. Původní myšlenkou bylo, že rozhovory budou probíhat jen s matkami bez partnera. Když jsem se dozvěděla, že druhý azylový dům poskytuje také ubytování celým rodinám, rozhodla jsem se porovnat výpovědi matek žijících v AD bez partnera s výpovědmi matek, které žijí s partnerem. Zajímalo mě, zda rodinné společenství, tedy manželé nebo matky s partnery zvládají tuto životní situaci snáze než matky bez partnerů.

5.2. Azylové domy

Jelikož praktická vykonávání mých rozhovorů připadla na dobu různých omezení z důvodu koronavirové krize, nebylo úplně jednoduché najít takové azylové domy pro matky s dětmi, které mi umožní vstup do zařízení a následně provádět rozhovory.

Oslovila jsem nejprve azylové zařízení Filia v Českých Budějovicích. V tomto domě jsou poskytovány dvě sociální služby: azylové domy určené matkám s dětmi a těhotným ženám a azylové domy určené ženám. Vedoucí domova mi sdělila, že z důvodu ochrany svých uživatelů omezují vstupy cizích lidí do zařízení a přerušují veškeré možné stáže a praxe. S pochopením jsem přijala a zkusila oslovit další azylový dům pro matky s dětmi – Centrum Kamínek, tentokrát v Českém Krumlově. Paní vedoucí byla velmi milá a vstřícná, nicméně mi řekla, že s ohledem na životní příběhy a citlivé informace jejich klientek neumožňují v zařízení takové rozhovory vykonávat.

Rozhovory pro můj výzkum se mi podařilo domluvit v Domově sv. Alžběty pro matku a dítě ve Veselíčku u Milevska, který zaštiťuje diecézní charita České Budějovice a v Azylovém domě spadající pod městský ústav sociálních služeb ve Strakoniciích, poskytující přechodné ubytování rodinám, osamělým matkám i otcům s dětmi, osamělým ženám i mužům, kteří nemají možnost jiného bydlení. Toto zařízení také nabízí noclehárnu, která umožňuje pouze přečkání jedné noci.

Domov sv. Alžběty pro matku a dítě disponuje 30-i lůžky (8 matek + děti).

Azylový dům ve Strakonících má k dispozici 12 ubytovacích jednotek s celkem 45 lůžky.

5.3. Respondentky

Moji cílovou skupinou pro výzkum se staly domácnosti klientek žijících v azylových domech pro matky s dětmi bez manžela (partnera) a klientek žijících v azylových domech pro rodiny s dětmi.

S výběrem klientek mi pomohly především sociální pracovnice daných zařízení. Klientky byly osloveny, zda by se chtěly zúčastnit výzkumného šetření na téma „ vliv rodinné výchovy na ženské bezdomovectví.“ Byly informovány, že toto šetření bude probíhat v soukromí formou rozhovoru se studentkou bakalářského studia HTF UK. Také klientky byly upozorněny, že rozhovory se budou nahrávat a ze zvukového záznamu bude následně pořízen přepis, který bude analyzován a interpretován. Všechny sdělené informace se použijí jen pro tyto výzkumné účely, bude zachována anonymita klientek, všech osob a míst zmíněných během rozhovoru. Po ukončení výzkumu budou nahrávky smazány a studentka, která výzkum vedla se zavazuje, že bude zachovávat mlčenlivost.

5.4. Metody a techniky výzkumu

Pro sběr dat jsem se rozhodla využít polostrukturovaný rozhovor, protože si myslím, že téma rodinného prostředí a možných příčin bezdomovectví je tak rozsáhlé, že při kladení předem připravených otázek snadno vyvstanou další možné otázky k doplnění výpovědi respondentek, což se v praxi potvrdilo. Chtěla jsem mít možnost reagovat na odpovědi respondentek, doptávat se a upřesňovat, zda správně rozumím smyslu řečené výpovědi. Důležité to bylo především při velmi osobních tématech.

Nejprve jsem si vytvořila 4 okruhy jako základní pojítka k tvorbě výzkumných otázek. Cílem bylo zmapovat rodinné poměry dané respondentky a získat co nejvíce dat v širších souvislostech pro svůj výzkum. Po konzultaci s p. Mgr. Palánovou jsem učinila mírnou korekturu.

Okruh č. 1. Původní rodina

- Kdo utvářel Vaši původní rodinu? (matka, otec, sourozenci...)
- S kolika osobami jste žila v jedné domácnosti?
- Pocházíte z rozvedené rodiny? Pokud ano, od kolika let jste žila v neúplné rodině?
- Jakého vzdělání dosáhli Vaši rodiče a kde pracovali?
- Kde jste žili a v jakém prostředí? (dům, byt, dostupnost služeb, ad...)
- Jak byste popsala své citové vztahy se členy Vaší rodiny? Ke komu jste měla v rodině nejbližší vztah?
- Jak trávili společenský život Vaši rodiče?
- Jaké činnosti jste s rodiči dělali dohromady?
- Jak byste popsala ekonomickou stránku Vaší rodiny?
- Měl někdo ve Vaší rodině zkušenost s bezdomovectvím, životem v AD?
- Máte dojem, že Vám v rodině něco chybělo?

Okruh. č. 2. - Dětství

- Jaké vzpomínky se Vám vybaví, když se řekne dětství? Kdo nebo co nejvíce ovlivnilo Vaše dětství?
- Jakým zájmům a koníčkům jste se v dětství věnovala? Jaká byla Vaše hlavní náplň ve volném čase?
- Jak byste popsala své vztahy ve škole ke spolužákům, učitelům a kamarádům mimo školu?
- Pomáhal Vám někdo s učením?
- Kde jste trávila prázdniny?
- Prožila jste doma strach, úzkosti, hlad, zimu, bití, útěk z domova?
- Měla jste zkušenost s drogou?
- Měla jste jako dítě kontakt s nějakou sociální službou? (diagnostický ústav, středisko výchovné péče, nízkoprahové centrum...)

Okruh č. 3. Zátěžové situace, patologické jevy v rodině

- úraz, nemoc – neschopnost pracovat či práce na částečný úvazek
- ztráta zaměstnání jednoho nebo obou rodičů
- zadluženost, splácení dluhů, exekuce
- péče o osobu blízkou (postižené dítě, senior...)
- úmrtí rodiče
- rodič ve výkonu trestu
- závislost na alkoholu, drogách, gemblerství
- týrání psychické, fyzické a sexuální zneužívání

Okruh č. 4. Současný život matky s dítětem

- Počet dětí, jejich věk a věk dotyčné matky.
- Jakého jste dosáhla vzdělání a kde jste pracovala před otěhotněním?
- Jak byste popsala současnou životní situaci? (máte manžela, přítele nebo jste sama)
- Co bylo hlavním důvodem či příčinou, že jste se dostala do AD?
- Jak jste se dozvěděla o této službě, příp. kdo Vám pomohl?
- Dokážete říci, zda jste si v AD vytvořila blízký vztah k některé ze spolubydlících?
- Udržujete vztahy a kontakty s původní rodinou, kamarádkami nebo někým blízkým? Máte osobu, které se můžete svěřit?
- Jakým zájmům a koníčkům se věnujete nyní? Co je Vaše hlavní náplň ve volném čase kromě péče o dítě?

5.5. Průběh výzkumného šetření

Termíny k rozhovorům v AD jsem měla domluvené se sociálními pracovníci. Předem mého vstupu do zařízení Ad jsem měla podepsanou dohodu o umožnění provedení výzkumu, kterou příkládám v příloze č. 1. a 2.

V **Domově sv. Alžběty** jsem měla domluvené 4 rozhovory s klientkami s tím, že jedna z nich si to ještě rozmyslí, že mám počítat spíše s její neúčastí, protože je málo komunikativní, uzavřená a v AD vyhledává samotu.

Když jsem přijela do zařízení, bylo slunečné počasí, klientky s dětmi seděly venku a povídaly si. Se sociální pracovníci jsme si ještě před zahájením rozhovorů povídaly k danému tématu.

Poté jsem se klientkám představila, znovu jsem připomněla k čemu budou rozhovory použity a poděkovala jim za ochotu a vstřícnost. Také jsem zdůraznila, že nahrávky rozhovorů ani jejich obsah nebudou zneužity k jiným účelům, než k tomuto výzkumu a následně budou smazány.

Všechny rozhovory probíhaly venku na zahradě, stranou od ostatních klientek s dětmi, ovšem ani to nezabránilo tomu, že občas děti přiběhly při nahrávaném rozhovoru za svými maminkami. Nakonec i čtvrtá klientka mi poskytla rozhovor. Jak později uvedla, změnila svůj názor, když mě viděla. Byla jsem jí sympatická.

V **Azylovém domě ve Strakoniciích** jsem měla domluvené 3 rozhovory. Sociální pracovnice mi zodpověděla také pár otázek, které jsem měla a dovedla mě do společenské místnosti, kam za mnou 2 klientky postupně přišly. Se třetí klientkou rozhovor probíhal u nich „doma“, kde byl přítomen i partner. Co se týká seznámení a informovanosti o výzkumu, jsem postupovala výše uvedeným způsobem.

Každé klientce v obou AD jsem na konci rozhovoru znovu poděkovala a vyjádřila vděk za to, že se mnou sdílely své soukromé a mnohdy osobní prožitky a zkušenosti. Informované souhlasy klientek s poskytnutím rozhovoru nepřikládám z důvodu zachování jejich anonymity, mám je k dispozici u sebe.

5.6. Analýza rozhovorů s respondentkami

5.6.1. Klientky Domova sv. Alžběty pro matku a dítě

Jednotlivé výpovědi respondentek sumarizuji podle okruhů výše uvedených a do textu vkládám přímé citace respondentek.

(Pro zachování anonymity klientek jsou ve všech rozhovorech změněna jejich jména.)

1. rozhovor p. Kateřina – 50 let (romka)

P. K. se přihlásila jako první se smíchem a slovy: „ Ať to mám za sebou!“

Při vyprávění se postupně vyplavovaly emoce na povrch. Po rozhovoru mi sdělila, že naše povídání bylo pro ni jakousi „terapií“.

1. Původní rodina

- P. K. pochází z 5-i dětí, s rodiči bydlela ve městě v rodinném domku se zahradou. V kompletní rodině žila do svých 5-i let, maminka se pak rozvedla, neboť tatínek byl **alkoholik, vztahy rodičů nefungovaly**. Tatínek **peníze prohrával v kartách**, později začal **mámu fyzicky napadat**. Maminka si našla jiného partnera, vzali se. Se sourozenci, babičkou a dědou měla hezké vztahy. Babička pro ni byla „**zlatíčko**.“

2. Dětství

P. K. zažila **fyzické, psychické týrání a sexuální zneužívání**.

Ve škole zažila **šikanu, chodila oblékaná z rodiny jako „hadráčka“, samá modřina, zakřiknutá, nemluvila, bála se, nebyla průbojná. Zažívala trauma**.

Společenský život nezažívala, spíše byla doma, musela uklízet. Když se opozdila o 5 min., **byla mlácena přes ruce, klečela na dlažbě, 4 hod. musela držet měchačku**. Oba **oba rodiče ji týrali**. Na denním pořádku byly různé zákazy, nesměla ven např. 1 měsíc. Za neumytí nádobí, za cokoli musela 1000 něco opisovat. Jediná opora byla sestra.

Mezi zájmy patřilo kreslení. V trápení jí pomáhaly kreslené příběhy, zvířata, zpěv, popovídání.

3. Zátěžové situace, patologické jevy v rodině

P. K. byla **týraná, mlácená kabelem, svazovaná, zavíraná do sklepa**, ve 12. letech ji otčím **znásilnil**. Po znásilnění **vyrůstala v dětském domově** necelé 4 roky, pak si ji vzala babička domů a s tetou se o ni starala. Když byla v dětském domově, **máma neměla o ni zájem**, projevila ho, až když se jí narodily děti. Paní K. neměla zájem se s ní vídat, nebyla pro ni máma.

Týraná ze sourozenců byla jen ona jediná. Mohla se svěřit sestře a bratrovi, oni věděli, že se to děje, báli se něco říci. Babička za ní jezdila, děda pak zemřel. Ona toužila bydlet u nich.

Týrání už nemohla doma vydržet, dlouhou dobu **v sobě vše dusila, bála se** to někomu říct. Utíkala z domu, často ji hledala policie. Poté se svěřila soc. prac. Když dojížděla do internátu, dostávala jen peníze na cestu.

V 18 letech si našla přítele, který ji **mlátil, týral a znásilňoval**. Otěhotněla, **ze znásilnění se narodil syn**. Když spolu žili, v době, kdy chodila nakupovat, přítel **týral půlročního syna**.

Chtěl ho **vyhodit z okna, studenou a horkou vodou ho poléval, zlomil mu nos.** Za tyto skutky nastoupil do výkonu trestu na 2,5 roku. P. K. situaci řešila se soc.prac., poté byla v nemocnici. **Následky týrání** si p. K. nese dodnes, **trauma a vznik epileptických záchvatů.**

1. manžel- 2,5 roku manželé, narodil se 1 syn. Rozešli se.

2. přítel v práci - měli spolu druhého syna. Při cestě za p. K. do porodnice se zabil.

3. partner - bydleli u jeho rodičů v bytě 1+1, narodila se dcera. Tento partner trpěl sociální fobii a léčil se, ona to však nevěděla. Dle jejích slov, nebyl zlý, milovala ho. Jednou odešel a už se nevrátil. Když se nevrátil, jeho rodiče ji vyhodili z domu. Neměla kam jít. K mámě nechtěla, měla vůči ní **nenávist**, protože ji **nebránila před násilím.** Naopak pomáhala při **týrání**, věděla o tom, sama ji předhazovala otčímovi a **vysmívala se.** Babička již nežila, takže její roční dcera byla odebrána do pěstounské péče.

Když ji vzali dceru ze dne na den, ona kojila. Hodně **plakala**, protože přišla o milovanou dceru. Ze **zoufalství** si p. K. ve 30 letech **podřezala žíly, chtěla ukončit život.** Následoval 3 měsíční pobyt na psychiatrii, byla zbavena nároku na dítě. „ *Nemáte zázemí, nemáte nic.*“ Nemohla nikam, sestry měly svoje rodiny, nebyly na tom finančně dobře. Neměla kam jít. Zhroutila se. „ *Moc mě to bolí, já se o tom nemůžu bavit.*“

Potkávala pěstounskou rodinu i s dcerou, oni ji před ní zamykali v autě a neumožnili kontakt.

V tu dobu měla dva syny, o jednoho se starala teta a druhého měla v péči 1 rok sestra.

Ta **dcera** se dostala nejprve do péče příbuzné jejího partnera, tam **zažila fyzické a psychické týrání** od té ženy. Ta žena na ni údajně žárlila, a proto se rozvedla s manželem. Manželovi zůstala dcera v pěstounské péči, on ji **sexuálně zneužíval**, proto od něj v 17 letech utekla. Zkontaktovala p. K. a všechno jí řekla.

4. manžel – bydleli spolu v rodinném domku, byl hodný, milionový, velká opora a podpora, byla s ním šťastná. Miloval všechny její děti. Měli spolu **syna**, který se narodil **s těžkou mentální retardací a poruchou autistického spektra.** Syn **nemluví, nosí inkontinentní pomůcky, sám se nenají, chodí.** Manžel odešel za jinou ženou. Nyní jsou stále v kontaktu, finančně je podporuje.

5. partner – žili spolu 10 let na ubytovně. Narodily se jim syn a dcera. Dobrý táta i partner, chodili na výlety, společně se starali o děti, vařili, všechno fungovalo, žili jako normální rodina, děti ho milovaly. Pak partner propadl **alkoholu**, čas trávil s různými partami kamarádů a vracel se domů po týdnu. Jednou přišel opilý, vše rozmlátil, rozkopal, tak museli opustit ubytovnu. Rozešli se a ona musela jít do AD. „ *Když **nemáte oporu** v rodině, **nemáte peníze** na dům nebo na byt, jinak to nejde, než tady.* “

Po nějaké době měla partnera, milovali se, fungovali. Do něj se dokázala zamilovat, protože jeho rodina přijala p. K. se všemi dětmi. Chovali se jako její babička a dědeček z dětství. Jezdili společně na výlety, všechno dělali spolu, byl pro ni velkou oporou. Partner se chytil nějaké party a ona to ukončila. Jsou v kontaktu jako kamarádi. Chtěl se k ní vrátit, ona už nechtěla.

4. Současný život matky s dítětem

P. K. (50 let) má 6 dětí – syn 30 let, syn 26 let, dcera 22 let, syn 14 let, syn 12 let, dcera 8 let.

Učila se obráběčkou kovů a školu nedokončila, byť ji ten obor bavil. Odešla půl roku před vyučením, už si nepamatovala důvod, má tedy jen základní vzdělání. Pracovala v kravíně a masokombinátu.

Vždycky chtěla děti, miluje je a nenechá je hlídat cizímu člověku. Navštěvují ji děti i s vnoučetem, její rodina je pro ní všechno. Má velkou oporu ve svých dětech, dělají jí radost. „ *Jsem tak šťastná, že je mam.* “....., *Jsem ráda že je mám, nikdy nedopustím, aby jim bylo ublíženo, nejdražší, co mám.* “

Toto je čtvrtý AD, je tady moc šťastná. Hned zapadla do kolektivu, našla si kamarádku, spojují je podobné životní příběhy, společně vaří, jsou jako sestry. „ *Jsmo tady rodina.* “....., *Chci normálně žít, bydlet, mě to poznamenalo, já se tak bojím, proto sranduju , chci být šťastná.* “

Tady je nejšťastnější za celý život, je jí tady nejlíp, **cítí bezpečí, jistotu**, že nemusí děti od sebe odtrhávat. Moc ráda, že je o děti postaráno a mají **střechu nad hlavou**. Hlavní prioritou, že má děti u sebe.

Ze všeho, co prožila vyvstalo **zklamání** a **nedůvěra** v muže. Seznámila se s mužem, byl moc hodný, žili spolu chvíli, on miloval její děti a staral se o ně, ona už **se nedokázala zamilovat**, už nedokázala muže připustit k tělu, tak ho opustila. „ *Nejsem schopna přijmout muže, blok. Už nemůžu, nemiluji. Chlapa nechci, blok celkově, nemám důvěru, nenávist , chlapi mi smrdí.* “

Nesnese od muže dotek, **strach ze vztahu**, i kvůli dětem. Přála by si postavit se na vlastní nohy, pro děti pokojíky, **teplo, lásku**, rodina je pro ní všechno.

S dcerou si všechno vysvětlili, mají se rádi, i když byly odloučené, pochopily se navzájem. Rodina je pohromadě, funguje, děti za ní jezdí téměř obden.

Píše si také s kamarádem, znají se od 5 let, prožil podobný osud, jako ona. Jde o vzájemné sdílení.

Slova p. K. na závěr rozhovoru: „*Lidé jsou zlí, každý soudí proč nebo jak, nikdo nás nechápe, každý má trauma, bolest...*“

2. rozhovor p. Beata – 36 let

1. Původní rodina

- Rodiče se brali rok po jejím narození, měla jednu sestru a nevlastního bratra z předchozího manželství otce, dle slov p. B. je více sourozenců z otcovy strany, nezná je.

Otec se se synem nestýkal, ona ho chtěla najít zkontaktovala ho a dodnes se stýkají. Maminka prodělala **rakovinu**. Rodiče se po nějakém čase chtěli se rozvést, ale neudělali to. Otec pracoval mimo domov, jednou za měsíc jezdil domů na víkend.

Bydleli v malé vesnici v bytovce.. Rodiče měli hodně přátel, hodně se navštěvovali.

Čím se vyučila už si p.B. nepamatuje, pracovala několik let na statku, jako dělnice vyráběla sáčky a drátky, pracovala vždycky, i když v pozdějším věku měla lupenku rozsáhlého stupně. Otec je vyučen truhlářem, měl kurs paznehtování zvířat. Uměl práce zednické, tesařské, klempířské a elektrické.

Když byly děti malé, otec pomáhal s péčí, pak pracoval 3 nebo 4 roky v Praze. P. B. neví, co tam dělal za práci. Když zjistil, že se **máma o děti nestará** a podvádí ho, tak si našel práci na statku, aby byl s nimi doma.

2. Dětství

P. B. neměla hezké dětství. Sestru měli všichni rádi, ona se cítila „*na druhé koleji*“, mamka to dávala najevo. Sestra měla všechno, mohla se mazlit s mámou a tátou, ona ne. „*Mamka byla jeden čas strašně špatnej člověk, to bylo hrozný*“. Dětství trávila venku, **utíkala ze strachu**, že ji odvezou do dětského domova, matka ji tím **vyhrožovala**.

P. B. se rozpovídala i o rodině své matky: **otec matky byl alkoholik**, (děda p. B.) pracoval v lese, byl zlý na svou ženu a děti, mlátil je a **dcery zneužíval** (matku p. B. a sestru matky). Když to viděl v 10 letech jejich bratr, zastal se jich a otec mu vymlátil zuby. Manželka věděla o sex. zneužívání svých dcer, když se jich zastala, byla mlácena.

Citové vztahy ze strany rodičů **nevnímala** vůbec, otec byl pracovně pryč. Sestra byla vždy na 1. místě. **Matka byla zlá** jen na p. B. Když jí bylo 6 let, matka ji prohodila sklem a jindy zase **zkopla ze schodů** z 2. patra. Měla **rozbitou hlavu, naražená žebra**, matka ji **chytila za krk** a **vyhrožovala**:

*„ Hele, ty parchante, jak něco povíš tátovi, tak já tě zabiju.“ ...,, Furt říkala, že mě **chce dát do ústavu**, že **jsem nechtěná**, že **mě nechce**. A to bylo furt. **Bila mě**. Když koupila něco dobrého, tak dala sestře nebo cizím dětem a mě řekla, ty **parchante, nedostaneš nic**. Máma **upřednostňovala cizí děti, mě ne**.“*

Blízkými lidmi v rodině se pro ni stali babička z otcovy strany, občas i babička z matčiny strany, bydlela od nich daleko. Dále strejda z matčiny strany a 2 strejdové z otcovy, ti ji měli rádi. Chtěla si ji adoptovat sestra manželky jednoho z bratrů z otcovy strany, připomínala jim svou dceru, která zemřela v 7 letech. Máma to zakázala, že nedovolí, aby si p. B. žila dobře.

Na otázku, jak tyto útrapy prožívala, odpověděla, že **chodila brečet**. Matka ji **vyhrožovala dětským domovem**, když pro ni přijížděli, **utíkala z domova**, měla **strach, že ji odvezou**, proto se **schovávala** a večer se vracela domů.

Ve škole **prožívala strach**, když se někdo někde objevil a klepal na dveře, tak se schovávala, aby ji nemohli odvézt. V okolí školy byla **neustále ve střehu**, aby si pro ni nepřijeli. Když přišla ze školy, tašku dala domů a utekla ven, vracela se večer. **Jedla u cizích lidí** nebo u sousedů, potají ji brali k nim domů, aby je máma neviděla. Tam ji vykoupali a dali najíst.

Ve škole **nebyl nikdo**, za kým by mohla jít. *„Ba naopak, se mi stávalo, že když to, tak spolužáci **naschvály, plivali do tašky a ničili mi věci**, strašný naschvály, i ještě dělaly kvůli tomu, že že vlastně, jak **jsem se nekoupala** a to tak to je jasný, že to odpudí, takže vlastně díky tomu jsem ani kamarády nějak neměla.“...,, Takže já jsem spíš poznala víc **v dětství spíš to špatné**.“ ... ,, *Máma si ve škole se všemi tykala, znali jí od mala.*“*

Děti se jí **posmívaly**, že nenosí svačiny, že je **špinavá a smrdí**. Na otázku, zda tuto situaci někdo ve škole řešil s rodiči, odpověděla, že: *„Ve škole nikdo se o tom nebavil, ani domů nezašly, oni mámu znali od mala.“*

Jako rodina na výlety nejezdili, možnost byla pouze se školou. P. B. moc nejezdila, nedostávala peníze, ale sestra ano. V dětství strašná **nenávisť vůči sestře**, že ona byla ta milovaná, protěžovaná. **Sestra ji také nenáviděla**, smála se tomu, když ji matka ubližovala. Podle slov p. B. sestra **napodobovala** jednání mámy. Když slyšela její slova, že jí ráda nemá, tak opakovala po mámě. Dokonce na p. B. vzala i nůž. O napodobování dětí jednání svých rodičů, tedy **učení nápodobou** jsem popisovala v kap. 1.7.5.

Na otázku, zda se s ní někdo učil nebo jí pomáhal s úkoly, se jí vybavila vzpomínka: *„Pamatuji si, že jsem byla v 1. třídě a poprvý jsem od mámy dostala teplou večeři, gulášovou polívku, v 1. třídě no jsem byla a poprvý jsem dostala tu gulášovou polívku na večeři teplou a ještě mi ji uvařila vona, to jsme se divila, protože jinak jsem měla teplý jídlo, když tam někdo byl nebo když byl doma táta. No a já byla v 1. třídě a měla jsem před sebou slabikář a jak jsem jedla tu polívku, tak mi máma dala slabikář, že mam opakovat čtení, no a mě to v tý 1. třídě prostě nešlo a máma ke mně přišla a dala mi tenkrát **silně pěstí** takhle hezky, že neumím číst a já ten slabikář celej pozvracela a padla jsem hlavou do toho prázdného talíře a tak pak jsem dostala ještě páskem znovu, protože jsme zničila učebnici. A to babička přišla, dala nám nějaký peníze do prasátka, máma je vzala a koupila nový slabikář a zbytek si nechala.“*

3. Zátěžové situace, patologické jevy v rodině

*„ Mamka byla fakt **zlá**. Ona jeden čas hodně i **pila**, **nestarala se o nás** pořádně, pořádně se nestarala, nechtěla nikdy vařit, neuklízela nám, neprala, vždycky v bytě měli nepořádek, jak ve statkách, tam se nedalo ani nikde sednout, lehnout, chodit, bordel, hadry, v kuchyni plesnivé nádoby. Máma uklízela v případě návštěvy, uklidila obývací, aby si měli kam sednout, zbytek místností se zavřel.“*

Když přijel táta po měsíci z práce domů, tak všechny tyto činnosti dělal s bratrem nebo pomáhaly babičky. Máma do práce chodila, domácí činnosti nedělala.. Podváděla otce, on to nevydržel a psychicky se zhroutil.

Domlouval své ženě, zda to nepřehání s tím nepořádkem a chováním k dětem. Ona mu řekla, že je to bordel jako u jeho mámy. (Z výpovědi p. B. babička měla všude uklizeno, ještě jezdila pomáhat matce s úklidem.)

Kvůli této větě se táta už psychicky neudržel a mámu uhodil. Nastala hádka, máma utekla do kuchyně, tam si **podřezala obě ruce**. Zamkla se v kuchyni a křičela, že nechce žít. P. B. se sestrou tomu přihlížely, když jim bylo okolo 6 let.

Chvíli rodiče spolu zkusili znovu žít, máma se nepoučila, tak si táta našel novou přítelkyni ve vesnici. Chodil za ní i s dětmi – p. B. a její sestrou. Měla je moc ráda. Starala se o ně, koupala, mazlila, četla pohádky, dávala jim lásku a vše, co máma nebyla schopna.

Táta se chtěl nechat rozvést a do péče si vzít její sestru a matce by zůstala p. B. s tím, že si je budou vyměňovat. Tuto situaci řešily před dětma. Máma p. B. nechtěla, hádaly se o její sestru. Když se p. B. se zeptala, co bude s ní, matka odpověděla: „ *No nic, ty pujdeš do toho děcáku, tebe nikdo nechce.* “ Táta nic neřekl, odešel k přítelkyni. P. B. Bylo divné, proč táta tu situaci neřeší a chová se k ní neutrálně. Když jí bylo 13 let, táta jí řekl, že **asi není jeho**.

Nakonec se její rodiče nerozvedli, byli spolu 30 let. Otec ukončil poměr s přítelkyni, máma přítelkyni zbila, vykopla u ní doma dveře, vytrhala jí vlasy, náušnice vytrhla z uší, auto jí poškodila. Podle p. B. máma měla stres z toho, že by zůstala sama bez manžela, ještě s dcerou, kterou nechtěla.

Na prázdniny jezdila k babičce (matčině matce). Když jí bylo 12 let, v lese ji **znásilnil** rodinný kamarád (27 let). „ *On dycky říkal, že se mu líbim, že si na mě počká. A jak viděl, že tam sem sama, tak si tam na mě počkal. Do ted'ka mi zůstala takhle hezky tady na tej kosti tam mam takovouhle jizvu a měla jsem tu kost zlomenou ... přišla jsem celá od krve, roztrhaná k babičce, a já jsem se styděla jí říct, co se stalo, tak jsem řekla, že sem prostě byla v lese, že sem zakopla, že sem se tam vzala vo pařez a naši to, vlastně máma už nežije několik let a nikdy se to nedozvěděla, ani bych jí to neřekla, potom to a tátovi ani sestře nikomu jsme to nikdy neřekla. Nikdy jsem to neřekla.* “

Tento rodinný přítel má svou rodinu a 4 děti, shodou okolností jezdí za příbuznými do bydliště, kde bydlí otec p. B. Nadále se s tímto člověkem potkává. „*Kolikrát se stalo, že jsem třeba seděla před bytovkou a on tam šel s těma dětma a s tou ženou a přišel a řekl: tak co, Beato, pujdeme na procházku do lesa na houby?*“... „ *No tak , abych na sobě nepoukázala, že to **furt bolí**, tak jsem se dycky prostě jak když mi něco ve mně říká, **nesmíš to dát znát**, vždycky jsem se tak usmála a říkam, tady máš ženu , tak se věnuj rodině a mě nech bejt a šla jsem pryč.* “

...,*Takže to je takový moje tajemství, který u nás neví vůbec nikdo. Já sem se nikdy nesvěřovala, já sem se nikdy nesvěřovala, já sem všechno vždycky měla sama pro sebe a vždycky sem před každým sem se vždycky usmívala, že je všechno v pořádku. A jednou za čas, když přišla ta depka, že toho bylo moc, tak když děti vždycky potom, když už se to stávalo teda v dospělosti, protože to chodí furt, tak udělám to, že když večer děti spí, tak se schoulím do klubička do nákýho rohu a brečím.*“

4. Současný život matky

36 let, 9 dětí – syn 14 let, syn – 3 měsíce, dcery 18, 12, 10, 9, 8, 5 let a 3 roky. Kromě 18-i leté a 10-i leté má všechny děti u sebe.

Základní škola ji bavila do 3 třídy. Dle jejích slov „byla v takové blokaci“, že dělala naschvály. Přestala se učit, začala brzy pít a kouřit, myslela, že přijde na jiné myšlenky. Na učilišti se vyučila švadlenou, nebavilo ji to. Díky tomu, že výsledky v základní škole neměla dobré, neměla moc na výběr. Chtěla se učit kuchařkou, ale obor byl plný.

Máma ji **srážela sebevědomí** tím, že ji tvrdila, že se nevyučí, častovala ji **nadávkami**, že je **debil a lempl**. Když se vyučila, nikoho v rodině to nezajímalo. Sestru pochválili, vzali ji na výlet, na večeri. Pochvaly se nedočkala, ani projevené radosti.

Po vyučení byly zrušeny na Broumovsku šicí závody, tak šla na ÚP, pak otěhotněla a od té doby jen rodí. Mámy starší bratr je jí velikou oporou se vším jí pomáhá, může se mu svěřit, povzbuzuje ji. V době, kdy brala peníze z Úp byla těhotná, peníze si však nenechávala, podporovala mladšího bratra mámy ve vězení a jeho 3 děti v dětském domově.

Na otázku, zda o tom někdy s mámou mluvily, proč se tak chovala, odpověděla, že ne. „*My jsme spolu válčily vlastně hodně dlouho, já potom, když vlastně jsem čekala nejstarší dceru, tak mi poprvý řekla, že jí musím povinně dát pryč, že mam jít na potrat, že si nepřeje, abych jí porodila.*“

P. B. si dítě nechala, na potrat nešla.. Když se dcera narodila, tak ji máma chtěla do péče. S tím p. B. nesouhlasila. Pak čekala druhého syna v 7. měsíci, bydlela s partnerem, máma přišla k p. B. na návštěvu, začala jí **dceru trhat z náruče** se slovy, že jí chce do své péče místo její sestry. Nastala **hádk**a, praly se mezi sebou a máma ji **kopla do břicha**. V nervovém vypětí p. B. strčila do mámy a ta spadla ze schodů. Dle slov p. B. se jí nic nestalo, jen si sedla na zadek.

„... že už jí v životě nechci vidět, že je strašně **zlej člověk**, že mi **celej život ubližovala**, a že až jednou se stane, že umře, tak že já jí na pohřeb nepřijdu a ať nečeká, že za ní uroním nějakou a slzu, že prostě pro mě už mrtvá je.“ P. B. to nedodržela, v kontaktu byly spolu pořád. „**Ať je jaká je, pořád je to máma a tu mám jenom jednu...Tu lásku, co já jsem v životě vod ní nedostala, tak moje děti ji měly. Ty měly úplně všechno. Děti měly všechno. Já ne. To co já jsem neměla...**“

P. B. se nikdy nevdala.

1. **partner** - otec nejstarší dcery (18 let) měl sklon k **alkoholu** a **nechtěl pracovat**, odešla.

2. **partner** - našla si o 20 let staršího partnera, pracoval na statku jako její rodiče. Po čase se projevil sklon k **alkoholu**, hrál **automaty**, s kamarády jezdil do barů za **prostitutkama** a ona byla doma sama s dětmi. Když byla těhotná, v pyžamu i s dcerou je **vyhodil ven** a nechával je **spát v zimě na schodech**. Pod vlivem alkoholu **vzal dceru za krk a mlátil s ní o postel**. Utekla od něj k rodičům.

3. **partner** – žili spolu 5 let, sklon k **alkoholu**, **drogám** (předávkování), **krádežím**, okradl i její rodiče. **Fyzicky i psychicky ji týral**. Když chtěla od něj utéci, **vyhrožoval ji nožem, pistolí**. Byl částečně zbaven svéprávnosti, toho využíval, věděl, že se mu nemůže nic stát. **Vyhrožoval p. B., že když odejde, že zastřelí jejího tátu:** „ *Uměl bejt takhle zlej, takže člověk se bál.* “

2 dcery se narodily neplánovaně. „ *No, pak vlastně ty dvě dcery, Monička a Aneta, co se tady furt motaj...ty dvě malý blond'atý, tak ty se narodily jenom kvůli tomu, že mi ty jeho slavný **drogy hodil večer do kafe** párkrát a využil toho. Že prej si myslí, že když budu mít tolik dětí, tak si nebudu moct najít jinýho chlapa a budu s nim muset zůstat.* “

Aby od něj nemohla odejít, hodil jí drogy do kafe a **zneužil** situace. Bydleli spolu krátce. **Kradl jí peníze na děti, podváděl ji, nepracoval**. Musela prosit mámu o peníze, i když měli vztah jaký popisovala, vždycky pomohla kvůli dětem.

Rozešli se, on bydlel u svých rodičů, ona také. V místě, kde bydlela se svými rodiči, se uvolnil jeden byt, kam se celá jeho rodina nastěhovala. Jako důvod uvedl, že jim chce být na blízku. Dle slov p. B. ji sledoval na každém kroku a hlídal.

Po mámině smrti bydlela s dětmi stále u táty, on si pak našel přítelkyni. Táta s přítelkyní a sestřenicí p. B. udali na OSPOD. Za účasti policie a starosty přišli ze sociálního odboru za p. B. udělat namátkovou kontrolu, zda nebere drogy. Ona drogy nikdy nebrala. „ *Pro mě to **byl šok a ještě před dětma.*** “

V té době se **poprvé se dostala do zdejšího AD**, bydlela tady 2 roky. V AD porodila další dítě. On za ní stále jezdil, **vyhrožoval, urážel, chtěl po ní peníze**. Docílila po dlouhé době, že ji přestal obtěžovat.

Další dceru (10) má v péči rodina tohoto partnera. P. B. přestala kojit, když dceři bylo půl roku, proto si ji začal brát domů na návštěvu. Když byl dceři rok, **přijel se zbrání, namířil na p. B. a vytrhl jí dceru z náruči. Bála se ho**, nebyla schopna nic podniknout. Rodina si ji vzala do pěstounské péče, bránila p. B. v setkávání s dcerou, měla zákaz jí dávat dárky. Později se o dceru pokoušela soudit, dle jejích slov lživé výpovědi matky i dcery, která byla pod negativním vlivem rodiny.

V nynější době dcera měla zájem jet k p. B., uvědomuje si, že nepatří k těm rodičům, co ji vychovávají a že ji lhaním ublížila. Nejstarší dcera (18) bydlí u otce.

4. partner – p. B. bylo 33 let, jemu 19, otěhotněla. Žili spolu v 1. místnosti, pak se odstěhovali do bytovky. I když měl práci, ona ho živila, podváděl ji, nakonec od ní odešel. Jednou musela jet do nemocnice, neměla kam dát děti do péče, on se z „pracovních důvodů“ nemohl postarat. Naštěstí se jich po tu dobu ujali sousedé.

5. partner – žili spolu předtím, než přišla s dětmi sem do AD. Pomáhal jí zajišťovat dříví, jídlo. O děti se staral, jezdil s nimi do bazénu, do zoo, kina. Měli spolu syna (nyní 3 měsíce).

On žije u maminky v malém RD, tam by se nevešli, proto ona musela do AD. Jsou spolu, ale nerozumí si, děti ho nemají rádi. Párkrát jí podvedl. Dle slov p. B. k němu nemá žádné city, je s ním kvůli dětem. On za ní jezdí do AD, popisuje, že na ni **křičí, je sprostý a na děti zlý**. I když pracuje, vymáhá na ní peníze. **Je žárlivý a podezřívavý**. Ví, čím si v životě prošla, přesto ji **zsměšňuje, ponižuje a sráží sebevědomí**. O svého syna se nezajímá.

*„ Takže vlastně na to, že mi je 36 let, tak já jsem asi ještě **nezažila nic pořádného**, jediný co pro mě je, tak to jsou vlastně **ty děti**, vlastně, když si to tak vezmu , tak ty dvě děti vlastně byly, tím tak jak byly, že jsem vlastně **využívaná**, tak **stejně jsem si je nechala a nedala bych je**. Proto jsem říkala, že budu celý život takhle s nima po azylech, než aby mi je někdo vzal. “*

Chtěla by zpátky získat 10-i letou dceru kterou ji vzal bývalý partner. „ *I když s ní nekomunikuju a to, tak stejně člověk brečí a je mu to líto.*“... „...v 7 letech jí dal trávu a vodku, babička s dědou ji učili v 8 letech, jak u Vietnamce krást jídlo do batohu.“

„ *Děti jsou vlastně jediný štěstí, co mám.*“ Komunikuje s nimi jako kamarádka, nechce být přísná jako máma.

O vztazích mluví takto: „ *Začátky ve vztazích byly krásné, pak se všichni ukázali v pravém světle.*“ Hledala **věrnost, oporu, důvěru.**

Oporou v této době jsou pro ni **děti a dvě ženy v AD**, je to pro ni **rodina**, hlavně s p. K. jsou si **vzájemnou oporou**, (rozhovor č. 1.). Mají podobné životní osudy, hodně spoludílí své zkušenosti. Pomáhá jí zapomenout na trýznivé myšlenky.

Se **sestrou** má p. B. nakonec moc **pěkný vztah, pomáhala** jí v minulosti i nyní. „ *Někdy přijela a nakoupila dětem školní pomůcky.*“ **Táta** i s jeho **přítelkyní** za ní jezdí do AD, také jsou její **oporou**. Povzbuzují ji strejda s tetou.

Babička i máma zemřely ve stejném roce. Smrt mámy ji zasáhla: „ *I když byla, jaká byla.*“ Přesto po ní pojmenovala svou dceru.

Táta ji znovu připomněl asi před dvěma roky, že není jeho. Ptala se ho, zda to myslel vážně. Měla **myšlenky na sebevraždu i nyní v AD**. „... *Ale to mi to napadlo několikrát, ono mi to napadá i furt, ale člověk vidí ty děti a nemůže, musí uvažovat nad těma dětma, ne nad sebou. Takže tak furt se do sebe nechávám kopat.*“... „... *Já si furt říkám, jsem slabá žena, já si furt myslím, že jsem nula. Já si říkám, že kdybych vina nebyla, tak děti nejsou tady, tak jsou doma a mají všechno, co potřebují.*“... „...*Já si vždycky tu vinu dávám sobě.*“

Názor p. B. na život dětí v AD

„...*Najít bydlení s tolika dětma, to prostě nejde, nejde...*“... „... *je to složitý, no.*“

Sociální pracovnice pomáhají najít p. B. nový AD. „... *Ale to je zrovna to, co já jsem za život pro děti nechtěla, protože si vezte, že to je každý rok, musej mít jinou školu, jiný doktory, jiný učitele, jiný kamarády a vlastně nikde nejsou doma, nikde nemají zázemí.*“

*Ted'kon, než si zvyknou na něco nového, tak to trvá a když už si zvyknou, tak vlastně se musí rozloučit a **jít zase jinam**. Takže je to takhle docela fakt pro ty děti, já vim, co to dělá pro mě, natož pro ty děti a vono **je to na nich pak znát, ono to na jejich psychiku je opravdu moc**.*

Pod psychickým tlakem p. B. omdlévá. Má také strach z rakoviny, z matčiny strany dědičná.

*„ Pripadam si fakt , že už jsem stará a já to i na sobě vidím, že stárnu, já to na sobě i vidím , že stárnu. Horší jsou večery, když je všude tma, kdy všichni spí, tak člověk nejvíc přemejšlí, když náhodou se člověku povede usnout, tak stejně to má i v tej hlavě i v tom snu. Je to všechno hodně náročný... **Mam pořád pocit, že jsem nula. Celej život jsem poslouchala jenom to špatný, byla jsem ta špatná, a tak člověk to tak prostě má.**“*

Sebereflexe p. B.

„ Vždycky jsem měla chlapa, kterej byl na svoji mámu zlej, a opravdu vždycky byl grázl.“

*„... Já bych potřebovala **bejt sama pro sebe**, když člověk **umí se sám pochválit, umí si říct, že je hezkej a věří sám sobě, tak to je zase taky jiný, člověk musí jenom umět věřit sám sobě.**“*

*„... Všechno dávám do těch dětí, já si to prostě nedovolím.“ ... „Já vždycky, jak prostě jsem tak zvyklá, že to tak **já na sebe vůbec** v tomhle **nekoukam**, vždycky říkam jenom, děti šťastný, děti zdravý a **co se děje se mnou, to už je jedno, na tom už nezáleží. Jak člověka podceňujou druhý, tak se pak podceňuje sám.***

P. B. nikam nechodí, je pořád v AD, občas kreslila, nyní nemá náladu. U kadeřnice byla jednou za život, věci jí koupí sestra nebo je dostane.

V době našeho rozhovoru jí pobyt měl končit za 2 měsíce, nevěděla, kam půjde. Její partner ji navrhl, že sežene byt (její sestra ho zaplatí) pod podmínkou, že si p. B. nechá jen jeho 3 - měsíčního syna a jednu dceru a ostatních dětí se vzdá, nechá je u tety nebo táty.

Sestra ji nabídla, že prodá svůj byt a peníze použije na její nové bydlení, to však p. B. odmítla se slovy, že po ní nemůže žádat takovou pomoc.

Někdo je v srdci p. B. už pár let, poznala se s ním v době, kdy jejímu tehdejšímu partnerovi omezili svéprávnost. Jsou spolu stále v kontaktu, znají se 6 let, má dvě dospělé dcery, rád by s ní žil.

3. rozhovor. p. Šárka - 53 let

Klientka byla hodně uzavřená, ze začátku navázat „vztah“ bylo docela obtížné, na otázky odpovídala stručně, nebyla moc sdílná. Na mnoho otázek nedošlo. Přesto si myslím, že jsem nějaký základ důvěry získala, protože ke konci rozhovoru byla o trochu více sdílnější a mile mě překvapila slovy: *„Vás, že bych si vzala za kamarádku. Jako s Vámi bych se skamarádila hned. Taková sympatická docela jste.“*

1. Původní rodina

P. Šárka žila na vesnici s rodiči a jedním sourozencem, o kterého přišla (nechtěla se k tomuto tématu vyjadřovat, což jsem respektovala.) Rodina byla rozvětvená, navštěvovali se s příbuznými. Matka pracovala v kuchyni a táta byl horník. Hezký vztah s rodiči.

2. Dětství

S rodiči trávili čas společně, někdy jezdili na výlety. Dětství má spojené s hezkými vzpomínkami, měla se dobře. Navštěvovala speciální školu, měla tam kamarády a kamarádky. Ráda se dívala na pohádky. O zájmech nemluvila.

3. Zátěžové situace, patologické jevy v rodině

O žádném hlubším tématu nemluvila. Vypozorovala jsem z intonace hlasu a jasného sdělení, že téma smrti jejího sourozence je jakousi 13. komnatou jejího života. Zmínila **sklon k alkoholu u přítele**, se kterým žila a jeho **výkon trestu**, toto téma také nerozváděla.

4. Současný život matky s dítětem

P. Šárka se nevyučila v žádném oboru, pracovala v rukavičářském závodě. Má 9 dětí, nejmladšímu je 16 let, žije s ní v AD. Ostatní děti jsou již dospělé, žijí si své životy, jejich věk si nepamatuje. S dětmi není v kontaktu, ani se nenavštěvují. Nebyla nikdy vdaná. S přítelem měli 3 děti, žili různě v podnájmech, v sociálním bytě, střídání AD. **Finančně nevyházeli**. Byl ve **výkonu trestu**, pak se rozešli. Pouze s tímto partnerem zažila „**rodinné soužití**.“

Ostatní děti měla s jinými partnery, o nichž konkrétně nechtěla mluvit. Nevzpomněla si, v kolika letech se jí narodilo 1. dítě. Některé **děti žili v dětském domově a některé v pěstounské péči**, více také nerozváděla.

V azylovém domě již bydlela a to 2 krát v Ostravě, 1,5 roku ve zdejší AD, poté 5 měsíců v Klatovech (odchod kvůli nějakému arogantnímu jednání ze strany soc. prac.), znovu návrat do zdejšího AD na 6 měsíců. Za měsíc by měla tento AD opustit a jít do nového.

Rodiče již nemá, s jinými rodinnými příslušníky není v kontaktu. Bývalý přítel by ji chtěl zpátky, ona už nechce, **ztratila důvěru**. Nyní je vedena na ÚP. Ráda by si našla práci, ale řeší dojíždění a hlídání jejího syna.

Žádného partnera už nechce. Naučila se žít v **samotě** a nikoho moc nevyhledává, ani ostatní klientky v AD. „ *Já už jsem si tak nějak zvykla, ono je někdy lepší se nikomu nesvěřovat. Ono vlastně i tady to vedení je dobrý, tak i tomu vedení se můžete svěřit, cokoliv, ale tady bych se asi nesvěřila. Ono taky ty věci se nedají řešit.*“

Neúčastní se společného vaření s klientkami, radši si vaří a uklízí sama. Ruční práce neumí, jiné aktivity nemá. Ve volném čase jezdí do města nebo za kamarádkou. Přála by si pro sebe a syna nějaký byt, aby nemusela žít v AD.

Dle jejích slov: „ *Už jsem řekla, že už mi to nebaví. Ono je to i na tom azylovým domě složitý, víte co, ono už jak vlastně mezi těma ženskejma kolektiv, mezi nima partičky, se povyšujou, myslej si , že jsou frajerky.*“

4. rozhovor p. Valerie - 38 let

1. Původní rodina

Rodiče se rozvedli krátce po jejím narození. Žádné sourozence neměla, jelikož maminka přišla o dítě ve 4. měsíci těhotenství z důvodu toho, že ji babiččin přítel shodil ze schodů. Matka zůstala na výchovu sama, chodila do práce na směny (průvodčí), proto p.V. od mala vychovávala babička s dědou. S babičkou a dědou měla hezké vztahy. Otce nepoznala.

2. Dětství

Dětství prožila šťastné díky babičce a dědovi. Když jí bylo 7 let, děda zemřel.

Mezi osoby, kterým se mohla svěřovat, patřila babička a kamarádky ze školy, s matkou takový vztah neměla. Občas jezdili na výlety. Mezi hlavní zájmy patřilo vše spojené s matčinou profesí. Bavilo ji také vyšívání.

3. Zátěžové situace, patologické jevy v rodině

Z vyprávění se dozvěděla, že její **otec byl alkoholik a násilník**, po příchodu z hospody matku **mlátil**, i když byla těhotná.

Když p. Valerie žila v jedné domácnosti s přítelem, **křičel na ní a především na syna**, kterého i **mlátil**. **Ponižoval** ho slovy: „ *že je neschopnej, že je magor.* “

4. Současný život matky

P. Valerie se vyučila švadlenou, posléze si udělala 3 - měsíční cukrářský kurs. 9 let pracovala jako pokladní, má dvě děti, syna 7 let a dceru 3 roky.

Mezi její zájmy patří pečení, příroda a lokomotivy.

V 16. letech se seznámila s přítelem, žili spolu 10 let u jeho rodičů, plánovali svatbu, ale rozešel se s ní těsně před svatbou. Důvodem k rozchodu měla být její matka, která mu kradla peníze z peněženky, když společně za ní jezdili na víkend. Po tomto rozchodu **ztratila důvěru** k mužům a dlouho jí trvalo, než ji získala zpět.

Měla 3 chvilkové známosti, pak si našla partnera, se kterým žila 8 let v různých podnájmech, měli spolu 2 děti.

Několikrát se museli z bytů stěhovat. V jednom případě se chtěl majitel do pronajatého bytu zpátky nastěhovat, v druhém případě majitelka byt prodávala, po třetí museli byt také narychlo opustit. Neměli kam jít, proto odešli do AD, ona s dětmi zvlášť, partner do AD pro muže. Měla **strach**, co jí tam čeká. Měli v plánu bydlet společně v AD pro rodiny s dětmi, jelikož p. Valerie musela **splácet dluhy**, rozhodla se, že půjdou každý zvlášť. Neměli **žádné našetřené peníze**, partner si vydělával jen po brigádách. **Podvodného jednání**, kterého se bývalý přítel dopustil, zjistila, až když přišel **exekuční příkaz** na 300 000Kč. (Když spolu žili, podepsala prázdný list papíru, nenapadlo ji, že ji podvede.)

Se stávajícím partnerem již bydlet nechtěla, byl **bez práce**, proto po uplynutí 1. roku v AD přešla s dětmi do zdejšího Domova sv. Alžběty, jinak jí **hrozilo odebrání dětí**. V době rozhovoru zde byla 3. měsíc. Na nikoho jiného se **nemohla obrátit**, matka žije v bytě 1+1 a pobírá jen důchod. S partnerem jsou nadále v kontaktu kvůli dětem. Soudně mají ošetřené, že 2 krát týdně se s dětmi může stýkat. S matkou **nejsou v kontaktu, nepohodly se**. Vnuka viděla ve 3 letech, vnučku vůbec. Matka je **těžce nemocná, rakovinu** mají v rodině dědičnou. 2 ženy v příbuzenstvu na tuto diagnózu temřely. P. Valerie je pod lékařským dohledem.

Přes seznamovací portál se seznámila s novým přítelem, který ji přijal i s dětmi. Děti ho mají rády. Měla **strach**, jak ji přijmou jeho rodiče, setkání se povedlo.

V době našeho rozhovoru už bylo jisté, že se k němu přestěhuje do rodinného domku. V místě bydliště již má zařízenou novou práci, školku a školu pro děti.

Ke konci rozhovoru mi p. Valerie sdělila, že na svém synovi vnímá negativní změnu v chování od té doby, co žije v AD, konkrétně nepopsala.

5.6.2. Klientky Azylového domu Strakonice – rodiny

1. rozhovor p. Milada – 28 let – p. M. byla při rozhovoru uzavřenější, nesdílná.

1. Původní rodina

Bydleli ve městě v panelákovém domě se 3 sourozenci, **otec zemřel**, když p. M. byly 2 roky. Matka si našla nového partnera, vzali se. Jako rodina trávili volný čas na hřišti nebo procházkami do lesa, na společné dovolené nejezdili. Pak se rodiče rozvedli a matka si našla nového přítele.

Matka pracovala v dělnické profesi, čím se vyučila si p. M. nepamatuje. Otčím pracoval v lese. Po ekonomické stránce jí nic nechybělo. S matkou měla hezký vztah, mohla se jí svěřovat.

2. Dětství

Při otázce na hezké vzpomínky z dětství si p. M. nevybavuje žádné, dětství vnímá spíše negativně, blíže však negativní jevy nepopsala. Ve škole kamarády měla. Zájmy žádné.

3. Zátěžové situace, patologické jevy

O žádných jevech nemluvila, násilné chování se v rodině nevyskytovalo.

4. Současný život matky

P. Milada má 4 děti – syn 8 let, dcera 5, syn 1 rok a 7 měsíců, syn 4 měsíce.

Učila se v oboru kuchař-číšník, ale školu nedokončila. Vyhodili ji ze školy kvůli jejímu **problémovému chování**. S partou kamarádů začala pít a kouřit marihuanu. Příčinu takového jednání si nedovede oddůvodnit. Dle jejích slov ji ovlivnila parta. V 19 letech si našla přítele a otěhotněla. Nejprve bydleli na ubytovně, museli odejít kvůli majiteli. Za matkou jít nemohla, zázemí doma neměla. Našli si dům, kde nebyla k dispozici voda. Oslovil je zdejší AD, kde nyní žijou společně s přítelem asi půl roku.

Kamarádku blízkou nemá, ani v AD, osaměle se však necítí. Přítel pracuje a pomáhá s výchovou, dle jejích slov vše zvládají dobře a je spokojena, tam kde je, nic jí nechybí.

S matkou i sourozenci je v kontaktu, matka stále pracuje.

2. rozhovor – klientka Irena (romka) - 29 let

1. Původní rodina

Žili ve městě, v rodinném domku po babičce. Pochází ze 7 sourozenců, z toho 2 jsou adoptovaní v Praze. Matka se vyučila přadlenou, pracovala 3 roky, pak otěhotněla, otec pracoval v dělnické profesi. Babička s dědou rodinu finančně podporovali po dobu **otcova výkonu trestu**. Poté babička **onemocněla**, podstoupila amputaci nohy. Jelikož se o ni matka nemohla starat, péče o babičku přešla na LDN. Podle p. Ireny nejhorší období, matce hrozilo **odebrání dětí do dětského domova**, proto nastoupila s dětmi do AD.

2. Dětství

Čas trávili většinou doma na zahradě, na výlety moc nejezdili. V dětství se musela p. Irena starat o mladší sourozence. Byla pro ně spíše „náhradní“ matkou, dokonce jeden z mladších sourozenců ji oslovoval „mami“. *„Neměla jsem dobrý dětství, tam byly pořád jenom děti.“* Chyběla ji volnost a možnost si hrát.

Ve škole se někdy cítila **osamělá, s nikým se nechtěla bavit, odháněla děti od sebe**. Dlouho trvalo, než si vybudovala kamarádské vztahy.

O rok starší bratr byl člověk, kterému se doma mohla svěřovat, byla to její nejbližší osoba. Bavilo ji malování.

V dětském domově měla jednu vychovatelku, ke které měla **důvěru**.

3. Zátěžové situace, patologické jevy

Když bylo p. Ireně 14 let, otec nastoupil **do výkonu trestu na 5 let**. Matka s dětmi musela odejít do AD, tam žili 2 roky.

Jednou p. Irenu a její 2 sestry (4 a 5 let) rovnou ze školy z vyučování **odvezli do dětského domova**. Starší bratr tam již byl, domů jezdil jen na víkendy.

*„ Já jsem **byla úplně v šoku, já sem nevěděla ani o co de, jenom mi řekli právě, že maminka o tom ví, a když jsem potom večer volala mámě, tak ona o ničem nevěděla.**“... „...že prej se o nás nestarala a takový věci, že jsme do školy nechodili, ale škola dala právě posudky, že jsme pravidelně chodili do školy, že jsme chodili čistý, úkoly pravidelně jsme měli, **prostě jsme nepochopili.**“... „...**nejhorší to bylo vysvětlit těm dvěma malým, oni si mysleli, že jsme pořád na nějakým táboře...**Asi 3 měsíce jsem jim furt tajila, že jsou na nějakém táboře, pak už jim to bylo divný, tak jsem jim to musela vysvětlit.“*

Odpověď na otázku, jak snášela ten pobyt v dětském domově: *„ Já jsem si říkala, že jsou tady moji sourozenci, že jsem tady s nima, že nás nerozdělili a na druhý straně jsem si zase říkala, **co dělá máma, kde je.**“... „**Bylo to těžký, no.**“*

V dětském domově byla p. Irena do 18. let, matka za dětmi dojížděla, v 15 letech směla jezdit domů. Sestry si mohla vzít matka domů, když jim bylo 12 a 13 let.

Po návratu z dětského domova p. I. bydlela asi 6 měsíců s matkou v pronajatém bytě, museli se odstěhovat do jiného bytu, kde bydleli 3 roky. Na živobytí si **matka musela půjčovat peníze, zadlužila se, nebyla schopna splácet** nájem.

Strejda pomohl matce zajistit nové bydlení v jiném městě, p. I. zůstala na čas u známých, poté se rozhodla jet za matkou a vypomáhat jí v domácnosti, z tohoto důvodu **odešla ze školy**. Pro ni **byla přednější pomoc matce s dětmi, než dokončení školy**.

Po výkonu trestu se otec vrátil zpět k rodině, s matkou jsou spolu dodnes.

4. Současný život matky

Stará se o syna (8 let) z předchozího vztahu jejího přítele.

V dětském domově se učila v oboru kuchař – číšník, vzdělání nedokončila.

P. I. pracovala jako dělnice ve výrobě a v brusírně na směny.

Ve 23. letech si našla přítele, žili spolu 2 roky v bytě. Přítel pobíral invalidní důchod, měl kladný vztah k **alkoholu a drogám**, z jeho strany docházelo k **domácímu násilí**. Rozešli se a p.I. šla k matce.

Ze vztahu si odnesla **fyzické a psychické následky**. „*Pak už jsem jakoby přítele nechtěla, já jsem se už bála, tak jsem byla nějakou dobu sama.*“ Kvůli zanedbání zánětu slepého střeva a následné operaci zjistila, že **nemůže otěhotnět** přirozenou cestou.

Našla si nového přítele, se kterým je nyní 5 let. Krátce bydleli u přítelova bratra, pak si našli své bydlení s prací ve městě. Po nějaké době se znovu stěhovali za jinou práci, kde byli oba zaměstnání na směny. Kvůli snižování stavu **dostali oba výpověď, neměli finanční zajištění**, a proto oslovili na základě matčiných informací tento AD. Podstoupila umělé otěhotnění, v době rozhovoru mi sdělila, že je krátce **po potratu**. Za pár měsíců jim měla vypršet roční lhůta pobytu v AD a následné stěhování do bytu. Přítel pracuje, finančně se uživí. Budou se pokoušet znovu o umělé oplodnění. Během rozhovoru na toto téma bylo vidět, že ji trápí neschopnost otěhotnět.

Ze zájmů se stále věnuje malování.

Sebereflexe p. I. - „*Já si taky někdy říkám, že jako že jsem měla jakoby zkažený dětství, tak i teď zkažený jakoby v té dospělosti.*“

3. rozhovor – klientka Sabina - 19 let (romka)

- velmi milá, bezprostřední.

1. Původní rodina

Bydleli ve městě v bytě u dědy, po 8 letech dostali městský byt, má 4 sourozence. Matka se učila švadlenou a školu nedodělala, táta se učil na zedníka, také se nevyučil, šel rovnou pracovat, aby mohl finančně podporovat dědu. Rodiče spolu vyrůstali jako děti, pak spolu začali chodit a nakonec se vzali. Vztah k oběma rodičům přátelský, mohla se svěřovat se vším spíše tátovi. V rodině jí nic nechybělo.

2. Dětství

Na základní škole jí učitelky i spolužáci, především holky, dávali **narážkami najevo, že je romka**. Měla tam jen jednu kamarádku a svou sestřenicí. Záměrně propadla, nechtěla do školy chodit, protože zažívala od 7 let **stres**. „*To bylo **příšerný**, já jsem byla **strašně vystresovaná** z toho, **nechtělo se mi do školy, nechtěla jsem chodit na obědy**.*“ Pak přestoupila na jinou školu, kde se jí líbilo.

Na otázku dětství odpověděla: „*chtěla bych zpátky, hned, chtěla bych být v tom svém pokoji, ale mně se hlavně líbilo, že jsem se tam **cejtila úplně jako doma**, nechtělo se mi ani ven, já sem **byla úplně šťastná**.*“ Ráda kreslila, líbilo se jí také líčení, hlavně u ostatních.

3. Zátěžové situace, patologické jevy

Šikana ve škole.

4. Současný život matky

Má syna 1,5 roku.

Studovala střední školu s maturitou obor cestovní ruch, který nedostudovala z důvodu otěhotnění. Nejprve s přítelem bydleli s rodiči, pak si našli byt, který byl v dezolátním stavu. Správce jim slíbil, že byt opraví, což se nestalo. Bydleli tam necelý rok, hádky se správcem bytu, žila ve **stresu**, hodně zhubla, pak se na čas přestěhovali k dědovi do bytu, kde dohromady bydlelo 10 osob. Matka jim našla tento AD. Přítel není vyučen, pracoval v nemocnici v prádelně, nyní pracuje na výkopových pracích.

S rodinou je v kontaktu, má se komu svěřit.

V AD se jí líbí, nejvíc si užívá klidného prostředí, v partnerovi má oporu. Ze zájmů vyjmenovala čtení, tancování a kreslení. Mají s přítelem příslib bytu z města. Na konci rozhovoru se mi zeptala, zda mám všechno a jsem spokojena.

Sebereflexe p. S.

„... protože to je **fakt těžký, strašně těžký**, protože ty ženský fakt **nemaj ani někdy ty peníze, aby mohly něco těm dětem koupit** a je to blbý, protože fakt, když pujdete ven a uvidíte nějakou mámu, co má kočárek a dítě a teď se podíváte na tu druhou, co má ten kočárek a to dítě, tak fakt uvidíte rozdíl, protože ta mu **může dopřát všechno** a ta druhá je ráda, že **má ho kam dát, že má mu co oblíct a mu dát co najíst** a je jí **strašně líto**, to vim sama, že **nemá to, co ten drugej**.

Mě to **strašně mrzí**, já to taky někdy takhle mam a **strašně mně to vadí**, protože muj malej je zdravej, nádherně se směje, baví se se mnou, všechno možný dělá a já bych mu chtěla dopřát to samý, to ty co mají z bohatších rodin, ale nemůžu, protože to všechno stojí ty debilní peníze.

Na jednu stranu jsem ráda, že mam kde bejt, protože už nechci bejt ani u mamky, nemám soukromí u dědy, prostě nikde, chci mít sama svoje už, беру to jako **naději**, že bych mohla mít svůj byt a žít si už v klidu, ale na druhou stranu **mě mrzí, že jsem musela dopadnout tak, že sem musela jít do místnosti, který já říkám domů a některý tomu říkají prostě, že na střídačku, protože se tady střídají lidi a to mě mrzí, protože vim, že sem chodí malej a zvyká si na to, že je to doma, fakt von už ví i dveře, ke kterým má jít, že de domů** a přitom je to, **tady je strašně lidí**, já když na to koukam jiným pohledem, tak vidim, kolik je tu lidí a **ani jeden si nemůže říct, že je to domov, protože za pár dní musí jít pryč, pár měsíců a jde pryč a jde tam zase někdo jinej a to mě mrzí, mrzí a mrzí mě to taky, že to stojí peníze, že to stojí peníze, to je blbý**.

Jsem ráda, že **mam tu naději**, že pujdu pryč, že už bych do pronájmu nešla, **mam strach, to je strašný**. A ještě teď, když jsme romové, tak nechtěj, oni se už dopředu nechtějí, já sem volala kolikrát a jste romové a já už si říkam schvalně: řeknu, že ne, teď si říkam ne, no protože tu sousedi mají, že nechtěj, že tam nechtěj romy. A i když jsme dva a máme peníze, máme třeba 30 000 Kč na kauci, stejně prostě jste romka, buďte si kde chcete.

Ale jim stačí třeba i, že jste romka, už nechtěj, protože třeba jsou některý lidi, co chtěj, co si myslí, že to je stejný, že jsou ty lidi stejný, nechtěj, no. Lepší Čech, ten je v klidu, je slušnej, baví se, nemluví tady halaba, že jo, mluví s náma česky, ví, jak se má chovat a tohle a já sem v klidu, mam každej měsíc peníze a nic mi tam nezničí.

A hlavně hodně Čechů nemaj tolik dětí jako romové, a proto chtějí většinou Čechy, a ty děti se umí i líp chovat, než ty naše, ty naše jsou takoví, že úplně strašně tancujou, hrajou, ted' dělají ty blbosti, hrajou na kytary a ty vaše jsou takoví klidnější, že sedí u počítače, kreslí si a dělaj takový ty ty... Realita je jiná, no. Už to takhle není, jako předtím, předtím to tak bylo, já jsem třeba byla u dědy a pořád tam hrál a už tam bydlí tolik let a ty Češi, jako vy, k němu chodili domů poslouchat, jedli tam, bavili se s náma, jako kdyby to bylo úplně normální. No a ted'ko ne, ted'ko si zavřou okna a úplně, jedte s tím tam a hotovo. Je to divný!"

Po vyslechnutí a sdílení rozhovorů se všemi respondentkami jsem se začala zabývat myšlenkou, jakým způsobem se v AD pracuje s těmito těžkými životními příběhy a bezesporu prožitými traumatickými událostmi, které nutně musí přinést těmto ženám celoživotní následky. Informovala jsem se v různých AD a zjistila následující poznatky: některá zařízení mají k dispozici svého ambulantního lékaře, v jiných dochází k pravidelné intervenci odborného lékaře s klientkami. Jedno zařízení poskytovalo psychologické služby, ze strany klientek však nebyl zájem. Nejčastější forma pomoci je ta, že sociální pracovníce AD posílají klientky přímo k daným odborníkům dle závažnosti osobního problému (psycholog, psychiatr, terapeut). Existuje jistě mnoho soukromých lékařů, ovšem tyto služby si klientky z důvodu nedostatku finančních prostředků dovolit nemohou.

5.7. Shrnutí šetření

Šetření probíhalo na základě vedených rozhovorů s klientkami AD pro matky s dětmi a rodiny. Primárním východiskem pro uskutečnění rozhovorů byly vytvořené výzkumné otázky k danému tématu, shrnuté do 4 tematických okruhů. Každé klientce jsem v praktické části bakalářské práce změnila jméno, které dále uvádím jen počátečním písmenem jako :

p. K., p. B., p. Š., p. V. (klientky AD pro matky dětmi)

p. M., p. I., p. S. (klientky AD pro rodiny)

1. tematický okruh: Původní rodina

- v tomto okruhu jsem se zaměřovala především na složení rodiny, ze které respondentky pocházely a prostředí, kde žili. Další otázky směřovaly na vzdělání, zaměstnání rodičů a společně trávený volný čas.

Důležitým aspektem pro mě byly otázky ohledně blízkých vzájemných vztahů v rodině a co respondentky nejvíce postrádaly. Dále jsem se ptala na ekonomické zázemí, zda v rodině byla zkušenost s bezdomovectvím nebo pobytovou sociální službou AD. (V následujícím textu uvádím jen resp.)

Z výpovědí jsem zjistila, že z celkového počtu 7 respondentek jich 5 žilo v úplné rodině, tzn. matka, otec nebo nový partner po rozvodu. 3 resp. uvedly rozvod rodičů, v případě

p. V. krátce po narození, takže otce nepoznala vůbec, přesto uvedla, že prožila „šťastné dětství“.

Většina resp. s rodinou vyrůstala ve městě převážně v bytech, 2 klientky uvedly v rodinném domě se zahradou. Stejně tak ve většině případů téměř všechny klientky uvedly, že vyrůstaly se sourozenci, **p. V.** žila jen s matkou bez sourozence a **p. Š.** s oběma rodiči bez sourozence (zemřel a o tom nechtěla hovořit.)

Co se týká dosaženého vzdělání rodičů resp., kromě **p. S.** byli všichni vyučeni v nějakém oboru, **p. B.** si nemohla vzpomenout, čím se její matka vyučila. Taktéž všichni rodiče byli zaměstnáni.

Blízké vztahy s rodiči uvedly pouze 3 resp., v ostatních případech rodiče „ nahrazovaly“ většinou sourozenci a babička s dědou. **P. K.** uvedla: „ *Babička byla zlatíčko.* “

Na otázku společně stráveného času v rodině, z výzkumu vyplynulo, že volný čas s rodiči byl vyplněn procházkami do lesa, hraním na hřišti, výlety a návštěvami za příbuznými. U výše uvedených resp. v rodinách tento čas „nahrazovala“ péče babičky, dědy a nová partnerka otce jako v případě **p. B.**

Na ekonomické zázemí rodiny si stěžovala **p. B.** a **p. K.**

P. I. vypověděla, že po nastoupení otce do výkonu trestu, musely s matkou odejít do AD a finančně jim pomáhala babička s dědou. Další dvě resp. finanční problémy nezmiňovaly a v rodině **p. M.** a **p. S.** citováno jejich slovy: „*Nic nechybělo.* “

Naopak na otázku, co resp. nejvíce v **rodinném prostředí chybělo**, odpovídaly: fungující vztahy a citové projevy mezi rodiči, projev citů, mazlení, opora, podpora, starostlivost, projev pochvaly a radosti z úspěchu dítěte. **P. B.** Další chybějícím faktorem byla důvěra, moci se svěřit někomu s trápením, volnost, možnost si hrát, jezdit na rodinné nebo školní výlety a také jídlo, oblečení a teplo.

Předpokládám, že rodiny, ve kterých dotazované respondentky vyrůstaly, nepatřily do oblastí sociálně vyloučených, které by vykazovaly zhoršenou dostupnost služeb. Míním tak na základě výpovědí, které resp. uvedly. Vesměs všechny respondentky bydlely ve městech (byty, rodinné domy se zahradou), kde je vysoký předpoklad dostupnosti ke vzdělání, sociálním, lékařským službám a uplatnění na trhu práce. Což se potvrzuje i dalším zjištěním, že všichni rodiče respondentek byli zaměstnáni. Zbývající 2 rodiny bydlely sice na vesnici, zato v blízké dostupnosti většího města. Rodiny 4 respondentek se nepotýkaly s nedostatkem financí, ale zbývající 3 uvedly, že dostatek prostředků neměly. Výpověď p. **K.** „ *Otec peníze prohrával v kartách.*“ Nedostatek finančních prostředků byl také důvodem, proč matka s p. **I.** musely využít sociální pobytovou službu azylového domu. V úplné rodině tzn. matka, otec a sourozenci žilo 5 respondentek. V dalších 3 rodinách došlo k rozvodu a většinou si matky našly nového partnera. Rodiny trávily společný čas s dětmi běžnými aktivitami, jako jsou procházky, hřiště, návštěvy, ovšem ve čtyřech případech za rodiče tyto aktivity přebíraly babička s dědou. A svou roli často sehrály i v citových projevech. Výpověď p. **B.** „...*tak si táta našel novou přítelkyni ve vesnici. Měla nás ráda. Starala se o nás, koupala, mazlila, četla pohádky, dávala nám lásku a vše, co máma nebyla schopna.*“

Jak uvádí Hradecká, Hradecký narušené vztahy v rodinách jsou jedním z mnoha faktorů příčin bezdomovectví. O narušených rodinných vztazích také vypovídá, že pouze 3 respondentky ze 7 dotazovaných měly se svými rodiči hezké vztahy.

2. tematický okruh: Dětství

- zde mé otázky směřovaly ke vzpomínkám na dětství, která osoba nebo zkušenost z dětství nejvíce resp. ovlivnila. Zajímalo mě, jakým zájmům, koníčkům se věnovaly ve volném čase. Dětství je spojeno se základní školou, proto další otázky směřovaly na vztahy ke spolužákům, učitelům a kamarádům mimo školu, příp. kdo jim pomáhal s učením. Dále jsem se ptala, zda doma prožívaly strach, úzkosti, hlad, zimu, bití, útky z domova. Zda měly zkušenost s drogou a zkušenost s nějakou sociální službou.

2 dotázané resp. prožily velmi těžké dětství. V rodinách zažívaly fyzické a psychické týrání, sexuální zneužívání, bití, výhrůžky, nadávky, posměšky, hlad, zimu. Týrání probíhalo v prvním případě od obou rodičů, v druhém od matky a vlastní sestry.

Stejně tak tyto ženy zažily šikanu ve škole. **P. K.** kvůli tomu, že „*chodila oblékaná z rodiny jako „hadrárka“, samá modřina, zakřiknutá, nemluvila, bála se, nebyla průbojná.*“

P. B. „... *Ba naopak, se mi stávalo, že když to, tak spolužáci naschvály, plivali do tašky a ničili mi věci, strašný naschvály, i ještě dělaly kvůli tomu, že že vlastně, jak jsem se nekoupala a to tak to je jasný, že to odpudí, takže vlastně díky tomu jsem ani kamarády nějak neměla. Takže já jsem spíš poznala víc v dětství spíš to špatné.*“

Se šikanou se setkala také **p. S.** Spolužáci, především holky a učitelky jí dávali narážkami najevo, že je romka. Oporou jí byla jen jedna kamarádka a sestřenice. Jinak své dětství popisuje šťastně. Hezké vzpomínky na dětství měly ještě další 2 resp.

P. M. označila své dětství jako negativní, ale žádné záporné jevy blíže nepopsala, kamarády ve škole měla. A také za negativní ho označila **p. I.** „*Neměla jsem dobrý dětství, tam byly pořád jenom děti.*“

Ze 7 dotazovaných matek měla zkušenost s lehkou drogou pouze 1, s pobytovou sociální službou AD 1 resp. a v dětském domově vyrůstaly 2 resp.

Mezi koníčky a zájmy převažovalo především kreslení, dále resp. uvedly líčení, zpěv a vyšívání.

2 resp. neuvedly žádné zájmy.

Ze všech výpovědí resp. vyplynuly tyto negativně prožívané emoce v dětství: trauma, všudypřítomné strachy, především strach ze ztráty domova a dlouhotrvající stres.

Na otázku, která osoba nebo zkušenost v dětství dotazované respondentky nejvíce ovlivnila, 2 z nich uvedly, že mají hezké vzpomínky, ale dále odpovědi nekonkretizovaly. **P. S** uvedla šťastný domov: „*Chtěla bych zpátky, hned, chtěla bych být v tom svém pokoji, ale mně se hlavně líbilo, že jsem se tam cítila úplně jako doma, nechtělo se mi ani ven, já sem byla úplně šťastná.*“ a zároveň negativní zkušenost se šikanou ve škole: „*To bylo příšerný, já jsem byla strašně vystresovaná z toho, nechtělo se mi do školy, nechtěla jsem chodit na obědy.*“ Ostatní respondentky vypovídaly v negativním duchu. Každá z nich se setkala ve větší míře s fyzickým a psychickým týráním, sexuálním zneužíváním, šikanou ve škole a zanedbáváním po stránce materiální, ekonomické a citové. **P. K.** dle její výpovědi byla „*týraná, mlácená kabelem, svazovaná, zavíraná do sklepa, ve 12. letech ji otčím znásilnil.*“

Jsem přesvědčena, že tyto patologické jevy musí negativně ovlivnit budoucí život respondentek především po stránce psychické.

Vycházím z Maslowovy pyramidy potřeb. Pokud jsou totiž dlouhodobě narušovány potřeby fyziologické, potřeby bezpečí a jistoty, sounáležitosti, uznání, úcty a seberealizace, tak nutně dochází ke stresovým situacím, prožívání frustrace, deprese či psychické deprivace. O psychické deprivaci se blíže rozepisuji v teoretické části bakalářské práce. Potvrzuji ještě výrokem Říčana: „...stav, kdy člověk nemá dlouhodobě dostatečnou příležitost k uspokojení některé ze svých základních psychických potřeb – nejčastěji potřeby stabilního vřelého citového vztahu a potřeby stimulace.“

V takovém rodinném prostředí se pro dítě těžko hledá zázemí pro uskutečňování svých zájmů. Není tedy překvapením, že v odpovědích resp. se rozmanitý výčet koníčků a zájmů neobjevil.

Ze 7 dotazovaných respondentek měla zkušenost s lehkou drogou pouze 1, s pobytovou sociální službou AD také 1 resp. a v dětském domově vyrůstaly 2 resp.

Děti v toxickém prostředí prožívají různorodé emoce. Výpověď p. **B.** „*Mamka byla jeden čas strašně špatnej člověk, to bylo hrozný.*“ Mezi nejčastějšími dotazované resp. uváděly především dlouhotrvající stres a strach, strach ze ztráty domova, trauma. Tyto emotivní stavy se stávají jakousi odpovědí na nežádoucí patologické jevy v rodinném prostředí. Langmeier a Matějček hovoří o: „*Situaci, v níž dítě strádá nedostatkem takového citového pouta, vede k řadě poruch duševního zdraví, které podle stupně a trvalosti takové deprivace jsou různě těžké a popřípadě nenapravitelné.*“

Respondentky v dětském věku se nesetkávaly s negativním jednáním jen ze strany rodičů, ale také sourozenců, jako v příp. p. **B.** „*Sestra mě nenáviděla, smála se tomu, když mi matka ubližovala. Když slyšela její slova, že mě ráda nemá, tak to opakovala po mémě. Dokonce na mě vzala i nůž.*“ Tento příklad z praxe potvrzuje teoretickou část mé bakalářské práce, kde se tomuto tématu věnuji v kap. 1.7.5. Výchova, učení, socializace.

3. tematický okruh: Zátěžové situace a patologické jevy v rodině

- mezi tyto jevy jsem zařadila úraz, nemoc, ztráta zaměstnání, zadluženost, splácení dluhů, péče o osobu blízkou, úmrtí rodiče, rodič ve výkonu trestu odnětí svobody, závislosti rodičů na alkoholu, drogách, gamblerství, týrání psychické, fyzické a sexuální zneužívání.

Přestože jsem pro svůj výzkum pracovala jen s počtem 7 resp., je pro mě alarmující zjištění, že kromě 3 resp., které uvedly, že v rodině žádné násilné chování neprobíhalo,

jedna z nich potvrdila u svého partnera sklon k alkoholu a nastoupení do výkonu trestu odnětí svobody a druhá zažila šikanování ve škole, tak ve zbývajících rodinách i manželských nebo partnerských vztazích respondentek v dospělém věku, se vyskytují výše popsané patologické jevy. 2 resp. zažily v rodině i partnerských vztazích fyzické, psychické týrání a sexuální zneužívání.

Toto týrání zažily i jejich děti. **P. K.** „*Přítel týral půlročního syna. Chtěl ho vyhodit z okna, studenou a horkou vodou ho poléval, zlomil mu nos.*“ **P. B.** „*Když jsem byla těhotná, v pyžamu i s dcerou nás vyhodil ven a nechal spát v zimě na schodech... Pod vlivem alkoholu vzal dceru za krk a mlátil s ní o postel.*“

Další 2 resp. byly vystaveny fyzickému a psychickému násilí bez sexuálního zneužívání.

Sklony k alkoholu, ať u rodičů nebo partnerů, užívání drog, hraní na automatech, krádeže, peněžní podvod, vyhrožování smrtí se zbraní i bez, výkon trestu odnětí svobody, zadluženost, ekonomické problémy, hádky o rozdělení dětí do péče se objevily v rodinách a partnerstvích u 4 resp.

Suicidálnímu jednání byly vystaveny 2 resp., v jednom příp. se resp. pokusila sama o sebevraždu, **p.K.** „*Ze zoufalství jsem si ve 30 letech podřezala žíly, nechtěla jsem žít.*“

Ve druhém resp. byla přítomna takovému pokusu u své matky. **P. B.** „*Nastala hádka, máma utekla do kuchyně, tam si podřezala obě ruce. Zamkla se v kuchyni a křičela, že nechce žít.*“ Sama však také uvedla, že měla stejné myšlenky po celou dobu života.

Jako další zátěžovou situaci uvedla 1 resp. potrat a 2 resp. narození těžce mentálně postiženého syna. Z dotazovaných výpovědí resp. vyplynulo, že v partnerství se vyskytovala žárlivost, ponižování, podezíravost a zesměšňování. Z prožívaných emocí resp. pak zoufalství, strach, zklamání, nenávisť, nedůvěra, pocity méněcennosti a viny, pláč. Po prožití těchto negativních jevů v rodině a partnerstvích resp. nejčastěji uvedly tyto následky: ztráta důvěry v muže, depresivní sklony, trauma, bloky v citové oblasti, neschopnost se zamilovat, sklony suicidálnímu jednání.

Tento tematický okruh otázek byl velmi náročný. Respondentky si znovu v rozhovorech připomínaly negativní zážitky. Pro mnohé z nich se v dospělém věku opakovaly stejné zátěžové situace jako v dětství. Patří mezi ně: fyzické, psychické týrání, sexuální zneužívání a násilí. Výpověď p. **K.** „*V 18 letech jsem si našla přítele, který mě mlátil, týral a znásilňoval.*“

Domnívám se, že emoce z těchto prožitých zážitků z dětství se u respondentek v dospělosti ještě znásobí, prohloubí a mohou vznikat různé blokace a traumata zakořeněná hluboko v duši. P. K. odpověděla, že „...*dodnes mám trauma a začaly mi epileptické záchvaty.*“ Tuto výpověď potvrzují v teoretické části výrokem Matouška: „*Bití dětí zanechává stopy na těle i na duši.*“

Ve svém výzkumu chci také poukázat na transgenerační přenos zneužívání dětí, o kterém se krátce zmiňuji v teoretické části bakalářské práce. Z výpovědí respondentek jsem zjistila, že dvě rodiny vykazují známky tohoto přenosu. P. K. prožívala psychické, fyzické týrání a sexuální zneužívání v dětství i dospělosti, stejně tak její dcera v pěstounské péči a malý syn týrání ze strany partnera. P. B. vypověděla, že její matku, když byla dítě, sexuálně zneužíval vlastní otec (děda p. B.) a sama p. B. byla v dětství i dospělosti fyzicky, psychicky a sexuálně zneužívána.

Z výpovědí dotazovaných respondentek vyplývá, že v jejich rodinném prostředí či partnerském vztahu se objevují závislosti na alkoholu, drogách, hře na automatech, dále exekuce a splácení dluhů, osoba ve výkonu trestu odnětí svobody a také u 2 respondentek sklony k suicidálnímu jednání. Jsem přesvědčena, že závislostní jednání a ostatní sklony k patologickým jevům vedou k narušení základních funkcí rodiny, jak popisuje Fischer: „*V některých případech se rodina může stát sama o sobě zátěží. Může se tak stát i zdrojem vzniku a rozvoje různých psychických problémů a následných sociálně patologických jevů. Může dojít k vážnému narušení psychosociálního vývoje a fungování všech jejích členů, zejména ale dětí.*“

4. tematický okruh: Současný život matky s dítětem

- v tomto okruhu jsem chtěla zmapovat současnou životní situaci klientek v AD, počet dětí, jejich věk, vzdělání a zaměstnání klientek. Otázky směřovaly také na příčinu nebo důvod pobytu v AD, zda si v této komunitě dokázaly vytvořit nějaké blízké vztahy a také, zda udržují kontakty se svou původní rodinou nebo někým blízkým. Zajímalo mě, čemu se věnují ve volném čase, kromě péče o děti.

Výpovědi ukázaly, že z celkového počtu 7 respondentek se vyučily pouze 2. Důvodem byla neplánovaná těhotenství, vyhazov ze školy za problémové chování a dobrovolný odchod ze školy kvůli pomoci matce s péčí o sourozence, nikoliv z důvodu nerovného přístupu ke vzdělání. Předpokládám, že problémové chování, tzv. sociální provokace, kterou popisuje Říčan, je vyústěním dlouhodobého prožívání emoční deprivace dítěte. Všechny ženy byly zaměstnány, kromě 2 resp. z důvodu otěhotnění.

Důvodem k nastoupení do AD byly především ekonomické problémy, násilné chování partnera a vyhazov z bytové jednotky od rodičů nebo samotných pronajímatelů. O faktorech, které mohou předcházet bezdomovectví, se rozepisují v kap. 3.4., kam spadají právě materiální, vztahové, osobní a institucionální faktory.

Na otázku, zda si vytvořily resp. v AD nějaké kamarádské vztahy, pouze 2 odpověděly kladnou odpověď. **P. K.** „ *Jsem tady moc šťastná, jsme tady rodina.* “ V ostatních případech preferovaly spíše samotu a klid. Potěšující zjištění pro mě bylo, že pouze 2 resp. nebyly v kontaktu se svou rodinou. Ostatní resp. navštěvovaly děti s vnoučaty, kamarádky a širší rodina.

Na otázku, zda respondentky ve svém volném čase v AD provozují nějaké záliby, jen 2 resp. uvedly, že se věnují zálibám jako v dětství (malování, kreslení, čtení, tanec). Výpověď p. **B.**: „...*Já nikam nechodím, jsem pořád tady, občas jsem kreslila, teď nemám náladu.* “

Sobotková se zmiňuje o tom, že funkční rodina stojí na „ *soudržnosti, adaptabilitě a komunikaci.* “ Z výpovědí většiny respondentek jejich rodinné prostředí na těchto pilířích nestojí. Domnívám se, že vlivem zátěžových situací a probíhajících nežádoucích jevů v rodinách byly narušeny základní funkce fungování rodinného soužití, nejen po materiální a ekonomické stránce, především pak po stránce emocionální, ochranné, pečovatelské, relaxační a výchovné, jak funkce rodiny popisuje Kraus. Výše jsem již popisovala, že dlouhodobé prožívání nadměrně stresových zážitků u dětí a neuspokojování jejich přirozených potřeb vede k následné psychické deprivaci, změnám chování, soustředění a jiným poruchám. Ovšem tato duševní traumata si dítě odnáší až do dospělého života, do svých vztahů, rodin a snaží se je nějakým způsobem „ léčit.“ Ze všech výpovědí jsem shrnula, jaké emoce prožívají respondentky nyní v dospělém věku a následky po všech prožitých traumatech. Mezi emoce a projevy patří: zoufalství, strach, zklamání, nenávisť, ponižování, pocity méněcennosti a viny, lítost a pláč. Jako následky uvádím: ztráta důvěry v muže, neschopnost se zamilovat:

p. **K.** „ *Nejsem schopna přijmout muže, blok. Už nemůžu, nemiluji. Chlapa nechci, blok celkově, nemám důvěru, nenávisť, chlapi mi smrdí.* “ , depresivní sklony, trauma, sklony k suicidálnímu jednání: p. **B.** „... *Ale to mi to napadlo několikrát, ono mi to napadá i furt, ale člověk vidí ty děti a nemůže, musí uvažovat nad těma dětma, ne nad sebou. Takže tak furt se do sebe nechávám kopat.* “ ... „... *Já si furt říkám, jsem slabá žena, já si furt myslím, že jsem nula. Já si říkám, že kdybych vina nebyla, tak děti nejsou tady, tak jsou doma a mají všechno, co potřebují.* “ „...*...Já si vždycky tu vinu dávám sobě.* “

Jsem moc ráda, že pobytové sociální služby azylových domů pro matky s dětmi všem klientkám umožňují přístup k různým odborným poradenstvím a psychoterapiím, jež jim mohou pomoci alespoň zmírnit či postupnými kroky vyléčit celoživotní psychická traumata, aby mohly začít žít svůj život plnohodnotně a smysluplně.

Mým dalším cílem ve výzkumu bylo také porovnat, zda tuto životní situaci lépe zvládají respondentky s dětmi bez partnerů či s partnerem. Z dotazovaných výpovědí vyplývá, že ty klientky, které bydlely s partnerem v AD pro rodiny s dětmi, zažívaly partnerskou oporu, pomoc s výchovou o děti a finanční jistotu, protože všichni partneři pracovali.

I když některé respondentky v AD pro matky s dětmi uváděly, že si našly spřízněnou osobu v AD, ve které mají také oporu, přesto na zbývající chod domácnosti, péči a výchovu dětí jsou samy. A především prožívají nejistotu finanční a bytovou.

Na závěr se chci ještě zmínit o pojmu domov, který je úzce spjat s rodinným prostředím. Tématu domova jsem věnovala v kap. 1.6. v hlubším pojetí.

Když uvážím, že každý člověk, než se narodí, je propojený 9. měsíců v nějakém emocionálním vztahu se svou matkou, vnímá její pocity, emoce a vše, co se kolem ní odehrává, více v kap. 1.7.1. Vyrůstá v jejím lůně, v bezpečí, mohu říci „doma u maminky.“ Domnívám se, že každý člověk podvědomě touží po domově, zázemí, bezpečí a hlavně té jistotě, že se má kam vrátit. O to více si myslím, že po domově a vším, co k němu patří, bytostně touží právě ženy z azylových domů, které žili v takovém rodinném prostředí, kde bychom tyto atributy hledali jen těžko.

Výpověď p. **B.** „... *Ale to je zrovna to, co já jsem za život pro děti nechtěla, protože si vemte, že to je každý rok, musej mít jinou školu, jiný doktory, jiný učitele, jiný kamarády a vlastně nikde nejsou **doma**, **nikde nemají zázemí**.*“

Výpověď p. **S.** „...*ale na druhou stranu mě mrzí, že jsem musela dopadnout tak, že sem musela jít do místnosti, který já říkám **domů** a některý tomu říkají prostě, že na střídačku, protože se tady střídají lidi a to mě mrzí, protože vim, že sem chodí malej a zvyká si na to, že je to **doma**, fakt von už ví i dveře, ke kterým má jít, **že de domů** a přitom je to, tady je strašně lidí, já když na to koukam jiným pohledem, tak vidim, kolik je tu lidí a **ani jeden si nemůže říct, že je to domov**, protože za pár dní musí jít pryč, pár měsíců a jde pryč a jde tam zase někdo jinej a to mě mrzí...“*

ZÁVĚR

V bakalářské práci na téma Vliv rodiny na fenomén ženského bezdomovectví jsem se zaměřila na fungování rodinného prostředí u žen, které musely pod nepříznivou sociální situací vyhledat pomoc pobytové sociální služby Azylový dům pro matky s dětmi. Mým cílem bylo zmapovat průběh jejich života od dětství až po dospělost. Především jsem soustředila pozornost na možné vyskytující se nežádoucí patologické jevy v rodinách, které mohly výrazně negativně ovlivnit životy těchto žen.

Práce obsahuje část teoretickou a praktickou. Teoretickou část jsem rozdělila na kapitoly - Rodina, Sociálně patologické jevy v rodině, Bezdomovectví a Azylové domy.

V největší míře se věnuji kapitole Rodina, protože si myslím, že je to téma, vzhledem k mému pojetí bakalářské práce, obsahující široké spektrum vzhledů do dané problematiky. Ve druhé kapitole se zaměřuji na zátěžové a negativní jevy v rodině, jejich druhy a determinující faktory. Třetí kapitola pojednává o příčinách a formách bezdomovectví. A čtvrtou kapitolu uzavírají azylové domy, jejich činnost a působení.

Využila jsem řadu odborné literatury, zákony České republiky, webové stránky různých organizací a mnohé informace jsem čerpala také z internetových zdrojů.

Praktická část mé bakalářské práce probíhala formou rozhovorů s klientkami v azylových domech pro matky s dětmi a azylových domech pro rodiny s dětmi. Velmi si vážím výpovědí všech žen, které mi v důvěře sdělovaly své životní příběhy, mnohdy velmi traumatizující a bolestivé. Výpovědi respondentek jsem analyzovala a porovnávala s teoretickými poznatky. Pro upřesnění poznatků a shodu teorie a praxe jsem vkládala přímé citace respondentek k danému tématu či otázce.

Při tvorbě této bakalářské práce, bližšího vniknutí do problematiky ženského bezdomovectví a především po vyslechnutých rozhovorech ve mně vyvstal můj osobní cíl.

Ráda nabídnu nějakému azylovému domu zájmové činnosti pro ženy, pokud by projevíly zájem. Mezi mé aktivity patří tvůrčí ruční práce, pečení, výuku šití nebo pohybové aktivity ve formě cvičení či tance.

Tato bakalářská práce může posloužit jako studijní materiál pro jednotlivce, organizace nebo sociální služby, které se touto problematikou zabývají.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BĚLÍK, Václav, Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0599-1.
- DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
- DUŠOVÁ, Bohdana, Martina HERMANNOVÁ a Vladimíra MAJDYŠOVÁ. *Potřeby žen v porodní asistenci*. Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-271-0837-4.
- FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.
- HELUS, Zdeněk. *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973. Knižnice psychologické literatury.
- HOGENOVÁ, Anna. *Fenomén domova*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. ISBN 978-80-7290-705-2.
- HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
- HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.
- KVĚTON, Petr. *Hraní videoher v dětství a dospívání: dopady a souvislosti v sociálně-psychologické perspektivě*. Praha: Grada, 2020. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-2887-7.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- LANGMEIER, Josef. *Psychická deprivace v dětství*. 3., dopln. vyd. Praha: Avicenum, 1974. [2]
- LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6. Dostupné také z: <https://katalog.cbvk.cz>.

LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. V Praze: Paseka, 2006. Fénix (Paseka). ISBN 80-7185-647-9.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2008. 108 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-504-2.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd.2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.

MATOUŠEK, Oldřich. PAZLAROVÁ, Hana a kol. *Podpora rodiny pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.

NOVOTNÁ, Kateřina a Iva KYSELÁ. *Moje děti, tvoje děti, naše šťastná rodina*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-247-2891-9.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti - stav a vývoj v posledních letech: studijní text pro učitele občanské výchovy*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004. ISBN 80-7204-358-7.

ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání. 3. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

ŠAFRÁNKOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2019. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5511-3.

TEUSEN, Gertrud a Iris GOZE-HÄNEL. *Prenatální komunikace*. Vydání druhé. Přeložil Jana Pištorová. Praha: Portál, 2015. Průvodce výchovou v rodině. ISBN 978-80-262-0970-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

TÓTHOVÁ, Jana. *Úvod do transgenerační psychologie rodiny: transgenerační přenos vzorců rodinného traumatu a zdroje jeho uzdravení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-856-2.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997. Psychologie (ISV). ISBN 80-85866-20-x.

ZIMBARDO, Philip G. a Nikita D. COULOMBE. *Odpojený muž: jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*. Přeložil Libuše Čížková, přeložil Kateřina Klabanová. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 978-80-247-5797-1.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v platném znění.

Elektronické zdroje

BANGA, Radek. Interview. In: Studio DVTV, streamovací platforma, DVTV, 19. dubna 2021, 7:00. Dostupné také z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/banga-deti-pisou-otresne-veci-domaciho-nasili-je-strasne-moc/r~00c1a862a08211ebb234ac1f6b220ee8/>.

BURAL, Václav. Interview. In: Studio DVTV, streamovací platforma, DVTV, 11. února 2019, 6:00. Dostupné také z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/zpoved-byvaleho-bezdomovce-kradl-jsem-zkusil-pervitin-cesta/r~77a59a502d3511e9b73eac1f6b220ee8/>.

ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR. Dostupné také z: https://www.feantsa.org/download/cz_8621229557703714801.pdf

FEANTSA, S.A.D. Síť aktérů pro domov. Dostupné také z: <https://sad-cr.cz/feantsa/>

Jako doma. <http://jakodoma.org/hlavni-stranka/>

JUREN. Miroslav. *Azylový dům pro rodiče s dětmi. Nizkoprahové centrum pro děti a mládež.* Dostupné také z: https://www.fa.cvut.cz/galerie/diplomove-prace/2012-0-juren-azylovy-dum-pro-rodice-s-detmi-a-nizkoprahove-centrum-50ea028c501653232d00dce2/dp_jurenmiroslav_portfolio_preddiplom.pdf

KOLPINGŮV DŮM. Azylový dům pro matky s dětmi. <http://www.kolpingpraha.cz/azylovy-dum/ad-prubeh-sluzby/>

MPSV. Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS. Dostupné také z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/kolik-zije-v-cr-bezdomovcu-vyzkumny-ustav-prace-a-socialnich-veci-predstavil-zavery-rozsahleho-pruzkumu>.

Náhradní rodinná výchova. TV, ČT2, 17. února 2021, 14:30. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096060107-klic/221562221700002>.

Nejdřív střecha. <https://www.nejdrivstrecha.cz/#oprojektu>

Nový prostor. <https://novyprostor.cz/o-nas>

Syrová zpověď matky: nebyla jiná možnost výdělků. Je ze mě prostitutka.. TV Seznam. Terén. 9.3. 2021. 7:22. Dostupné také z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/syrova-zpoved-matky-nebyla-jina-moznost-vydelku-je-ze-me-prostitutka-146160>.

VOJTKO, Jan. *Chodí za mnou fetišáci lásky. Lidé jsou ve vztahu zmatení, pořád chtějí pozitivky.* Interview. In: Studio DVTV, streamová platforma, DVTV, 3.6.2019, 6:00. Dostupné také z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/vojtka-ve-vztazich-jsme-zmateni-porad-chceme-pozitky-chodi-z/r~f87c2c60853811e9b2a00cc47ab5f122/>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1. Dohoda o provedení umožnění výzkumu

Příloha 2. Dohoda o provedení umožnění výzkumu

